

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AHLÂK FELSEFESİNDEN HUKUK FELSEFESİNE IMMANUEL
KANT**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şanser VURGUN**

**Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Enstitü Bilim Dalı: Kamu Hukuku**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yıldırım TORUN

MAYIS 2018

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AHLÂK FELSEFESİNDEN HUKUK FELSEFESİNE IMMANUEL
KANT

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şanser VURGUN
137211008

Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Enstitü Bilim Dalı: Kamu Hukuku

Bu tez/....../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)		☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS / DOKTORA
İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Ahlâk Felsefesinden Hukuk Felsefesine Immanuel Kant Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 86+V sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 15/02/ 2018 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %5 tır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI :
Öğrenci Numarası :
Ana Bilim Dalı :
Programı :
Türü : () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.
Oğuz Kaan KARABULUT
16/04/2018

Danışman
Doç. Dr. Yıldırım TORUN
16/04/2018

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı, ünlü düşünür Immanuel Kant'ın Hukuk Felsefesi içerisindeki yeri ve önemini saptanması, öne sürdüğü görüşlerin hukuk felsefesine ve çağdaş hukuk yaşamına olan etkilerinin belirlenmesidir. Immanuel Kant, yaşamı ve akademik hayatı boyunca çağını, çağdaşı olan filozofları, felsefeyi ve hukuk felsefesini derinden etkileyen önemli görüşlere sahip bir düşünür olma özelliğine haizdir. Bu görüşler bilhassa felsefe dünyasında mihenk taşı olabilecek nitelikler barındırmaktadır. Hiç şüphesiz ki, onun görüşleri hem modern hukuk biliminin, hem de felsefenin gelişimine farklı boyutlar katmıştır.

Çalışmamın, hem hukuk felsefesi, hem de felsefe-hukuk ilişkisi adına önemli katkılar sağlayacağını umut ederek başta tez danışmanı hocam, Sayın Doç. Dr. Yıldırım TORUN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca belirtmeliyim ki, çalışmamın gerek hazırlık, gerekse yazım aşaması oldukça zor, emek dolu ve bir o kadar da yıpratıcı geçmiştir. Bu zaman süresince desteklerini benden esirgemeyen canım ailem Necla-Necati-Şölen-Kismet VURGUN'a, manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim arkadaşlarım Funda YAZIKSIZ, Samed KAHREMAN ve Kürşat ZEMHERİOĞLU'na, akademik hayatım boyunca –ve özellikle tez döneminde- bana hep yol gösteren Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR'a ve beni asla zora koşmayarak, her zaman güler yüzle kapılarını bana açan ve tezimdeki en önemli kaynakları bana sunan Adnan Menderes Üniversitesi Kütüphanesi “çalışanlarına” teşekkür ederim. Son olarak kâinattaki her şeyi yaratan, gök kubbenin ve edindiğimiz her şeyin yegâne sahibi olan, O'na... Şükürler olsun...

Şanser VURGUN

17/02/2018

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: KANT'IN YAŞAMI VE ESERLERİ

1.1. Yaşamı	3
1.2. Başlıca Eserleri	6
1.2.1. Fizik güçlerinin ölçülmesi (1747).....	6
1.2.2. Metafizik bilginin ilk ilkelerinin yeni anlamı(1755)	7
1.2.3. Doğa, tarih ve gökyüzünün genel teorisi	7
1.2.4. De igne (ateş üzerine)	7
1.2.5. Fiziksel monadoloji: geometri ile birleşmiş metafiziğin doğa bilimi'nde kullanılması örneği (1760)	7
1.2.6. Tanrının varlığını kanıtlamak için mümkün olan biricik yol (1763).....	7
1.2.7. Düşünce dünyası ile duyu dünyasının ilkeleri ve formlarına dair (1770).....	7
1.2.8. Salt aklın kritiği(1781).....	8
1.2.9. Prolegomena (gelecekteki her metafiziğe ön hazırlık) (1783).....	9
1.2.10. Ahlâk metafiziğinin temellendirilmesi (1785).....	9
1.2.11. Pratik aklın eleştirisi (1788).....	10
1.2.12. Yargıgücünün eleştirisi (1790)	10
1.2.13. Katkısız aklın sınırları içinde din (1793)	11
1.2.14. Sürekli (ebedi) barış için felsefi bir tasarı (1795).....	12

BÖLÜM 2: IMMANUEL KANT'IN GENEL FELSEFESİ

2.1. Kant'ın Salt Akıl (Saf Akıl) Ve Pratik Akıl Ayrımı	14
2.2. Kritisizm	15

BÖLÜM 3: IMMANUEL KANT'IN AHLÂK FELSEFESİ

3.1. Genel Olarak Etik Ve Etik Teoriler	18
3.1.1. Etik.....	18
3.1.2. Etik-ahlâk ayrımı	18
3.1.3. Genel olarak etik teoriler	19
3.2. Immanuel Kant'ın Ahlâk Felsefesi	23
3.2.1. Immanuel Kant'ın ahlâk felsefesinin temelleri.....	23
3.2.2. Eleştiri öncesi dönemde ahlâk sorunları	25
3.2.3. Kant'ın ahlâk felsefesi	28
3.2.3.1. İyi istenç	31
3.2.3.2. Ödev	32

3.2.3.3. Ahlâk yasası	34
3.2.3.4. Özgürlük	37
3.2.4. Kant'ın ahlâk felsefesinin eleştirisi	38

BÖLÜM 4: HUKUK FELSEFESİ BÖLÜMÜ - IMMANUEL KANT'IN HUKUK FELSEFESİ

4.1. Immanuel Kant'ın Hukuk Anlayışına Ve Hukuk Felsefesine Genel Bakış	40
4.2. Doğal (Tabii) Hukuk ve Immanuel Kant'ın Yeri	43
4.2.1. Genel olarak doğal (tabii) hukuk	43
4.2.1.1. Genel olarak doğal hukuk ilkeleri	46
4.2.2. Kant'ın doğal hukuk anlayışı	47
4.2.2.1. Doğal hak/ pozitif hak ayrımı	49
4.2.2.2. Doğuştan gelen hak / sonradan kazanılmış hak ayrımı	50
4.3. Doğal Haklar Öğretisi ve Immanuel Kant	54
4.3.1. Genel olarak doğal haklar öğretisi	54
4.3.2. Nitelikleri itibariyle doğal haklar	57
4.3.3. Doğal haklar öğretisi ve Immanuel Kant	59
4.3.3.1. Özgürlük	59
4.3.3.2. Doğal haklar ile ilgili fikir ayrılıkları	61

BÖLÜM 5: DEVLET TEORİSİ VE KANT

5.1. Genel Olarak Sözleşmeciler Devlet Teorileri	68
5.1.1. Hugo Grotius	69
5.1.2. Thomas Hobbes	69
5.1.3. John Locke	70
5.1.4. Jean Jacques Rousseau	71
5.1.5. Immanuel Kant	72
5.2. Immanuel Kant'ın Devlet Anlayışı	73
5.2.1. Kamu hukuku tanımı ve fikir ayrılıkları	73
5.2.2. Sivil toplumun kökeni ve kamu hukuku	74
5.2.3. Devlet Şekli ve üç güç (yasama-yürütme-yargı)	74
5.2.4. En yetkili gücün hakları	75
5.2.5. Ceza ve af hakkı	76
5.2.6. Üç devlet şekli; otokrasi, aristokrasi ve demokrasi	76

BÖLÜM 6: ULUSLARARASI HUKUK VE EBEDİ BARİŞ

6.1. Sosyal Sözleşme Teorisi, Özgürlük ve Sürekli (Ebedi) Barış	79
---	----

SONUÇ	83
KAYNAKÇA	90
ÖZGEÇMİŞ	93

KISALTMALAR

Vs : Ve saire

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Ahlâk Felsefesinden Hukuk Felsefesine Immanuel Kant	
Tezin Yazarı: Şanser VURGUN Danışman: Doç.Dr. Yıldırım TORUN	
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 103 (tez)
Anabilim Dalı: Kamu Hukuku	Bilim Dalı: Kamu Hukuku
<p>Hukuk felsefesi, Felsefenin hukuka ilişkin özel bir bölümüdür. Bu bölüm hukukun ve hukuk sistemlerinin temelini ve doğasını araştırmakta ve hukuki ilkeleri ve hukuki kararların ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle hukuk teorilerine de kaynaklık ederek, modern hukukun gelişimine de katkı sağlamaktadır. Modern hukuk ise zamanlar içerisinde gelişen, çeşitli düşünürlerin görüşlerinden ve insan yaşamından etkilenen bir sürecin yazılı hale dökülmesidir. Bu bağlamda özellikle filozofların öne sürdüğü görüşlerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu filozoflardan en önemlilerinden biri de Immanuel Kant'tır.</p> <p>Bu çalışmanın amacı, Immanuel Kant'ın ve öne sürdüğü düşüncelerin felsefeye ve bilhassa hukuk felsefesine olan etkilerinin incelenmesidir. Çalışma literatür araştırması yoluyla ortaya çıkarılmıştır. Bu yolda öncelikle düşünürün hayatı incelenmeye başlanmış, sonrasında ise ahlâk, hukuk felsefesi, ve devlet anlayışına dair görüşleri ışığında sonuca varılmaya çalışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Hukuk Felsefesi, Immanuel Kant, Hukuk Bilimi.	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Immanuel Kant from Moral Philosophy to Philosophy Of Law	
Thesis Author: Şanser VURGUN Advisor: Doç. Dr. Yıldırım TORUN	
Date of Acceptance:	Total Number of Pages: vi (pre text) + 103 (main body)
Department:	Field of Study:
<p>Legal philosophy is a special section of the philosophy concerning the law. This section explores the foundations and nature of law and legal systems. And it provides the discovery of legal principles and legal decisions. It also contributes to the development of modern law by providing a source of legal theories. Modern law is the development of a process that develops over time and is influenced by the views of various thinkers and human life. In this context, especially the philosophers' opinions have an important effect. One of the most important of these philosophers is Immanuel Kant. The purpose of this study is to examine the effects of Immanuel Kant and his ideas on philosophy, and in particular on the philosophy of law.</p> <p>The study was revealed through literature research. On this path, Kant's life began to be studied first afterwards, a conclusion was reached in the light of ethics, philosophy of law, and thoughts on the understanding of the state.</p>	
Keywords: Philosophy of Law, Immanuel Kant, Law of Law	

GİRİŞ

Immanuel Kant, felsefe disiplini içerisinde yer alan, özellikle kendi görüşü olarak öne sürdüğü “kritisizm” ile kendi düşünce sistemini geliştirmiş olan bir filozoftur. Hayatının başlarında doğa bilimleri üzerine çalışmalar yapan düşünür, ileriki yıllarda ve özellikle akademik hayatının başlaması ile, ahlâk felsefesi ve hukuk felsefesi ile ilgili görüşler öne sürmüştür. Bu bağlamda öne sürdüğü görüşler, farklı alanlarca kabul ederek hala izlerini taşımakta ve sürdürmektedir. Filozofun birçok önemli eseri bulunmakla beraber, Kritisizm alanında öne çıkan üç önemli eseri bulunmaktadır. Bu eserler, onun kendi felsefi sistemini oluşturan eserlerdir. Bunlar; “Salt Aklın Eleştirisi”, “Pratik Aklın Eleştirisi” ve “Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi”dir.

Filozof, ilk kritik eseri olan Salt Aklın Eleştirisi’nde, aklın teorik anlamda analizini gerçekleştirmiş, bilginin oluşumu hususunda zihnin kategorilerini ve duyarlık formlarını ele almıştır. Bu konudaki amacı, bilginin oluşumunu sağlayan temel yasalar ve formları öne çıkarmak olmuştur. İşte Kant, bilgi konusunda ortaya çıkardığı bu düşünce sistemini, Ahlâk felsefesi alanında da devam ettirmek istemiştir. Bu hususta özellikle, bilgide olduğu gibi ahlâk felsefesinde de herkes için aynı olan, yani genel geçer bir a priori temelin bir yasanın bulunması gerektiğini ifade etmeye çalışmıştır.

İkinci kritik eseri olan, “Pratik Aklın Eleştirisi” adlı eserinde ise, “ahlâksal yeti”nin kendisini, olanaklılık durumunu araştırmış ve “Ahlâklılık Nasıl Olmalıdır?” sorusunu yanıtlamıştır. Bu bağlamda da “Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi”nde “ahlâk yasasını”, Pratik Aklın Eleştirisinde ise “özgürlüğü” incelemiştir. “Pratik Aklın Eleştirisi”nde Kant, üzerinde durduğu sorunu en baştan ele alarak şu sorulara yoğunlaşmıştır: “Salt akıl nasıl pratik olabilir?”, “Salt akıl kendi kendine istenci nasıl belirleyebilir”, ya da “Erek (Amaç) koyucu olabilir?”

Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi”nde ise Kant, öncelikle kullanılmış olan kavramları açıklamakla işe başlamaktadır. Bilhassa “yasa” kavramını, iradenin öznel ilkeleri olan maksimlerden (kişilerin kendilerine biçtiği eyleme ilkelerinden) ayırmaktadır. Daha sonra ise, gerçek anlamda ortada bulunan yasanın, tüm akıllı varlıklar için kullanılabilmesini öne sürer. Bu bağlamda da bir ilkenin yasa olarak kullanılması için nesnel (objektif) anlamda geçerli olması gerektiğini, salt akla dayanması gerektiğini, duyguların da zorunlu olarak ahlâk ilkesinin dışında kalması gerektiği dile getiren Kant, bu sebeplerden ötürü empirik nedenlere bağlı irade (istenç) ile salt akla dayanan iradeyi birbirinden ayırmaktadır.

Immanuel Kant’ın hukuk teorisiyle ilgili olarak söylenebilecek ilk şey ise, kendisinin tam bir hukuk sistemi kuramamış olması, kendisinin tabii (doğal) hukuk görüşünün gelişmesine katkıda bulunarak “olması gereken hukuk” üzerinde durmuş olduğudur. Filozofun bu bağlamda ortaya koyduğu görüşler modern hukuk bilimi üzerinde oldukça etkili olmuştur. Ayrıca kendisinin hukuki görüşleri, daha sonraları uluslararası alanlarda mülterarası ilişkilerde de etkili olabilecek düzeylere ulaşmıştır.

Çalışmanın Amacı:

Çalışmanın ana amacı, Immanuel Kant'ın felsefi görüşlerinin hukuk felsefesi ve hukuk bilimi üzerindeki etkilerinin incelenmesidir.

Çalışmanın Önemi:

Çalışma içerisinde literatür araştırması yapılarak öncelikle gerek yurtiçi, gerekse yurtdışında yayımlanmış olan kaynaklar incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ülkemizde çok fazla kullanılmamış olunan bazı eserlerden de gerekli çeviriler yapılmıştır. Bu sayede araştırmanın yaygın etkisi üzerinde durulmaya çalışılarak, filozofun düşüncelerinin etkisel boyutları tartışılmıştır. İş bu durumlar neticesinde, ortaya yeni konan kaynaklar ve harmanlanan düşünceler ışığında, söz konusu konu üzerinde yeni bir bakış açısı sağlanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: KANT'IN YAŞAMI VE ESERLERİ

1.1. Yaşamı

Immanuel Kant; 22 Nisan 1724'te Doğu Prusya'nın Königsberg şehrinde bir zanaatkârın oğlu olarak dünyaya gelmiştir.(Heimsoeth, 2014: 13) Yaşamının büyük çoğunluğunu Königsberg'de geçiren Kant'ın babası, Johann George Kant bir saraç, annesi Anna Reuterise ise dindar bir pietistti. (Heimsoeth, 2014: 13) Ailesinden aldığı ilk eğitim ile hayatına başlayan filozofun edindiği ilk eğitimin, hem onun hem de görüşlerinin üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Ailesinden aldığı bu eğitim din ve ahlâkı her şeyin üzerinde görme anlayışına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu eğitimde pietist olan annesinin rolü hayli fazladır.(Erişirgil, 1997: 22) Ailenin dördüncü çocuğu olan Kant, akranlarına göre doğuştan zayıf ve hastalıklı bir çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Sonraları sağlık durumu ile ilgili kendisine sorulan sorulara doğanın kendisine “yaşama gücünden ancak küçük bir pay” verdiğini şeklinde cevap vermiştir. (Erişirgil, 1997: 13)

Kant'ın eğitim hayatıyla ilk tanışması “Frederic Koleji” ile olmuştur. Bu kolej ailenin tanıdığı bir isim ve aynı zamanda o dönem teoloji öğretmeni olan Albert Schultz'un yönetiminde bulunuyordu. (Erişirgil, 1997: 22) Schultz; dinsel tutumu bakımından tıpkı Kant'ın ailesi gibi Pietizm'e bağlıydı. Kendisi aynı zamanda Wolff'un da eski bir öğrencisi olduğundan dolayı, çağdaş Alman felsefesi ve dolayısıyla dünyevi eğitimle de ciddi olarak ilgileniyordu. (Cassirer, 2007: 30-31) Her ne kadar dinsel bir temele dayansa da bu okulda aldığı eğitimin, zamanın eğitim anlayışı ile hemen hemen aynı olduğu ve Kant'a temel sıradan bilgilerden başka çok da bir şey katmadığı bilinmektedir.(Cassirer, 2007: 32)

Kant için gençlik dönemi, hiç de anımsamaya değer bir dönem olarak görülmemektedir. Tam tersine Kant, daha sonraları vardığı yargılardan anlaşıldığı üzere, kendi gençliğini “entelektüel bakımdan olgunlaşmamışlık ve ahlâksal bakımdan özgürleşmemişlik dönemi” olarak gördüğünü söylemiştir (Cassirer, 2007: 32). Onun çocukluk dönemi ve ilk gençliği incelendiğinde, daha sonraları kendi felsefi sisteminin temel karakteristik ögesini oluşturan çok önemli bir ayrıntı kendini gösterir. Bu ayrıntı, din olgusunun ahlâksal anlamı ile onun dinsel dogma ve ritüellerden yansıyan her türlü dış görünüş biçimlerini birbirinden kesin olarak ayırmaktır (Cassirer, 2007: 35).

Kant, 1740 yılında Königsberg Üniversitesi'ne girmiştir. Burada bilhassa doğa bilimleri ve felsefe ile uğraşmıştır. Bunların dışında ilgilendiği diğer alanlar ise matematik, fizik ve astronomi olarak sayılabilir. Bu okulda fizik ve astronomi bilimlerinin Yeniçağ'daki önemli gelişmeleriyle tanışan Kant, bilhassa hocası Martin Knutzen sayesinde ilk kez İsaac Newton'un “Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri” adlı eserini tanıma, keşfetme fırsatı bulmuştur. Bu keşfediş ile birlikte Newton'un adı ve yapıtı, onu, hayatı boyunca yönlendiren bir meşale niteliği kazanmıştır (Cassirer, 2007: 35).

Knutzen'in derslerinde kullandığı metodoloji ve aynı dönemde yaşanan siyasi etkilere karşı her zaman dik olan duruşu, Kant'ı etkileyen şeylerin başında gelmiştir (Cassirer, 2007: 35, Ayrıca Saygın, 2013: 5). Knutzen'in düşünceleri Kant'ı hem felsefeden hem de bilimden haberdar etmiştir. Hocasının bu birikimi onun düşünce yapısından ziyade

düşüncelerinin içeriğini de etkilemiştir. Tıpkı Kant gibi bir pietist olan Knutzen, Wolff felsefe ekolünde bazı düzeltmeler yapılması gerektiğini düşünmüştür. Kant'ın kendisi de üniversite döneminde bu sorunu fark etmiş olacak ki, bu durumu yaklaşık kırk yıl sonra ele alıp “Doğa Bilimlerinin Metafizik Öntemelleri” adı altında yazacağı kitapta ortaya koyup işleyecektir (Heimsoeth, 2014: 15).

Kant, “Gedanken Von Der Wahren Schaetzung Der Lebendigen Kraefte (Canlı Kuvvetlerin Doğru Takdiri Üzerine Düşünceler)” tezi ile üniversiteyi bitirmiştir. Bu ilk eseri, aslen fizik alanında olan filozof, yapıtında Descartes ve Leibniz arasında “Fiziki Kuvvetlerin Matematik Olarak Anlatımı” konusundaki görüş ayrılığına kendi ölçüsünde katılmıştır (Gökberk, 2008: 348).

Gençlik hayatı içerisinde 22 yaşına kadar üniversiteye devam eden Kant, 13 yaşındayken annesini ve 23 yaşında iken de babasını kaybetmiştir. Özellikle babasını kaybettiği bu dönemden sonra yaşamış olduğu maddi zorluklar kendisini derinden etkilediğinden dolayı, geçimini sağlamak için akademik kariyerine bir süre ara vermek zorunda kalmıştır. Kant, bu sebeple Doğu Prusya'nın önde gelen ailelerinin evlerinde özel öğretmenlik yapmak üzere (zamanının önde gelen diğer filozofları gibi) hayatının büyük bölümünü geçirdiği şehir olan Königsberg'den uzaklaşmak zorunda kalmıştır (Erişirgil, 1997: 23).

Özel öğretmenlik süreci boyunca bilimsel çalışmalarını da elinden geldiğince aksatmayan Kant, bilhassa doğa bilimleri ve felsefe alanındaki çalışmalarına yoğunlaşarak bir bakıma kendini akademisyenliğe hazırlamaya çalışmıştır. Bu süreç içerisinde özellikle eğitim hayatı, yapmış olduğu mesleği ve pedagojik görüşleri ile çeşitli yargılara varmıştır (Heimsoeth, 2014: 16).

12 Haziran 1755'de “De İgne” (Ateş Üzerine) isimli doktora tezini dekanlığa sunan Kant, böylece aynı yıl üniversiteye geri dönmüştür. Bilhassa aynı yıl ortaya koyduğu “Metafizik Bilginin ilk Prensiplerinin Yeni Anlamı” isimli çalışmasıyla da ders verme iznini elde etmiştir (Cassirer, 2007: 58). Böylelikle Kant için “magister” dönemi de başlamıştır. Bilgi birikimini verdiği dersler zamanında pekiştiren Kant, böylece kazanmış olduğu doktora derecesiyle üniversitede dışarıdan ders verebilecek konuma da ulaşmıştır. Bu sistem “Privat Dozant” olarak adlandırılmıştır. Alman yönetmelik ve yasalarına uygun olan bu durum sayesinde öğrenciler o dönemde belirli bir ücret karşılığında istedikleri dersi dinleyebiliyorlardı. Bu durum, Kant için maddi zorlukların bitmesi anlamına gelmiştir (Bozkurt, 2005: 14-15).

Akademik dünyaya adım attığı zamanlarda yoğun bir ders yükü bulunan Kant, mantık, matematik, metafizik gibi derslerin yanı sıra fiziksel coğrafyadan doğa biliminin temellerine kadar uzanan bir çeşitlilikte dersler vermiştir. Bu durum başlarda kendisine angarya gibi gelmiş olsa da, aslında Kant'ın geniş kitlelerce tanınmasına azami ölçüde etki etmiştir denebilir. Bilhassa farklı disiplinler içerisinde verdiği dersler ile bilinirliği artmış ve bu ölçüde maddi imkânlarının gelişimi de kendiliğinden sağlanmıştır (Cassirer, 2007: 64).

Felsefe okurlarının Kant ile etkin bir biçimde tanışması 1762 yılında “Metafiziğin Temelleri” konulu bir deneme yarışması ile olmuştur. Bu yarışmada “Doğal Teoloji İle Ahlâkın İlkelerinin Farklılığı Üzerine” isimli denemesi ile kazandığı ikincilik, geniş kitlelerce tanınmasını sağlamıştır. Kant’ın bu denemesi o kadar başarılı olmuştur ki; bu eser sayesinde filozofun yarışmada birincilik alan Mendelssohn’dan daha fazla övgü aldığı bilinmektedir (Wood, 2009: 28).

Aynı yıllar ve dönem içerisinde -1756 ve 1758 yıllarında- Königsberg Üniversitesi’nde iki kez mantık ve metafizik profesörlükleri için kadro açılmış fakat Kant çeşitli sebeplerden dolayı bu kadrolara başvuramamıştır. 1764 yılında ise Kant’a Königsberg Üniversitesi’nde şiir profesörlüğü teklif edilmiş, ancak Kant uğraşı alanı olan felsefe ve doğa bilimleri alanına kendini adamak istediğinden bu teklifi geri çevirmiştir. Fakat düzenli bir gelir elde etmesi gerektiği için 1766 yılında üniversite içerisinde bulunan kütüphanede kütüphane yardımcısı olarak işe başlamış ve kendisine ilk kez düzenli bir gelir sağlayan bu iş profesör olarak akademik hayatına devam edene değin sürmüştür (Wood, 2009: 29).

Kant, hem yaşadığı şehre, hem de Königsberg Üniversitesi’ne duyduğu bağlılıktan ötürü farklı yerlerde bulunan üniversitelerde kendisine kendi alanıyla ilgili yapılan tekliflerin hiçbirini kabul etmemiştir. 1770 yılında Königsberg Üniversitesi’nde profesörlük kadrosuna haiz olabilmek için “Hissi ve Akli Dünyanın Formlarına ve İlkelerine Dair” isimli Latince bir tez yazmıştır. Bu tez aynı zamanda kendisini 1780-1790’lara taşıyacak olan “eleştirel felsefe” akımına dair birçok öngörü ve aşamayı da barındırmaktadır (Wood, 2009: 30).

Profesör kadrosuna atanması birçok açıdan gelişimini sağlamasına olanak tanımış olsa da bu gelişme ile hayatında yaklaşık on yıl süren bir “suskunluk dönemi” başlamış ve bu dönem aslen oldukça da etkili olmuştur. Bu suskunluk döneminde ortaya herhangi bir yayın, deneme ya da kitap çıkarmamış olsa da bu dönem, Kant’ın ileriki yıllarda ortaya atacağı felsefesinin oluşumunda oldukça etkin sayılabilecek bir birikim dönemidir denebilir. Yaşadığı suskunluk dönemi ve bulunduğu akademik görevler onun yaşam tarzında herhangi bir şey değiştirmemiş, sakin ve bilgi birikimini öne süren hayatı bu yıllarda da aynı tempoda devam etmiştir (Copleston, 2004: 10-12).

Kant metafizik kürsüsüne atandıktan yaklaşık on bir yıl sonra yani 1781 yılında “Salt Aklın Eleştirisi” adlı eseri yayımlanmıştır. Söz konusu eser, filozofun kendi felsefi sisteminin temellerinin atılmış olduğu, toplamda üç adetten oluşacak olan “Kritik Felsefe”ye dair eserlerinin ilki ve hatta en önemlisi olarak anılmaktadır. Anlatım ve okunma açısından oldukça ağır olan bu eserin ilk başta layık olduğu ilgiyi göremese de filozofun felsefi sistemi ve görüşleri felsefe dünyası içinde yer buldukça tekrar tekrar bakılacak bir eser olma niteliğine haiz olduğu aşikârdır. Eser, bulunduğu çağın edebi birikiminin çok üstünde kaldığından, ardından Salt Aklın Eleştirisi’nin bir kısa anlatımı mahiyetinde olan “Prolegomena” 1783 yılında yayımlanmış ve bu eseri sırasıyla 1785’te “Töreler (Ahlâk) Metafiziğinin Temellendirilmesi”, 1788 yılında “Pratik Aklın Eleştirisi” ve 1790 yılında ise “Yargı Gücünün Eleştirisi” izlemiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi Kant, aslında felsefesini oluşturan ve kendisini diğer filozoflar arasında önemli yerlere

ulaştıran mihenk taşı konumundaki eserlerini “yaşamının olgunluk evresinde” vermiştir. Eserleri, üzerinde genişçe düşünülmüş, her yönüyle tasarlanmış, kusursuz bir felsefi birikiminin ürünü olmasına rağmen, sanki çok çabuk, gelişi güzel yazılmış, zor anlaşılır gibi bir imaj çizmektedir. Hatta sırf bu sebepten ötürü filozofun değeri ilk yazılarında yeterince anlaşılammış, kurduğu felsefi sistem yerleştikçe ve benimsendikçe değer kazanmış ve hatta kabul görmüştür denebilir (Bozkurt, 2005: 19).

Bu bakımdan tanınması gecikmiş olan Kant’ın Avrupa’da yankı uyandıran ilk çalışması, 1783 yılında yazdığı eser olan “Prolegomena”dır. Söz konusu eser, hem bir özet, hem de Salt Aklın Eleştirisi’ne getirilen eleştirilere karşı bir cevap niteliğindedir. Bu kitap ayrıca kendisinin 1785 yılında rektör olmasında da etkili olmuştur (Saygın, 2013: 5-6).

Akademik hayatına yoğun ders programı ve yaptığı çalışmalarıyla devam eden Immanuel Kant; 1792 yılında “Salt Aklın Sınırları İçinde Din” adlı dört bölümden oluşan eserinin ilk bölümünü yayınlamıştır. Aynı yıllar din konusu altındaki tüm yayınların denetlenmesine ilişkin fermanı bulunan yeni Prusya Kralı II. Friedrich-Guillaume’in iktidarda olduğu yıllara denk gelmektedir. Eserin yayımının bu zamanlara rastlamasından ötürü kral tarafından söz konusu esere “sansür” uygulanmıştır. Hatta sansürde daha ileri boyuta gidilerek Königsberg Üniversitesi’nde Kant’ın Felsefesinin öğretilmesi dahi yasaklanmıştır. Bu duruma karşı yaşı oldukça ilerleyen Kant herhangi bir savunmada bulunamamış ve hatta boyun eğmek zorunda kalmıştır. Kral öldüğünde ise bu sözün kendisi tarafından artık bağlayıcı olmadığı öne sürülmüş ve 1798’de “Fakültelerin Çatışması” adlı yeni eseri yayımlanarak bu yasak delinmiştir (Bozkurt, 2005: 20-21).

1796 yılından itibaren kendisi için yaşlılık çağı başlamış olduğundan ünlü filozof üniversitede ders vermeyi bırakmıştır. Fakat ortaya çıkan bu zaman diliminde de hem “Ahlâk Metafiziği”ne hem de “Etik Sistemi”ne dair çalışmalar yapmayı sürdürmüştür (Wood, 2009: 44-45).

1803 yılında çocukluğundan beri her zaman kendisini taşıyan naçiz bedeni belki de ilk kez ciddi bir biçimde hastalık belirtileri göstermiştir. Vakt-i zamanında babasının da yaşamış olduğu şekilde bir inme nöbeti ile yatağa düşmüştür. Sonraki zaman sürecinde sağlığının iyiye gittiği zamanlar da olmuştur. Fakat 12 Şubat 1804’de öğlede önce 11:00 sularında hayata gözlerini yummuş, 18 Şubatta gömülmüştür. 23 Nisan’da ise üniversitede kendisi için bir anma töreni gerçekleştirilmiştir. Beyninde asla dur durak bilmeyen felsefi sistemi kendisinin ölümü ile de asla son bulmamış, yaşamının son yıllarında bile çağının sorunlarından, çeşitli felsefi denemeleri yazmaktan kendini alı koyamamıştır. (Bu yazılar ilk defa yirminci yüzyılın başlarında “Opus Postumum” adıyla yayımlanmıştır.) Bunların dışında hayatını yitirdikten sonra özellikle Rink, Borowski, Jachmann gibi yazarlar tarafından çeşitli derleme ve biyografileri yayımlanmıştır (Geier, 2009: 309).

1.2. Başlıca Eserleri

1.2.1. Fizik güçlerinin ölçülmesi (1747)

Kant’ın üniversite eğitimini bitirmesine olanak sağlayan eseridir. Eserin konusu aslen teorik mekaniğin bir problemidir. Kant, yayımlandığı dönem içerisinde Descartes ve

Leibniz yandaşları arasında tartışma konusu olan bir problemi ele almıştır (Heimsoeth, 2014: 15).

1.2.2. Metafizik bilginin ilk ilkelerinin yeni anlamı(1755)

Bu eser aslen Kant'ın ilk felsefi yazısı olma niteliğini taşımaktadır. Konu itibariyle metafiziğin temel ilkeleri ve sorunları ile ilgilidir. Bu eserde aslen Kant; Wolff'un metafiziğe ilişkin düşüncelerini eleştirmiştir. Eser içerisinde nedensellik, beden-zihin etkileşimi ve Tanrının mevcudiyetine dair Kant'a ait çeşitli görüşler ortaya atılmıştır (Wood, 2009: 27).

1.2.3. Doğa, tarih ve gökyüzünün genel teorisi

Eserin konusu Doğa Bilimleri'dir. Bu eser Kant'ın evren hakkındaki genel görüşünü yansıtmaktadır (Heimsoeth, 2014: 16).

1.2.4. De igne (ateş üzerine)

Filozofun aynı zamanda doktora tezi olma niteliğini taşıyan eseridir. Filozofa üniversitenin kapılarını tekrar açar mahiyette bir eserdir denebilir. Aslen fizik alanına ait özellikler taşıyan bu eserde Kant, hem ateşin, hem de ışığın tözü olan, onlarda kendiliğinden bulunan ve düzenli olarak saçılan karmaşık bir madde ile cisimlerin birbirleri ile sürekli bir etkileşim içinde bulduklarını ileri sürmektedir. Ona göre, bu davranış, hep devam eder bir nitelikte bulunmaktadır (Cassirer, 2007: 58).

1.2.5. Fiziksel monadoloji: geometri ile birleşmiş metafiziğin doğa bilimi'nde kullanılması örneği (1760)

Söz konusu eser bir deneme niteliğinde olup, Leibniz ve Wolf'un metafiziği ile Newton'un doğa bilimleri anlayışı arasında bağ kuran bir yapıdadır (Heimsoeth, 2014: 16).

1.2.6. Tanrının varlığını kanıtlamak için mümkün olan biricik yol (1763)

Bu eser kendinden önceki eserlere göre daha bağımsız bir yapıda bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı Kant'a söz konusu zaman dilimi içinde Alman felsefesinin ileri gelen filozofları arasında önemli bir yer kazandırmıştır. Bu eser, Tanrı olgusunun varlığına ilişkin uygun bir nedenin var olduğunun betimlenmesi amacını taşımaktadır (Tan, 2011: 157-169).

1.2.7. Düşünce dünyası ile duyu dünyasının ilkeleri ve formlarına dair (1770)

Kant'ın Mantık ve Metafizik alanında profesör olmasını sağlayan doktora tezidir. Bu eser filozofu 1780'ler, 1790'lardaki eleştirel felsefeye taşıyan en önemli basamak olmuştur. Söz konusu eser, Kant'ın Leibniz-Wolf felsefesinden ayrılmaya başladığının ilk belirtisi mahiyetinde olup, kritik öncesi dönem ile kritik dönemi arasında bir köprü konumunda bulunmaktadır (Heimsoeth, 2014: 18).

Eserde duyu dünyası ile düşünce dünyası ayırt edilmektedir. Her iki bilgi dünyası için de ayrı ayrı veriler ileri sürülmüştür. Burada Kant, duyu bilgisinin salt öğeleri olduğunu öne sürerek ve aslında salt kavramını da genişleterek felsefede yeni bir düşünce biçimi geliştirmiş bulunmaktadır. Eserin zamanlaması Kant'ın on bir yıl sürecek olan

suskinluğunun başladığı, kritik dönemi eserlerinin verilmesine kadar olan geçiş sürecinin oluştuğu döneme denk gelmektedir (Gökberk, 2008: 349).

1.2.8. Salt aklın kritiği¹(1781)

Eser, Immanuel Kant'ın on yıllık suskinluğunda edindiği bilgilerin, hazırlık evresinin ve olgunlaşmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Salt Aklın Kritiği için Kant'ın olgunluk döneminin ilk yapıtı denebilir. Eserin önsözüne bakıldığında eski dönemlerden beri süregelen felsefe içerisinde devrim yapan bir filozofun haklı gururu betimlenmiştir (Heimsoeth, 2014: 19).

Eser, aslen başlı başına bir devrimin ürünüdür. Burada tarihsel bir hedef gerçekleştirilmiştir denebilir. Filozof bu eserde, akılcılığa dayanan bilgi kuramını en baştan ele alarak yeniden düzenlemiş, bilgiyi, uzay-zaman ve nedensellik bağlamında deney öncesi (a priori) ilkelere dayandırmıştır. Aslında Kant'ın buradaki amacı, felsefede kendisine kadar olan dönem içerisinde yapılmamış olanı yaparak felsefeye bilimsel bir yapı kazandırmaya çalışmaktır. Tıpkı Copernicus'un vakti zamanında "Astronomi" de yaptığı gibi (Bozkurt, 2005: 32).

Eserde Kant, eleştiriyi, metafiziğin üzerinde durduğu iddiaların gerçekliğinin tartışılmasını sağlayan bir alan olarak görmektedir. Bu yargılama düşüncesi, Kant'ın da savunduğu gibi aydınlanma ideolojisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu düşünce ile birlikte Kant, geleneksel otoritelerin öne sürdüğü her tür düşüncelerin yargılanması gerektiğini, sadece aklın bu iddiaları "özgürce kabul ettiği takdirde" düşüncelerin meşruluk kazanacağını belirtmiştir (Wood, 2009: 36).

Eserin yazıldığı zaman içerisinde Kant, genel olarak zamanını, yapıları ve felsefedeki problem yaratacak soruları irdelemiştir. Bu sorunlar içerisinde filozof metafizik ile ilgili bazı konuları özellikle irdelemiştir. Bunlar; metafiziğin birçok meseleyi halledemez halde bırakması, filozofların fikri çalışmalarının bir sonuç vermemesi durumu ve bu durumun ahlâka karşı haklı itiraz gibi görülmesi olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda özellikle bilgi ve ahlâka karşı olan şüpheleri giderebilecek bir yol aramış ve bulmuş, bu yola da "Kritisizm" adını vermiştir. Kritisizm (Eleştirelçilik) ile Kant'ın asıl amacı felsefeyi ya da verilen eserleri eleştirmek değil, bilhassa aklın sınırlarını, gücünü eleştirmek, akabinde de metafiziğin imkân ya da imkânsızlığını anlatmak olmuştur (Erişirgil, 1997: 65).

Salt Aklın Kritiği'nin üzerinde durduğu ana problem, "Metafizik mümkün müdür?" sorusudur. Aslında Kant'a göre metafizik zaten hâlihazırda vardır. Fakat buradaki asıl konu bilimsel bir metafiziğin mümkün olup olmadığıdır. Salt aklın kritiği'nin üzerinde durduğu konular şu üç soruda toplanmaktadır: 1- Matematik nasıl mümkündür?, 2- Doğa Bilimi nasıl mümkündür?, 3- Bir bilim olarak metafizik mümkün müdür? (Metafizik tıpkı matematik, fizik gibi bir bilim olarak addedilebilir mi?) (Gökberk, 2008: 353).

Eserde kuramsal olarak Tanrı ve ölümsüzlük kavramlarına da değinilmiş ve bu kavramların "olanaklı" olduğu anlatılmıştır. Bunların yanı sıra nedensellik, neden gibi kavramlara da değinilmiş, söz konusu kavramlar kategorize edilerek bu kavramların duyuru

¹ Farklı yazarlar tarafından Katkısız Aklın Kritiği, Saf Aklın Kritiği olarak da adlandırılmıştır.

yaşantılarının ötesinde kullanılamayacağı belirtilmiştir. Çünkü Kant'a göre; kategorilerle deney sınırlarının ötesinde hiçbir bilgiye ulaşılamamaktadır (Akarsu, 1999: 20-22).

Aslında bu eserle yapılmaya çalışılan iş, metafiziğin eleştirilmesidir. Yalnız bu eleştiri sonucunda Kant, metafizik denince akla duyular üstü bir kavramın geldiği iddiasına katılmaktadır. Çünkü ona göre metafizik -duyular üstü olduğu anlamda- insanlar için doğal bir limandır. Öyle ki hayatta insanların karşısına çıkan birçok şey, onu bu alana sürükleyebilmektedir. Fakat Kant'a göre; son söz metafiziğe bırakılmamalıdır. Kant'ın düşüncesine göre bizler, ancak fenomenleri, görüngüleri, yani kendi duyu çevremize giren şeyleri bilebiliriz. Bu bakımdan da duyuların bize sağladığı çerçevenin dışına çıkmaktan, yani "Transandental" den kaçınmalıyız. İşte zaten kritikten maksat da, düşüncelerin olağan yargıları içerisinde duyular üstüne geçişten kaçınmaktır. Ki zaten Salt Aklın Kritiğinden çıkan yegâne sonuç da budur (Gökberk, 2008: 360).

1.2.9. Prolegomena (gelecekteki her metafiziğe ön hazırlık) (1783)

Söz konusu eser aslen, yayınlandığı zaman içerisinde çok fazla anlaşılammış ve hak ettiği bilimsel değeri görememiş olan "Salt Aklın Kritiği" adlı eserin daha anlaşılır bir biçimde özetlenmesinden oluşan bir yapıttır. Kitap içerisindeki düşünceler, tamamen Salt Aklın Kritiği'nin içerdiği düşüncelerdir. Tek fark, bu düşüncelerin daha kolay, yalın ve anlaşılır bir biçimde betimlenmesinden ileri gelmektedir. Kitabın oluşma amacında meydana gelen bu kolaylık sayesinde Kant ve felsefesi, çağını derinden etkilemeye başlamıştır (Heimsoeth, 2014: 19).

1.2.10. Ahlâk metafiziğinin temellendirilmesi (1785)

Eser, yayınlandığı zamandan beri etik tarihi içerisindeki en önemli klasik eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Immanuel Kant, bu eserde etik sisteminin zeminini ortaya koymayı hedeflemiştir. Eser içerisinde ahlâk ilkesinin uygulanışı bazı seçilmiş örneklerle tartışılarak işlenmiştir. Bu bağlamda denebilir ki; Kant'a göre ahlâklılık, kişilerarası ilişkilerde bulunurken eylemlerimizin ve isteklerimizin kişisel çıkarlarımızdan bağımsız olması ile ilgili bir kavramdır. Bizler de ancak bu amacı güderek ahlâklı bir biçimde davranmış olabiliriz (Wood, 2009: 36).

Eserin temel amacı, ahlâkın temel ilkesini/ilkelerini araştırmak ve tesis etmektir. Filozof, eserde "Etik" kavramını iki kısımda incelemiştir. Bu kısımlar; "Ahlâk Metafiziği" ve "Antropoloji"dir. Eserde antropolojinin yer alma sebebi ise, kişilerin hayatları boyunca gerçekleştirdikleri ödevlerin tespitinin yapılabilme gereğinden doğmuştur (Wood, 2009:180).

Kendi içerisinde üç bölümden oluşan eserin ilk bölümünde, özellikle ortak akla uygun olan ahlâki bilgiden söz edilmektedir. Bu bağlamda davranışlarımızın ancak ödeve bağlı -yani temelinde ödev duygusu yatacak biçimde- gerçekleştirildiklerinde ahlâki olarak nitelendirilebileceklerinden bahseder. İkinci bölümde, ahlâk ilkesinin felsefi saiklere dayandırılarak açıklanması yoluna gidilmiştir (Wood, 2009:180-181).

Üçüncü bölüm ise "özgürlük" konusuna ayrılmıştır. Bu hususta da Kant'a göre, eğer bir ahlâk yasası bulunuyor ise, bu yasa, temelini kişinin özgür olmasından almaktadır. Bu,

kişinin kendi başına aldığı kararlarda dahi kendini gösteren bir durumdur (Wood, 2009: 181).

1.2.11. Pratik aklın eleştirisi (1788)

Bu eser Kant'ın ikinci kritiği olup, genel-geçer bir ahlâk biliminin temellendirilmesi amacını taşımaktadır (Bozkurt, 2005: 34). Kant, 1787 yılında saf aklın eleştirisinin ikinci baskısı çıkmadan önce aslında pratik akılla ilgili bir bölüm yazmak istemiş ve buna da ikinci baskıda yer vermeyi uygun görmüştür. Fakat daha sonra bu bölümün fazla uzaması sonucunda bu bölümleri ele alarak ikinci bir eleştiri kitabı olarak yayınlamaya karar vermiştir (Wood, 2009: 37).

Bu eser ile Salt Aklın Eleştirisi adlı eser arasında önemli bir ayrım noktası bulunmaktadır. Buna göre, Salt Aklın Eleştirisi'nde temel sorun, salt aklın deney öncesinde nesnelere nasıl tanımlayabileceği sorusudur. Pratik Aklın eleştirisinde ise temel sorun, salt aklın deney öncesinde yani deneyimlemeden önce iradeyi nasıl belirleyebileceğidir (Akarsu, 1999: 77).

Kant'a göre pratik akıl, olması gerekeni bilmemizi ve eyleme, pratiğe yönelik davranışlarımızı da yönlendirmemizi sağlamaktadır. Bu bağlamda akıl iradeyi yönlendirerek geçerliliğini olaylarla kanıtlayabilmektedir. Aslında bu bağlamda eser içinde filozofun eleştirdiği de aklın pratik yetisi, yani doğrudan ahlâk yetisinin kendisidir (Akarsu, 1999: 74).

Eser içerisinde filozof, kendi felsefi sisteminin temel unsurları olan istenç, ödev, ahlâk yasası ve özgürlük(irade hürriyeti) kavramlarına değinmiştir. Kendi felsefesinin temel yapı taşları bu kavramlardan oluşmakta olup, eser içerisinde detaylı bir biçimde aktarılmıştır.

1.2.12. Yargıgücünün eleştirisi (1790)

Immanuel Kant'a ait ilk iki kritikten çıkan sonuca göre, insan, duyular dünyası ve anlaşılır olan (intelligibel=düşünce ile kavranan), amaca uygun olan (teoloji) dünya olmak üzere iki ayrı dünyaya aittir. Bu kitapta da Kant'ın yapmak istediği, bu iki ayrı alanı bir araya getirmektir.(Heimsoeth, 2014:144) Sonradan kendisine sorulduğunda ise Kant, bu eseri yazma amacınının eleştirel felsefesinin bütününe sağlamak ve bu bağlamda bir sonuca ulaştırmak olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla asıl amacı, kendi felsefesi doğrultusunda aklın teorik ve pratik olarak ele alınması sırasında ortaya çıkan derin boşluğu doldurmak ve böylece kurduğu sistemin birliğini sağlamaktır denebilir (Wood, 2009: 192).

Kant'ın söz konusu kritiği 3 bölümden oluşmaktadır. Kritiğin ilk iki bölümü “Yargı Gücünün Kritiği” adını taşımaktadır. Bu bölümlerde genel olarak estetik yargı gücü ele alınmış ve incelenmiştir. Burada aslen insana güzellik, yücelik gibi duygular yaşatan yargıların estetik bakımdan kritiği yapılmaktadır. Aslında Kant burada bu sorunla yıllarca kendisini uğraştıran, fakat ilk kez konu itibariyle işleme olanağına sahip olduğu bir sorunu birleştirmektedir. Bu sorun, canlı doğa sorunudur (Heimsoeth, 2014:148). Kritiğin üçüncü bölümü ise “Teolojik Yargıgücünün Kritiği” adını taşımaktadır. Kant, bu

bölümde doğaya ilişkin bilgilerimizin eleştirel bir tartışmasını, yani doğa felsefesi yapmaktadır (Heimsoeth, 2014:149).

Bu eser ortaya çıktığında 66 yaşında olan Kant, olgunlaşan yaşına rağmen anlatım ve konu işlenişi temel alındığında daha canlı bir eser ortaya koymuştur. Bu kritikte ilk iki kritik içerisinde ele almadığı sorunları incelemiştir. Bu sorunlar genel hatlarıyla “duygu”, “güzel idesi” ve “teoloji yasası”dır. İşte bu eserin içerisinde filozof tam da bunları irdeleme şansı bulmuştur. Eser, dönemin dünya görüşü ve edebiyatı üzerinde hayli büyük bir etki bırakmıştır (Gökberk, 2008: 364).

Bilhassa belirttiğimiz gibi Kant’ın, bu eserinde iki farklı alan olan estetik ve canlılar dünyasını birleştirmeye çalışması kendinden sonraki zamanlarda yetişen birçok filozof üzerinde etkili olmuştur. Bu konuda örnek olarak bilhassa Schelling ve Goethe verilebilir. Kant’tan sonraki zamanda yükselmeye devam eden “Alman İdealizmi”nin kendine çıkış noktası olarak seçtiği bu düşünce, Kant’ta bu eserle önceden yer bulmuştur diyebiliriz (Heimsoeth, 2014:150).

1.2.13. Katkısız aklın sınırları içinde din (1793)

Bu eser, Kant’ın yaşlılık zamanı eserlerinden biri olarak nitelendirilebilir. Başlığından da anlaşılacağı üzere Kant, bu eserde dinin, salt aklın, yani a priori (deney öncesi) bilgi sınırları içerisinde ele alınacağını belirtmiştir. Aslında bu yazının, konu itibarıyla Kant için tek bir önemi bulunmaktadır: kendi felsefi sistemi içerisinde geleneksel olarak süregelen dinin yer bulması. Burada konu edinilen din Hristiyanlıktır (Heimsoeth, 2014: 170).

Kant’ın din üzerine yazdığı bu eser aslında Avrupa Aydınlanması’nın zirvesi niteliğindedir. Bu metnin temel önemi, din alanında yapılmış olan bir eleştirinin başka hiçbir metinde bu kadar açık bir biçimde gözler önüne serilememiş olmasından ileri gelmektedir. Kant bu metinde, Tanrı kavramının ve onun varlığının ne kanıtlanabileceği ne de çürütülebileceğini belirterek Hristiyan inanç sistemine doğru bir yönelim gerçekleştirmiştir (Geier, 2009: 253-254). Onun felsefi sistemine göre bilhassa ahlâk kavramının önemli olduğu aşikârdır. Bu kavram, ancak insan olgusu üzerinde gerçekleşebilirdi ve insan da bunu yerine getirirken, yani ödevlerini ifa ederken, ne bir başka varlığa (Tanrı’ya) ne de eyleme geçmek için ahlâk yasası dışında bir itici güce (dine) bağlı kalmak zorundaydı (Cassirer, 2007: 507).

Filozof eserde, din olgusunu salt aklın sınırları içinde kalmak suretiyle işlemiştir. O, bu işi yaparken dini salt olarak aklın içinden türetme peşine de düşmemiştir. Çünkü kendi felsefi düşünce dünyası bağlamında düşünüldüğünde kendisi, dini öğretilerin, doğaüstü ilham alan kişilerden kaynaklandığını kabul etmiştir. Fakat Tanrı olgusunun ise kavranamaz ve aşkın bir yapıda olduğunu kesin olarak belirtmemiş ve fakat bunu mümkün saymıştır. Aslında filozof burada vahiy yoluyla edinilmiş olan olgulardan, akıl yoluyla da bilgisine ulaşılacak olanları belirginleştirmek ve göz önüne sermek istemiştir. Yani başka bir deyişle, bu olguları felsefi olarak da sınamak istemiştir. Ona göre kutsal kitap kavramı sadece dogmatik değildir. Bu kavram, aynı zamanda teorik ve pratik aklın sınırları dâhilinde ölçülebilen bir metin olma niteliğine de haizdir. Onun

felsefi sistemine göre, insanın Tanrı'ya hizmet için "iyi" bir yaşam sürmenin dışında yapabileceği her şey, salt din deliliği ve hatta Tanrı'ya riyakârlık olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda da kendi deyimiyile bu davranışların dışında hüküm süren her türlü papazlık ve benzeri faaliyetler ise, sadece içinde fetiş ayininin hüküm sürdüğü bir kilise organizasyonundan ibarettir (Geier, 2009: 253-254).

Kant, dinin ahlâki akıl ile beraber yorumlanması gerektiğini düşünen bir felsefeye sahiptir. Bu bağlamda da ona göre insanın ahlâki olarak ilerlemesi, din olgusunun akli bir biçimde ileri gitmesi ile mümkün olabilecektir (Wood, 2009: 230).

Eserin tüm bölümleri aynı zamanda yayınlanmamıştır. Kant özellikle ilk bölümün yayımının ardından dikkatleri üzerine çekmiştir. Aynı zaman diliminde ölen Prusya kralının yerine geçen yeni hükümdar II. Friedrich-Guillaume 1788 yılında din konusunda yazılan tüm eserlere ilişkin bir inceleme emri çıkarmıştır. Kant'ın söz konusu eserinin ikinci bölümünün yayınlanması tam da bu zamana denk gelmiştir. Bu bakımdan basımevine ve yayınevine kitabın basılmaması buyrulmuştur. Bunun üzerine filozof, Königsberg Üniversitesi Teoloji profesörlerinin görüşlerine başvurarak eserin kınanacak bir yönü olmadığına dair görüş almıştır (Bozkurt, 2005: 20).

Söz konusu tutum, hükümeti daha da kızdırmış, sansür ve baskılar artırılarak Königsberg Üniversitesi profesörlerine Kant felsefesinin öğretilmesi yasaklanmıştır. Filozof ise, ilerleyen yaşı ve hastalıkları doğrultusunda düşünerek bu durumun daha fazla büyümesini önlemek için krala yazdığı bir cevapla, yazılarında dinsel sorunlara değinmeyeceğine dair atıfta bulunmuştur (Bozkurt, 2005: 20).

1.2.14. Sürekli (ebedi) barış için felsefi bir tasarı (1795)

Söz konusu eser, Immanuel Kant tarafından despotizmin her türlü boyutuna ve türüne karşı gelinen, Cumhuriyetçi bir yönetim biçiminin savunulduğu bir üslupla yazılmıştır (Geier, 2009:269).

Eserde Kant, devletlerarasında kurulması muhtemel olan sürekli barışın ön maddelerini açıklamaktadır. Eserin temel bilim alanı, uluslararası ilişkiler olarak adlandırılabilir. Eser, Kant tarafından Fransa ve Prusya arasında 1795 yılında imzalanan Basel Antlaşması vesilesiyle yazılmıştır. Filozof bu eserde, öncelikle Avrupa'da başlaması kurgulanan ve fakat ilkesel olarak tüm dünyadaki ulusları kapsayacak bir "uluslar federasyonu"nu önermiştir (Wood, 2009: 221).

Uluslar Federasyonu'nun asıl amacı, savaşı önlemekten ziyade herhangi bir zamanda savaşmaya hazırlık için yapılan çalışmaların da önüne geçmektir. Kant'a göre, her daim savaşmaya hazır olmak durumu, insanlığın tarih içerisindeki gelişimine vurulan en büyük çelmelerden biri olma niteliğini taşımaktadır (Wood, 2009: 221).

Eser, ilk olarak devletlerin savaş ve savaşa hazırlık dönemlerini kapsayan altı adet ön madde ile başlamaktadır. Bu maddelerin amaçları arasında; devletlerarasında barışın her zaman hüküm sürebileceğini göstermek, devletlerin birbirinin yönetim biçimine ve yapısına karışmamaları gerektiği, orduların kademeli bir biçimde ortadan kaldırılması, savaşa yönelik yapılan harcamaların azaltılması gibi maddeler gösterilebilir. Sayılan bu amaçlardan sonra Kant, "Sürekli Barışın Şartları"na dair ortaya koyduğu üç adet maddeyi

açıklamaktadır. Bunlardan birincisi, devletlerin savaşı halinde en büyük yükü halk çekeceğinden egemen rejimin Cumhuriyet olması gerektiği, ikincisi, barış ve adaleti savunan devletlerin bir federasyon oluşturması gerektiği, üçüncüsü ise, devletlerin vatandaşlarının başka devletlerde bulunması ile ilgili olan evrensel misafirperverlik kuralıdır. Kant, bu maddeleri genel olarak yurttaş hakkı, ulus hakkı ve dünya vatandaşlarının insan olmak suretiyle ortaya çıkardığı haklar bağlamında oluşturmuştur (Wood, 2009: 222).

Aslında eserde yer alan fikirler pek tabii ki sonsuz ya da mutlak doğru olan fikirler değildir. Sadece bulunulan çağda filozofça gerçekleşmesi “muhtemel fikirler” olarak ele alınmıştır. Kant, doğrudan adlandırmaya da aslında bu fikirlerin temelinde, Fransa’da yaşanan siyasi durum etkili olmuştur. Keza maddeler içerisinde bulunan, bilhassa baskın bir gücün bulunmaması gerektiğini belirttiği Uluslar Federasyonu (Birliği) ile ilgili ikinci tanım maddede Fransa’nın ima edildiği anlaşılmaktadır (Geier, 2009: 269).

Kant, özellikle bu son anlatımların olduğu bölümde Avrupa sömürgeciliğini de eleştirmiştir. Bu hususta Avrupa medeniyetlerinin diğer medeniyetlerden daha ileri olduğunu, fakat Avrupa devletlerinin “başka devletleri medenileştirme” anlayışının “medenilik olgusu ile uyummadığını” ortaya koymuştur (Wood, 2009: 270-271). Esere ilişkin nihai maddelerin ardından iki adet tamamlayıcı ek maddede ekleyen Kant, bu eklerde, bilhassa tarih felsefesini göz önünde bulundurarak sürekli barışa vurgu yapmıştır. Dolayısıyla eserinde de bu durumun imkânını dile getirmiş, devletlerin bu bağlamdaki siyasetini, uymaları gereken kuralları oluştururken filozofların görüşlerinin alınması gerektiğini, uzun vadede ancak bu yolla menfaat hesaplarının önüne geçilebileceğini belirtmiştir (Wood, 2009: 223).

BÖLÜM 2: IMMANUEL KANT'IN GENEL FELSEFESİ

2.1. Kant'ın Salt Akıl (Saf Akıl) Ve Pratik Akıl Ayrımı

Daha önce de belirtildiği gibi Immanuel Kant'ın eleştiri felsefesi üzerine yazdığı en önemli eseri kuşkusuz Saf Aklın Eleştirisi'dir. Saf Aklın Eleştirisi ile birlikte bilgi felsefesine ait kendi görüşlerini ortaya koymaya çalışan Kant, yazdığı diğer iki eleştiri ile de görüşlerini felsefi bir sistem haline getirmeye çalışmıştır. Kısaca betimlemek gerekirse; daha önce de belirtilmiş olduğu üzere Saf Aklın Eleştirisi'nde neyi bilebileceğimizi, Pratik Aklın Eleştirisi'nde ne yapabileceğimizi ve Yargı Gücünün Eleştirisi'nde ise ne ümit edebileceğimizi, bilhassa estetik alanda (yani güzele ve yüceye ilişkin) nasıl yargılarda bulunabileceğimizi ortaya koymaktadır (Çilingir, 2014: 104).

Saf Aklın Eleştirisinde filozof genel olarak; bilginin olanaklılığını tartışır, olanaklılığın koşullarını belirler ve sınırlarını çizer. Ayrıca ikinci kritiği olan Pratik Aklın Eleştirisi'ne geçmeden önce pratik aklın kavramlarına, yani bilginin konusu olmayan ve fakat yine de düşünülmesinin kaçınılmaz olduğundan dolayı "aşkın" olarak nitelendirilen kavramlara değinir (Çilingir, 2014: 104).

Kant; Saf Aklın Eleştirisi'nde zihnimizin "a priori", yani deney öncesindeki ilkeleri tarafından konulmuş olan sınırları "aşamayacağını" söyler. Keza bundan dolayı insan aklının bilginin sınırlarını çizen felsefi sistemine "Kritisizm" (eleştirel/eleştirici felsefe) denilmiştir. Filozof kendi felsefi sistemi için de bu ismi kullanmayı uygun görmüştür. Bu eserde anlatmaya çalıştığına göre Kant, bilginin hammaddesinin duyu aracılığıyla edinildiğini söyler. Ona göre zihnin algıladığı hammaddeler zihnin kalıplarına girer, gerekli formunu alır ve aklın tarafından işlenerek doğru bilgi elde edilir (Bolay, 2004: 73).

Immanuel Kant'ın bilgiye ve bilgi felsefesine dair görüşleri incelenirken ilk belirtmemiz gereken; filozofun hiç kuşkusuz rasyonalist felsefe ile empirist felsefenin bir sentezini yapmış olmasıdır. Kant bilgide hem aklın, hem de deneyimin kaçınılmaz bir katkısının olduğunu belirtmiştir. Ona göre zihnin bilgi ile ilgili en temel faaliyeti; deneyimden gelen ham halde ve işlenmemiş olarak bulunan malzemeyi sentezden geçirerek bu malzemeye anlam kandırmaktır. Filozof burada söz konusu olan sentezi deneyimleri ve tecrübelerimizi sezginin belirli kalıpları olan zaman ve mekâna yerleştirerek gerçekleştirmektedir. Zaman ve mekân Kant'a göre duyu deneyiminden türemiş kavramlar değildir. Bunlar sezginin "a priori" yani her türlü deneyimden önce gelen kalıplarıdır. Bir başka deyişle bunlar duyu yoluyla deneyimlediğimiz, nesnelere algılamakta kullandığımız gözlükler olarak da nitelendirilebilir. Kant; zaman ve mekân ile ilgili bu öğretisine "transandental estetik" adını vermiştir. Filozof bu kavramlarla ilgilendikten sonra kendi felsefesi içinde yatan "kategoriler" ögesini tanımlamıştır. Ona göre geçmiş, duyarlılık, deneyim gibi olguların "a priori" formlar içermesi gibi, doğaya ilişkin araştırmaların ve bilginin de "a priori" ilkeleri bulunmaktadır (Cevizci, 2002: 584-585).

En sıradan düşüncede bile sistematik olmadan, dağınık halde bulunan bu "kategoriler"; düşüncelerin ya da zihnin duyu ve deneyimden gelen, yani yukarıda sözünü ettiğimiz

malzemelere birlik kazandırması ve o malzemelerin sentezden geçirilmesini sağlamaktadır. Zihin bu faaliyeti “yargılar ortaya koymak” suretiyle gerçekleştirmektedir. Bu yargılar ise kişilerin dünyayı ilişkin yorumlamalarının temel bileşenlerini meydana getirmektedir. Ünlü filozofa göre; bizler bu faaliyet sonucunda çok sayıda olan duyu izlenimlerinden, yani sonsuz sayıda olan darmadağın izlenimden tek bir tutarlı resim yani bilgiyi elde ederiz (Cevizci, 2002: 585).

Kant’a göre duyu deneyinin kapsamına göre giren her nesne mutlaka kategorilerden birine uymak zorundadır. Çünkü ona göre zihnin anlama yetisi bu kategorilere uymayan herhangi bir olguyu kabul etmemektedir. Bundan dolayıdır ki; görünüşlerin, fenomenlerin tam olarak anlaşılabilmesi için anlama yetisinin kategorileri aracılığıyla anlam kazanabilmesi gerekmektedir. Burada yapılan iş aslında; deneyin dağınık haldeki verilerinin toplanarak zihin aracılığıyla birleştirilmesi, düzenlenmesi işidir. Dolayısıyla da; kategorilere uymayan herhangi bir olgu zihin tarafından bilinmemektedir.(Cevizci, 2002: 585-586)

2.2. Kritisizm

Kant’ın bilgi felsefesi olarak da adlandırılan Kritisizm yani Eleştiri felsefesi (Eleştiricilik); ne tek başına deneycilik, ne de tek başına akılcılık olarak adlandırılmaz. Kant; bu felsefi yapı içerisinde insan bilgisinin yapısını ve sınırlarını araştırmış bir yandan da aklın kuramsal yapı ve statüsünü eleştirmiş, sınırları olup olmadığına dair açıklamalarda bulunmuştur. Çünkü ona göre; bilginin meydana gelebilmesi için hem deney, hem de zihin gereklidir (Arslan, 2013: 75).

Ona göre bilginin oluşumu için; hem dış dünyadan gelen algılara, hem de zihnin algılanan şeyler üzerine eklediği ve oluşturduğu katkılara ihtiyaç duyulmaktadır. Ünlü filozofa göre; “Görüsüz (deneysiz) kavramlar boş, kavramsız (aklın kategorileri olmaksızın ortaya çıkanlar) görüler kördür.”² (Cevizci, 2014: 152). Burada filozofun anlatmak istediği; üzerine bilgi oluşturabileceğimiz bir olgu için deney ile oluşan görüler ile deneyden bağımsız olan kavramların birleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kendi sözü ışığında Kant’a göre; birinci duruma örnek metafizik, ikinci duruma örnek ise hayvan deneyleridir. Yani metafizik de, hayvan deneyleri de bilim değildir (Arslan, 2013: 75-76).

Yukarıda da izahına çalıştığımız gibi; Kant bilgi ile ilgili olarak, insan deneyimine dayansa dahi ortaya çıkan form ya da yapının insan zihni tarafından oluşturulduğunu öne sürmüştür. Kant’a göre; “Kavramlarımızı duyuşal hale getirme, yani sezgide onlara nesne ekleme; sezgilerimizi de anlaşılır kılma, yani onları kavramların altına yerleştirme zorunluluğu vardır.” Bu bakımdan da bilginin deneyim ya da zihin tarafından sağlanan katkısı olmaksızın hiçbir şekilde mümkün hale gelemeyeceğini iddia etmiştir. Bir başka deyişle; duyular bilginin hammaddesidir. İnsan zihni ise elde edilen bu malzemeleri deney öncesi kavram ya da kategorilerle işleyip ona form verirken, bilgiye de tümellik ve zorunluluk kazandırır (Cevizci, 2014: 152).

² Kant’a ait olan söz farklı kaynaklarda farklı biçimlerde aktarılmıştır. Örneğin; “içeriksiz düşünceler boş, kavramsız sezgiler de kördür.”

Immanuel Kant'ın eleştirel felsefesine göre; dış dünya zihnimize göre biçimlenmektedir. Zihnimiz tecrübeler yani deneyimler aracılığıyla bizlere ulaşan verileri duyarlılığın “a priori” formları olan zaman ve mekân ile anlama yetisinin transandantal kategorileri yoluyla biçimlendirir ve bilgiye dönüştürür. Kant'ın öne sürdüğü bu felsefi düşünce ile; kuşkuculuk, metafizik ve dogmatizm gibi düşünce biçimleriyle sıkı bir hesaplaşma içine girdiğinizi söyleyebiliriz. Kant düşüncesi içerisinde özetle; tüm bilgilerimizin deneyim ile başladığını, fakat buna rağmen edinilen bilgilerin tümüyle deneyimlerin eseri olmadığını belirtmektedir. Çünkü deneyim bir süreçten ibarettir ve bu süreç de deneyimin içinde olmadığı bir zihinsel form ve kategorilere ihtiyaç duymaktadır. Burada sözü edilen form ve kategoriler düşünme yetisinin “a priori” yani deney öncesi yapısına denk gelmektedir (Çilingir, 2014: 101-102).

Kant'a göre insan bilgisinin iki temeli bulunmaktadır. Bunlar “duyarlılık” ve “anlılık” tır. Duyarlılık nesnelere bizlere verilmesini sağlar, anlık aracılığıyla ise bu nesnelere üzerine düşünülmektedir. Zaman ve mekân, duyarlılık ile ilgili bilgi ilkeleridir. Ve duyarlılık sayesinde (nesnelere uyarımları sonucu) “tasarımlar edinme yetisi”, anlık sayesinde ise kavramlar/kategoriler aracılığıyla “görüngüleri (fenomenleri=duyularla algılanabilen şeyleri) birleştirme yetisi” kazanılır. Son olarak akıl sayesinde ise anlık ile oluşan kavramları ilkeler ışığında “birleştirme yetisi” kazanılır. Yani bilgi yetisi oluşur diyebiliriz (Çilingir, 2014: 102).

Kant'ın genel olarak eleştirisi felsefesi üzerine yazdığı en önemli eseri kuşkusuz Saf Aklın Eleştirisi'dir. Bu eserde filozof genel olarak; bilginin olanaklılığını tartışır, olanaklılığın koşullarını belirler ve sınırlarını çizer. Ayrıca ikinci kritiği olan Pratik Aklın Eleştirisi'ne geçmede önce pratik aklın kavramlarına yani bilginin konusu olmayan ve fakat yine de düşünülmesinin kaçınılmaz olduğundan dolayı “aşkın” olarak nitelendirilen kavramlara değinir (Gündoğan, 2011: 102).

Kant öte yandan yargıları bilinme tarzlarına göre; “a priori” ve “a posteriori” olarak ikiye ayırmaktadır. Sonrada bu yargıları içerik bakımından “analitik yargılar” ve “sentetik yargılar” olarak ikiye ayırmaktadır. Analitik yargılar Kant'a göre; yüklemi öznesinde gizli olarak var olan, kavramları bir nevi açıklayan ve kavramın içeriğinde esasen saklı olan şeyleri aydınlatan yargılar olarak adlandırılabilir. Örneğin; altın sarıdır yargısı analitik bir yargıdır. Çünkü sarı olma niteliği cümle içerisinde kavramın yüklemine gizli olarak bulunmaktadır. Dolayısıyla da kavramdan yeni bir şey öğrenemeyiz. Bu kavramı doğrulamak için altın kavramının tanımını bilmek zaten yeterlidir. Analitik yargılarda genel anlamda iki adet ölçüt vardır. Birincisi “tanımsal içerme”dir. (ki yukarıda bahsedilmiştir.) ikincisi ise “çelişmezlik ilkesi” dir. Bu ilkeye göre ise; öne sürülen yargının tersinin kendisi ile çelişmemesi gerekir. Örneğin; “Hiçbir bekâr evli değildir.” yargısında olduğu gibi. Filozofa göre analitik yargılar zorunlu olarak yani karakterleri gereği “a priori”dir. Çünkü bunun sebebi Kant'ın; analitik yargıları tanımlarken, bu yargıları düşünme kavramına bağlı kavramlar gibi tanımlamış olduğundan ileri gelmektedir. Sentetik yargılar ise; analitik yargıların aksine bilginizi genişletir mahiyete sahip olan yargılardır. Aynı zamanda bu yargılar duyulara ihtiyaç duymadan doğrulanabilir nitelikte yargılardır. Bu yargılar “a priori” ya da “a posteriori”

olabilmektedirler. Tıpkı matematik e ait yargıların sentetik ve a priori olabilmesi gibi. Filozof Saf Aklın Eleştirisi adlı eserinde sentetik apriori yargıların nasıl mümkün olabileceğini detaylı bir biçimde anlatmaktadır (Gündoğan, 2011: 102).

Immanuel Kant'ın bu konuda uzun zamanlarını harcadığı temel sorun ise; “sentetik apriori yargılar”dır. Sentetik apriori yargılar; eldeki kavramın dışına çıkan, bir şeyler katılan yani sentetik olan ve fakat buna rağmen deneyden ileri gelmeyip a priori özelliğe sahip olabilen yargılardır. “A priori” yargılar daha önceden de belirttiğimiz gibi “zorunlu ve genel” yargılardır. Bu bağlamda sentetik a priori yargıların da; hem bilgimizi genişleten, hem de zorunlu ve genel-geçer yargılar sınıfına girmesi gerekmektedir. Salt Aklın Eleştirisi eserinde belirtildiği üzere Kant'a göre; Bilgide kesinlik ancak salt deney bilgisinin dışına çıkarak sentetik apriori yargıları kullanmaya başladığımızda ortaya çıkabilmektedir (Gökberk, 2008:352-353).

Pratik Aklın Eleştirisi'nde ise Kant genel olarak, nesnelerin fenomenal alanının bilinebileceğini, fakat buna karşın numen alanın ise bilinemeyeceğini söyler. Numen alan, fenomenlerin, yani görüngülerin (görünenlerin) ötesindeki gerçek alandır. Yani bir nevi gerçeklik ya da öz anlamındadır. Bu alanın var olduğu halde bilinemez nitelikte oluşu, Kant'ı büyük bir çıkmaza sürüklemiştir. Filozof saf akıl ile ulaşılamayan bu alana pratik akıl ile yani ahlâk ile ulaşılabileceğini iddia etmektedir (Bolay, 2004: 73).

Teorik akıl bize, olanı verirken, pratik akıl ise olması gerekeni vermektedir. “Saf Aklın Eleştirisi”nde bir antinomi (paradoks) olan özgürlük kavramı, “Pratik akıl” da olması gereken bir olgudur. Kant'a göre akıl, iradeyi belirleyebildiği derecede özgürdür. Aklın pratik kullanımında akıl, kendi nedenselliğini belirleyen bir fonksiyon olan istencin (yani iradenin, bir şey yapabilmek için ortaya çıkan itici gücün) belirleme nedeniyle uğraşmaktadır. (Kant, 2001: 35-36) Bu bağlamda düşünüldüğünde de Kant'a göre, insan, doğanın bir parçası olduğundan dolayı duyulur dünyaya, diğer yönüyle, yani akıl sahibi bir varlık olduğundan dolayı da düşünülür dünyaya aittir (Saygın, 2013: 26).

Filozof Salt Aklın Eleştirisi'nde duyulardan ilkelere doğru giden bir yol izlerken, Pratik Aklın Eleştirisi'nde ise ilkelerden kavramlara, kavramlardan ise duyulara doğru uzanan bir yol izlemeyi uygun görmüştür. Filozof pratik aklın saf akla gereksinim duyduğunu, çünkü her pratiğin mutlaka bir noktada teoriye bağlı kaldığını ve ona ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir (Kant, 2001: 35-36).

BÖLÜM 3: IMMANUEL KANT'IN AHLÂK FELSEFESİ

3.1. Genel Olarak Etik Ve Etik Teoriler

3.1.1. Etik

Etimolojik olarak incelendiğinde, Etik kelimesinin Yunanca bir kökene sahip olan “Ethos” kelimesinden geldiği görülmektedir. Bu kelime Antik Yunan düşüncesinde kişilerin karakter ve davranış tarzlarını ifade eden bir sözcüktür. Ayrıca buradan hareketle bu kelimenin belli bir grubun kültür, düşünce ve ruhunu yansıttığı da söylenmektedir (Peters'dan aktaran Cevizci, 2002: 381-382). Etik, genel anlamı itibariyle, “ahlâk” adı verilen olguya yöneltilmiş olan felsefi bir disiplindir. Ahlâkın, eylemin pratiği olarak kabul edildiği bir noktada etik, “eylemin teorisini oluşturan bir felsefe türü” olarak adlandırılabilir (Cevizci, 2002: 381-382).

Etik, ortak kullanımı olan pek çok sözcükte olduğu gibi birden fazla anlama tekabül etmektedir. En yaygın kullanıma göre etik, insanların, davranışlarını kendilerine göre düzenlediği bir ilkeler sistemi ya da dizisi olarak ifade edilmektedir. Etik, temelde birden fazla alanda kullanılan ve yararlanılan bir kelimeyi ifade etmektedir. Daha çok davranışsal ilkeler olarak kabul görse de felsefe ile uğraşanlarca bu anlam yeterli görülmemektedir. Onlara göre etik, günlük hayattan kaynaklanmaktadır. Günlük hayat ile iç içedir. Bu bakımdan salt akademik bir çalışma olarak kabul edilmesi büyük bir hata olur. Sıradan bir kişi ile felsefecilerin arasındaki en büyük fark da işte bu hususta ortaya çıkmaktadır. Felsefe ile uğraşanlar herhangi bir sorun ile karşılaştıklarında genelde daha sistemli ve daha genelleyici bir düşünce ile yaklaşımda bulunurlar. Sıradan biri sadece sorun çözmeye odaklanırken, bir felsefeci “Bu tarz durumlarda doğru eylem tarzı nedir?, İnsanlar için iyi hayat nedir?, “Genel anlamda ulaşılması gereken hedef nedir?” gibi sorular dahilinde genel türden tartışmalara girmektedir (Stroll ve Popkin'den aktaran Stroll vd., 2014: 11-13).

3.1.2. Etik-ahlâk ayrımı

Etik ve ahlâk kelimeleri çoğu zaman birbiri yerine kullanılan iki kelimedir. Bu hususta öncelikle kelimeler arası farkın belirtilmesi gerekmektedir. Kelime anlamı açısından bakıldığında “ahlâk” anlamına gelen “moral”, Latince “mos” kelimesinden türetilmiştir. Bu kelime tıpkı etik kelimesinin Yunanca aslı olan “ethos” gibi, töre, karakter, alışkanlık, huy, mizaç gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Ahlâk kelimesinin kökü olan “hulk” da “mos” ve “ethos” ile aynı anlamları taşımaktadır. Yalnız bu kelimenin ek olarak “yaratılış” anlamı da bulunmaktadır. Yunanca kökeni ile beraber dar anlamıyla ele alındığında ethos, eylemlerimize yön veren kurallar üzerine sorgulamayı ve onlarla ilgili düşünme durumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda da ortaya çıkan sonuca göre, etik, teorik bir düşünme biçimi iken, ahlâk olayın pratik yanıdır. Ve fakat etik kelimesi, içerisinde pratiğe dair yanlar da barındırmaktadır. Buna karşın günlük hayatta pratik kullanım gereği her iki terimin de birbiri yerine sıkça kullanıldığı görülmekte ve bilinmektedir (Pieper, 1999: 21, Ayrıca Gündoğan. 2011: 106-107).

İnsanlar hayat içerisinde eylemlerde bulunurken hareketlerini başkalarına karşı öngörülen ve öğrenilen bir biçimde iyi, kötü, doğru, yanlış gibi sözcükler aracılığı ile yani bir

bakıma değerlendirmeler yaparak yönlendirmektedirler. Bu yönlendirmeler aslen belirli duygular ortaklığında inanç, töre, gelenek gibi “buyurucu” nitelik arz eden yapılar içerisinde gelişmektedir. İnsanlar doğduklarından itibaren bu buyurucu yapılar tarafından örülmüş bir ağ misali sarılmış bulunmakta ve bu ağın içinde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla; kişilerin belli bir dönemde inanç, töre, gelenek gibi belirli buyruk, norm ve yasalara göre düzenlenmiş olan gelenekleşmiş ve yerleşmiş yaşama biçimlerine ahlâk (moral) adı verilmektedir (Özlem, 2014: 19-20).

3.1.3. Genel olarak etik teoriler

Etik’e ilişkin teoriler, gerek değişik öğreti tiplerinin öğrenilmesi açısından, gerekse farklı teorilerin dikkate değer yönlerinin daha kolay anlaşılması bakımından sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bu hususta en basit ve anlaşılır olan sınıflandırma tipi, “klasik teoriler” (klasik etik), “modern teoriler” (modern/analitik etik) ve “eleştirel teoriler” (eleştirel etik) şeklinde yapılmıştır (Stroll vd., 2014: 13).

Klasik teoriler, “İyi olan hayat nedir?”, “İnsanlar nasıl davranmalıdır?” gibi sorulara yanıt aramaktadır. Klasik teoriler, Platon’un öğretilerinden başlayarak genel olarak Kant’ın ahlâk felsefesine dair anlayışlarını içeren bir sürece yayılmıştır (Stroll vd., 2014: 13). Modern teoriler ise, ahlâka ilişkin sorulara yanıt arayan, temelde ahlâk kuramını çözümlenmeye çalışan teoriler olarak genelleştirilebilmektedir. Doğalcılık, duyguculuk, bilimcilik gibi etik anlayışlar, bu teorilerin içine girmektedir (Cevizci, 2014: 183-247). Eleştirel teoriler ise, ahlâk felsefesi ile meşgul olmanın yeni bir tarzı olarak ifade edilebilir. Bu etik biçimi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren diğer etik tiplerine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu etik tipini savunanlar, diğer etik tiplerinin yetersiz kaldığını düşünmektedirler. Bu teori içerik olarak Hegel ile başlayıp, MacIntyre ile devam eden bir türdür (Cevizci, 2014: 255-474).

Felsefe tarihi, etik temel alınarak incelendiğinde, Antikçağ’dan günümüze dek geliştirilen tüm etik teorilerin üç ana problem etrafında kök saldıği görülür. Bunlar;

- “İyi” ya da “en yüksek iyi” problemi,
- “Doğru eylem” problemi,
- “İrade (İstenç) özgürlüğü” problemi’dır. (Özlem, 2014: 34)

Söz konusu problemlerin, “Neyi seçmeliyim?”, “Ne yapmalıyım?”, “Neyi İstemeliyim?” sorularına yanıt verme girişiminde oldukları görülmektedir. Etik tarihi boyunca oluşturulan tüm teoriler aslında bu problemlerin birine, ikisine ya da tümüne cevap vermek üzere kurulmuşlardır (Özlem, 2014: 34).

İnsanlar hayatları içerisinde kendilerine, ait oldukları ortam ya da gruplara, kişisel zevklerine ya da yaşam biçimlerine göre değerli buldukları şeyleri gerçekleştirmek, değerli buldukları amaçlara ulaşmak isterler. Bu durum, kişilerin kendilerince yaşamlarını daha anlamlı ve yaşanır kılmalarını sağlamaktadır. İnsan hayatının anlam ve değer kazanması ise, kendine göre herhangi bir “en yüksek iyi”yi gerçekleştirme ve ona ulaşma çabasından ileri gelmektedir. Felsefe tarihi incelendiğinde en yüksek iyiyi temel alan etik

tiplerinin sırf bu sebeplerden dolayı en eski teoriler olduğu görülebilecektir (Özlem, 2014: 35).

Pek çok etik düşünür için en yüksek iyi (agathon, summumbonum) anlayışına dayanmayan herhangi bir ahlâksal yaşam bulunmamaktadır. Fakat en yüksek iyinin gerçekleştirilmesi, farklı ahlâk öğretilerince farklı şekillerde ortaya çıkmış ve tanımlanmıştır. Örneğin, Stoacılar doğaya uygun yaşamayı, sofistler en yarar getiren durumları, hazcılar ise acıdan olabildiğince kaçarak haz duyulmasını en yüksek iyi olarak belirlemişlerdir. Hal böyle olduğunda da ortaya çıkan genel sonuç, ahlâk öğretileri gelişmiş olan filozof ve düşünürlerin hepsinin ortak idealinin, bu inancı gerçekleştirmek olduğudur (Özlem, 2014: 35-36).

En yüksek iyi, öte yandan “Neyi İstemeliyim?” sorusunun yanıtı olarak görülmektedir. Bu sorunun yanıtı “En yüksek iyi’yi istemeliyim” olsa da farklı etik tipleri incelendiğinde, her birinde farklı tanımlamaların ortaya çıkacağı görülecektir (Özlem, 2014: 35-36).

Etik tarihine kısaca göz gezdirdiğimizde en eski etik teorilerin en yüksek iyi problemini temel aldığı görülmektedir. Bu teorileri kısaca belirtmemiz gerekirse, bunlar “mutlulukçu etik” ve “yararcı etik” olarak sıralanabilir.

Mutlulukçu etik teorisinde ulaşılması gereken en yüksek iyi; “mutluluk” olarak adlandırılmaktadır. Mutluluk (eudaimonia) en yüksek değer olarak görülmektedir. Fakat mutluluğun ne anlama geldiğine ilişkin birden fazla yanıt verildiğinden dolayı mutlulukçu etik tipleri de kendi içinde alt kısımlara ayrılmıştır (Özlem, 2014: 46). Bunları; Sokrates’in mutluluk etiği, Platon’un idealist mutluluk etiği, Aristoteles’in mutluluk ve erdem etiği, Hazcılık (Hedonizm), Epikürosçuluk, Kinizm (Aldırmaz Mutlulukçuluk) ve Stoacılık olarak dile getirebiliriz (Özlem, 2014: 48).

Sokrates’in Mutluluk Etiği; Batı düşünce tarihinde ilk kez ahlâk öğretisi geliştiren filozof olan Sokrates, öğretisini mutluluk üzerine kurmuştur. Ona göre mutluluk; insan eylemlerinin en son hedefi ve dolayısıyla en yüksek değerdir. Sokrates; “daimon” adını verdiği, insanın yazgısını etkileme gücüne sahip olan ruhani bir varlığa inanmaktadır. Ona göre her insanın içinde kendi “daimon”u vardır. Ve kişiler kendi “daimon”ları ve doğasıyla uyum içinde oldukları sürece mutluluğa erişebilirler. Yani mutluluk, bedensel ve ruhsal bir düzeni gerektirmektedir (Özlem, 2014: 48-49).

Platon’un İdealist Mutluluk Etiği; Platon’un genel felsefesinin anahtar kelimesi idea (duyumsanamaz düşünce)’ dir. Bu bağlamda Platon’a göre insanın ahlâki yaşamının amacı; insanların en yüksek iyi olan mutluluğa, yani “mutluluk ideası”na ulaşmaktan geçmektedir. Bunun için de insanın bedensel, psişik edim ve işlevlerinin tam bir uyum içerisinde olması gerekmektedir. Ona göre kişiler mutluluğa ancak bu denge ve uyum sonucu ulaşabilecektir (Özlem, 2014: 49).

Aristoteles’in Mutluluk ve Erdem Etiği; Aristoteles, hocası Platon’un aksine ahlâk öğretisini soyut bir insan ideasının yerine, dünya ve çevresiyle ilişki içerisinde bulunan bir insana dayandırmaktadır. Ona göre; mutluluğa ulaşmak için öncelikle “etkin olmak” gerekir. Ulaşılan mutluluğun sürekli ve kalıcı olması için ise aklın yol göstericiliğine

ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla; insan ancak etkinlik halinde mutlu olabileceğine göre, tam ve olgunlaşmış bir mutluluğa ancak olgun bir etkinlik ile ulaşılabilecektir (Özlem, 2014: 55-60).

Hazcılık (Hedonizm); Bu etik tipine göre haz, mutluluğu getiren temel şeydir. Bu bağlamda doğru eylemin ne olduğu da buna göre belirlenmektedir. Kişilerin yapmış olduğu eylemler – bilhassa ahlâksal eylemler temel alındığında- onlara haz getiriyorsa, ya da hazzı amaç ediniyorsa bu eylem “doğru eylem” olarak nitelendirilir (Özlem, 2014: 60-61).

Epikürosçuluk; Epiküros için en yüksek iyi hazdır. Bu da niteliksel haz türüne giren hazlar ile mümkün olabilmektedir. Niteliksel hazlar; zihinsel hazlar ya da entelektüel hazlar olarak da adlandırılabilirler. Bu hazlar bilgilenmekten, düşünmekten, sanatsal etkinliklerde bulunmaktan duyulan hazlar olarak belirtilebilirler (Özlem, 2014: 61-63).

Kinizm (Aldırmaz Mutlulukçuluk); Antisthenes, Diogenes ve Krates tarafından temsil edilen “Kinik Okul” taraftarlarına göre; mutluluğa insanın dışa dönük eylemlerinde ya da hazzı arayışında değil, aksine içe dönük mutlak bir bağımsızlık hali ile ulaşılabilecektir. Onlara göre mutluluk; kendine yetme hali ve mutlak bağımsızlık yaşantısı olarak tanımlanabilir. (Özlem, 2014: 63-64).

Stoacılık; doğa ile birlikte uyum içerisinde yaşamak için öncelikle doğanın yasalarına uymanın gerektiğini dile getirir. Bu düşünce biçiminin en önemli temsilcileri Kıbrıslı Zenon, Kleanthes, Seneca, Marcus Aurelius gibi düşünürlerdir. Stoacılık temelde bir erdem öğretisi olup, “doğaya uygun” olarak yaşamak başlıca erdem olan bilgeliği gerektirmektedir. Bu uyumlu yaşam süreci ile birlikte doğaya ait düzeni kabullenmek ve buna rıza göstermek ise diğer önemli erdem olan tevekkülü gerektirmektedir. Bu anlayış, Yeniçağ’ da ortaya çıkan ve “Immanuel Kant”ta örneğini gördüğümüz ödev etiğine de zemin hazırlayan bir öğreti olarak sayılmıştır (Özlem, 2014: 64-68).

“Yararcı Etik” anlayışı ise, Antikçağ’ın mutluluk öğretilerinden etkilenen modern öğretileri ifade etmektedir. Antikçağda gelişen ve yayılmış olan öğretiler, Yeniçağ’ın etik öğretilerinin de oluşumunu etkilemiştir. Bu öğretilerde genel olarak tüm insanların kendi mutluluklarının peşinden koştukları kabul edilmektedir. Bu yönüyle antikçağ öğretilerine benzese de; tek kişinin mutluluğunun toplum yararına olacağı, toplumsal yarar çerçevesinde gerçekleşebileceği, bu öğretilerin yarar kavramını toplumsallık çerçevesinde düşünmüş olmaları Antikçağ öğretilerinden ayrılan noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yararcı öğretileri (pragmatist öğretileri ve operasyonalist öğretileri de dâhil olmak üzere) hazırlayan ilk filozof, Francis Bacon olarak bilinmektedir. Bacon aslen bir ahlâk öğretisi geliştirmemiş olmakla beraber yararcılığa giden yolu hazırlamış, yararcı öğreti ise Bentham, John Stuart Mill ve Hutcheson önderliğinde geliştirilmiştir. Yararcı öğretilere göre; insan, doğası gereği bencildir. Bu bencillik hiçbir zaman tam olarak ortadan kaldırılamaz bir mahiyettedir. Fakat insanlar ancak, bencil arzu ve istekleri doyduğu oranda mutluluğa ulaşabilmektedirler.

En yüksek iyi probleminin ardından felsefe tarihinde karşılaşılan bir başka etik yaklaşım ise, “Doğru eylem problemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu problemi merkeze alan teoriler, aksiyolojik etik ve bu tezin de konusunu oluşturan Immanuel Kant’ın ödev etiği olarak ifade edilebilir.

İçerikli Değer Etiği (Aksiyolojik Etik); Bu etik düşünce yapısı esas olarak Max Scheler tarafından geliştirilmiş bulunmaktadır. Bu etik türü, hem Kant’ın etik anlayışından etkilenmiş olan, hem de Kant’ın etik anlayışı ile sürekli bir tartışma içerisine girmiş olan bir etik türüdür. Bu anlayış, Kant’ın ahlâk anlayışını ve otonomi düşüncesini korumakla beraber, Kant etiğinin formalist kısmına da karşı çıkmaktadır. Scheler’in bu kısım ile ilgili düşüncesine göre Kant; ahlâklılığı ve ahlâksallığı benimsemiş, insanları duygulardan, arzulardan, heyecanlardan vs. arındırılmış akılsal ve biçimsel bir yaratık olarak betimlemiştir. Scheler’a göre insanlar, somut ahlâksal bir yaşama sahiptir. Bundan dolayı da insanlar akılsal bir varlık olmaktan öte “duygu varlığı” ile betimlenebilmektedir.

Scheler’in “Etik” anlayışına göre etik’in iki temel edimi bulunmaktadır. Bunlar; “Kavrayıcı Edimler” ve “Duygusal Edimler”dir. Kavrayıcı edimler, Immanuel Kant tarafından detaylı bir biçimde anlatılmıştır. Buna göre; Saf Aklın Eleştirisinde belirtildiği üzere, bu edimler duyarlık formları olan uzay, zaman ve zihin kategorileri olan nicelik, nitelik vs. olarak tanımlanan epistemoloji konusuna giren terimlerdir. Duygusal edimler ise, hissetme, isteme, sevgi, nefret vs. gibi edimler olup, akıl eleştirisinin ya da epistemolojinin (Bilgi Felsefesinin) konusu olamazlar.(Özlem, 2014: 83-88).

Ödev etiği; Genel itibariyle belirtmek gerekirse; Immanuel Kant’ın etik anlayışını belirten teorisi içerisinde, bir eylemin ahlâki değeri, o eylemin sonucundan ziyade, kararını verdiren maksime/ilkeye göre değerlendirilmekte ve bu etik teorisine de “ödev etiği” adı verilmektedir (Uslu, 2011: 25). (Bu konu ayrıca detaylı bir biçimde “Immanuel Kant’ın Ahlâk Felsefesi” adlı bölümde anlatılacaktır.)

Üçüncü ve son yaklaşım ise, “İrade (İstenç) Özgürlüğü”nü temel alan yaklaşımdır. Bu problemi merkeze alan etik teoriler ise “Determinist Etik” ve “İndeterminist Etik” olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu hususta irade, yani istenç ise, felsefe tarihi boyunca belirlenmiş olan ya da belirlenmemiş olan bir şey olarak felsefe içerisinde yer almaktadır. Eğer irade belirlenmiş ise “Özgür Olmayan İrade”, belirlenmemiş ise “Özgür İrade” olarak adlandırılmaktadır (Özlem, 2014: 100-101).

Determinist (Belirlenimci Etik); Determinist Etik, iradenin özgürlüğünü reddeden ve iradenin önceden belirlenmiş olduğunu öne süren etik tipidir. Bu etik tipinin iki ana iddiası bulunmaktadır. Buna göre; insanların eylemleri aracılığıyla özgür olabileceğini ileri süren etik görüşler yanılmaktadır. Ve etik, belirlenmiş olan bir ahlâk alanına giren fenomenlerin nedensel açıklamasını yapmaktadır (Özlem, 2014: 101-102). Determinist etik determinizm anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayışa göre de dünya üzerinde gerçekleşen ve gerçekleşebilecek her tür olay birbirine bağlıdır (Güriz, 2003: 93-94).

İndeterminist Etik; Bu anlayış; Determinist Etik anlayışın tersi biçimde tezahür eden bir etik anlayışıdır. Bu anlayışa göre insan özgür bir varlık anlayışına sahiptir ve bu minvalde

karar verir. Bu anlayış ışığında eğer bir insanın özgürlüğü reddedilecekse; bu onun davranış, ahlâki durum ve kararlarının da topyekün bir biçimde reddedilmesi anlamına gelecektir. Sonucunda da insani davranış ve kalıpların ahlâki ödev amacına ulaşma çabaları gereksiz ve yersiz hale gelmiş olacaktır. İndeterminist anlayışa göre, kişilerin kötü olarak nitelendirilebilecek bir eylemde bulunması, kendi iradi seçimlerinin sonucu değilse, yani kişi sırf zorunluluk dâhilinde mecbur kaldığı için bu eylemi yapmış, bu eylemin faili olmuş ise, bu durumda ahlâki açıdan kişilerin suçlanması ve sorumluluk altına girmesi mümkün olmayacaktır (Güriz, 2003: 106-107).

3.2. Immanuel Kant’ın Ahlâk Felsefesi

Immanuel Kant’ın felsefi görüşleri incelendiğinde, O’nun ahlâk felsefesine ilişkin görüşlerinin, pratik felsefe ile ilgili olduğu ortaya çıkacaktır. Pratik felsefe ise, temel itibariyle filozofun Teorik-Pratik Felsefe ayrımında yatmaktadır. Bu ayrım ise Kant’ta Saf Akıl – Pratik Akıl ayrımını ifade etmektedir. İşte bu ayrım içerisinde öncelikle “Kant’ın Epistemolojisi” ele alınmalıdır. Dolayısıyla da onun teorisi bu biçimde temellendirilmeli ve oradan pratik akıl vasıtası ile ahlâk alanına geçilmesi gerekmektedir.

3.2.1. Immanuel Kant’ın ahlâk felsefesinin temelleri

Ahlâk felsefesinin tarihi incelendiğinde, antik çağdan Kant’a kadar, filozofların bilhassa temel problem olarak en yüksek iyi’yi temel aldıkları görülmektedir. Kant’a kadarki zaman dilimi içerisinde, düşünce öne süren filozofların ortak özelliği, bu sorunu çözmek konusunda “mutluluk” olgusunu ön planda tutmalarıdır. İşte tam da bu hususta Kant, ahlâk felsefesinin temelini mutluluk gibi “üzerinde herkesçe tam bir uzlaşmaya varılamayacak” bir olguya, ereğe bağlanamayacağını ileri sürmüştür. Yani ona göre ahlâk felsefesine bir temel aranması gerekiyorsa dahi, bu temel mutluluk olgusu olmamalıdır. Filozofun önceki eserleri ile birlikte değerlendirildiğinde görülecektir ki; ilk kritik eseri olan Salt Aklın Eleştirisi’nde, aklın teorik anlamda analizini gerçekleştirmiş, bilginin oluşumu hususunda zihnin kategorilerini ve duyarlık formlarını ele almıştır. Bu konudaki amacı, bilginin oluşumunu sağlayan temel yasalar ve formları öne çıkarmak olmuştur. İşte Kant, bilgi konusunda ortaya çıkardığı bu düşünce sistemini, Ahlâk felsefesi alanında da devam ettirmek istemiştir. Bu hususta özellikle, bilgide olduğu gibi ahlâk felsefesinde de herkes için aynı olan, yani genel geçer bir a priori temel bir yasanın bulunması gerektiğini ifade etmeye çalışmıştır.(Özlem, 2014: 74-75).

Immanuel Kant’ın ahlâk felsefesi, “Ödev Etiği” ya da “Deontolojik Etik” olarak adlandırılmaktadır. Bu etik tipinin en önemli temsilcisi olan Kant’a göre, insanlar, rasyonel ve özgür varlıklardır. Kant, bu tezden yola çıkarak tüm insanların uyması gereken ahlâk ilkelerini, tecrübelerden bağımsız olarak, yani saf akıldan çıkarmayı amaç edinmiştir. Bu bağlamda, Kant’ın ahlâk felsefesine dair görüşlerinin yer aldığı eserleri, Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi, Saf Aklın Eleştirisi ve Pratik Aklın eleştirisi adlı eserleridir (Gündoğan, 2011:133).

Etimolojik bakımdan incelendiğinde, birleşik bir sözcük olan “Deontolojik” sözcüğü, Antik Yunan’da “ödev” anlamına gelen “deon” sözcüğünden türetilmiştir. Bu etik türü aslında Ortaçağ’daki dini etiğin modern bir sürümü olarak düşünülmektedir. Çünkü bu

etik tipi de tıpkı dini etikte olduğu gibi evrensel bir ahlâk yasasının varlığını kabul etmektedir. Her ikisi de etik anlamda belirleyici olanın, sonuç yerine “doğru eylem” olduğu olgusu üzerinde hemfikirdir. Dolayısıyla her ikisi de doğru eylemi, ödevden dolayı yapılan, yani ahlâk yasasına uygun olan bir eylem olarak tanımlamaktadır (Cevizci, 2014: 233).

Kant, genel itibariyle ahlâk felsefesini “akla” dayandırmaktadır. Onun geliştirdiği kuram, tam anlamıyla ifade edilirse, “akılcı” bir kuramdır. Ve o, bu bağlamda ahlâki eylem olgusunun da aslen akıldan başka bir şey olmadığını, akıl haricinde bir şeye dayanmadığını ifade etmektedir. Bunu yaparken aynı zamanda da, bu aklın kendini diğer amaçlardan kısıtlamış bir biçimde ve en evrensel şekilde hareket etmeyi kendine ilke edinmiş olan bir akıl biçimi olduğunu ifade etmektedir (Adorno, 2012: 111).

Bu kuram içindeki temel amaç; ahlâkı, deneysel ya da doğa alanına değil, akılsal olana dayandırmaktır. O’na göre deneysel olan, ahlâka zarar verebilecek bir niteliğe sahiptir. Bundan dolayı da ahlâkın dayanması gereken akıl, ancak “saf akıl” olmalıdır. Ayrıca filozofa göre, insanların eylemlerinde özgür olmaları gerekmektedir. İnsanların gerçekleştirmiş oldukları eylemlerde “özgürlük” olgusunun ortaya çıkarılmasının en temel yolu, insanın akli sayesinde özgür seçimlerde bulunabilmesi olacaktır. Bundan dolayıdır ki; seçimlerimiz doğal alandan ne kadar uzaklaşıp, saf akla yaklaşırsa o derece özgür sayılacaktır diyebiliriz (Yazıcı, 2014: 160-161).

Kant’ın, ahlâk felsefesi lâfzî olarak incelendiğinde filozofun, “bu davranış iyidir, çünkü emredilmiştir.” şeklinde bir söyleyiş geliştirdiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ise ahlâklılık, ahlâki kanuna boyun eğmekten ileri gelmektedir. Bu ahlâk da kesin bir emirdir. Yani kayıtsız ve şartsız bir mahiyettedir. Başka bir deyişle kesin bir buyruktur (Bertrand, 2001: 114).

Felsefi anlamda bir filozofun herhangi bir konuyu çözmek için kullandığı yöntem/metod, onun ele aldığı soruyu ortaya koyuş biçimine bağlıdır. Kant’ın ahlâka ilişkin görüşlerini metodolojik olarak incelediğimizde ise, filozofun ahlâk felsefesine ait sorunları ortaya koyarken ele aldığı konuya ait sorunlara iki açıdan eğildiği görülmektedir: 1) İnsan olarak, 2) Filozof olarak. Kant, konuları insan olarak ele alırken toplum içine karışmış, onu merakla incelemiş ve gözlemlemiş, ahlâk bilimleri ile uğraşmış ve hatta bu konuda insanbilim (antropoloji) dersleri vermiş bir kişi olarak karşımıza çıkar. Filozof olarak ele alırken ise, herhangi bir ahlâk felsefesi kuramını ele almak yerine gündelik yaşamda yer edinen ahlâk duygusunu, ahlâk duygusuna ait yargıları ele almaktadır. Çünkü ona göre en yalın insanda dahi ödev duygusu bulunmaktadır. Kant, tüm bunları yaparken amaç edindiği gibi, herkeste bulunan genel ahlâk bilincinden, salt akla ait olan şeyi ayırmak istemektedir (Akarsu, 1999: 66).

Kant’ın ahlâk felsefesi ile ilgili yazdığı ve çıkarımlar yaptığı en önemli eserleri, başta “Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi (1785)” ve “Pratik Aklın Eleştirisi (1788)” isimli eserleridir. Bilhassa en önemli çıkarımları sergilediği eseri olan “Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi”nde Kant, ahlâkın temelini ne doğanın dışında ne de içinde arar. O, ahlâk ilkelerini doğrudan doğruya “akıldan” çıkarmaktadır. Özellikle bu eserinde belirttiğine göre felsefenin iki konusu vardır. Bunlar; “Doğa”, yani var olan her şey ve

“Törel/Ahlâk” (Kant dili ile özgür davranışlar alanı) yani olması gereken şeylerdir. Eserde belirttiği üzere felsefe, bilgisinin temelini deneye dayandırırsa empiriktir. Buna karşın temelini salt akla, a priori ilkelere dayandırır ve fakat öğretilerini deneyden çıkarmazsa salt felsefe ya da metafizik olur. Bu bağlamda akla gelen soru, töreler metafiziğinin yani ahlâk felsefesinin olanaklı olup olmayacağıdır. İşte Immanuel Kant’a göre; bu durum ahlâk yasalarının deneye değil de doğrudan salt akıl kavramlarına dayanıp dayanmamasına bağlıdır. Filozofa göre insanın empirik bilgisine dayanmayan, sadece önsel yasalar koyan töreler metafiziği giderek zorunlu görünür (Akarsu, 1999: 66).

Kant’ın bu eserde belirttiği üzere etik, “salt” (rasyonel) ve “empirik” bölümlere ayrılmaktadır. Etik’in salt/rasyonel bölümü, ahlâk ilkeleriyle uğraşmakta, empirik bölümü ise kişilerin gerçek hayattaki yapıp etmeleri ile ahlâk yasalarına uygun bir şekilde meydana gelen törel (olması gereken) davranışlarıyla ilgilenmektedir. Bu yapıtı bir hazırlık olarak düşünen Kant, salt olanı empirik olandan ayıran eleştirici bir düşünüş tarzı ile salt aklın eylemlerimiz için yasalar koyduğunu göstermek istemektedir. (Filozof, aklın deneye dayanmadan bu biçimde salt haliyle kalmasının kendini çelişkilere düşüreceğini Saf Aklın Eleştirisi adlı eserinde göstermiş idi.) Burada filozofun kendine ödev olarak addettiği şey, “ahlâklılığın en yüksek ilkesini araştırmak ve saptamaktır. Böylece bu ödev ile de “Ahlâklılık nedir?” sorusu yanıtlanmış olmaktadır (Akarsu, 1999: 68-70).

Immanuel Kant, “Pratik Aklın Eleştirisi” adlı eserinde ise, “ahlâksal yeti”nin kendisini, olanaklılık durumunu araştırmış ve “Ahlâklılık Nasıl Olmalıdır?” sorusunu yanıtlamıştır. Bu bağlamda da “Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi”nde “ahlâk yasasını”, Pratik Aklın Eleştirisinde ise “özgürlüğü” incelemiştir. “Pratik Aklın Eleştirisi”nde Kant, üzerinde durduğu sorunu en baştan ele alarak şu sorulara yoğunlaşmıştır: “Salt akıl nasıl pratik olabilir?”, “Salt akıl kendi kendine istenci nasıl belirleyebilir”, ya da “Erek (Amaç) koyucu olabilir?” (Saygın, 2013: 46).

“Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi”nde ise Kant, öncelikle kullanılmış olan kavramları açıklamakla işe başlamaktadır. Bilhassa “yasa” kavramını, iradenin öznel ilkeleri olan maksimlerden (kişilerin kendilerine biçtiği eyleme ilkelerinden) ayırmaktadır. Daha sonra ise, gerçek anlamda ortada bulunan yasanın, tüm akıllı varlıklar için kullanılabilirliğini öne sürer. Bu bağlamda da bir ilkenin yasa olarak kullanılması için nesnel (objektif) anlamda geçerli olması gerektiğini, salt akla dayanması gerektiğini, duyguların da zorunlu olarak ahlâk ilkesinin dışında kalması gerektiği dile getiren Kant, bu sebeplerden ötürü empirik nedenlere bağlı irade (istenç) ile salt akla dayanan iradeyi birbirinden ayırmaktadır. Ödev ilkesini tanıtmayı, tartışmayı ve buna ilişkin temel bir formül vermesi ve haklı çıkarması ile Kant, bu eserle bir önceki eser olan “Törel Metafiziği”ni şart koşmaktadır. Ahlâk yasasını temel alarak da ulaştığı sonuçla beraber, ahlâk yasasının özgürlüğümüzü bilmemizi sağladığını, özgür olmak bilincine, ahlâk yasasının varlığı ile ulaştığımızı ortaya koymaktadır (Akarsu, 1999: 71).

3.2.2. Eleştiri öncesi dönemde ahlâk sorunları

Felsefe tarihi incelendiğinde Immanuel Kant’ın ahlâk felsefesine dair elde edilen görüşleri iki ana döneme ayrılmıştır. Bunlar 1756-1757 yıllarına kadar süren eleştiri (kritik/kritisizm) öncesi dönem ve 1756-57 yılı ile 1770 yılları arasında geçerli olan ve

sonrasında da etkisini sürdürmeye devam edecek olan eleştiri sonrası dönemdir. Özellikle ilk eserini yazdığı yıl olan 1747 ile sonraki eserlerinin yılları arasında oldukça önemli bir devir ve çalışma bulunmaktadır. Aradaki farkın anlaşılması pek tabii ki Kant'ın geçirdiği düşünsel gelişime de tanıklık etmek ile mümkün olabilecektir (Erişirgil, 1997: 37).

Eleştiri öncesi dönemde Kant direkt olarak ahlâk sorunlarına eğilmemiştir. Bu zaman süreci içerisinde filozofun dikkatini çeken ekseriyetle doğa bilimidir. Bu dönem yazılarında doğa bilimi ile ilgili konular ön plandadır. Fakat aynı zaman sürecine denk gelen yazılarda ahlâk sorunlarına da üstünkörü dokunduğu anlaşılmaktadır. Bu zaman sürecindeki yazılarda ahlâk felsefesi ile ilgili olarak dikkati çeken en önemli nokta, ahlâksal yaşamın, aklın temel ilkelerine dayanması gerektiğidir. Kant, daha bu zamanlarda akıl-ilke-duyarlılık arasındaki savaşı, ahlâk ve ahlâksal düşüncenin en önemli belirtisi olarak görmüştür. Çünkü ona göre akıl ile duyarlılık karşıttır. Karşıtlık, kendini etik'in kuramsal incelemesinden ziyade pratik davranışlarda göstermektedir, yani ahlâkta. Bu durumun farkındalığı, bir yandan ünlü filozofun kişiliğinden, bir yandan ise, Leibniz-Wolff felsefesinin onun üzerindeki etkisinden ileri gelmektedir denebilir (Akarsu, 1999: 51).

Kant, bilhassa 1756-1757 yıllarında, üniversitedeki görevi esnasında ahlâk dersleri vereceğini bildirmiştir. Bu derslerin hazırlık aşamasında Shaftesbury, Hutcheson ve Hume'a başvurmuş ve onların yapıtlarından etkilenmiştir. O, bu filozofların kaynaklarında din olgusundan arınmış bir ahlâk bulmuştur. Bu durumun oluşmasında ilgili filozofların okuduğu ve etkilendiği Rousseau'nun etkisi de hayli fazladır. Hatta filozofun 1764 yılında kaleme aldığı bir yazıda; ilim sevgisinden, başlarda kendisinin cahil olan halkı hor gördüğünden ve fakat buna rağmen Rousseau'nun düşüncelerinin kendisini bu yanlış yoldan çıkardığı ifade ettiği bilinmektedir. Rousseau sayesinde Kant, her yurttaş/kişinin sadece “insan olması” sebebiyle dahi insanlığa dair temel özelliklere sahip olması gerektiğini belirtilmiştir. Yani bu bağlamda kişiler özgürlük, vicdan ya da şahsiyet gibi özelliklere ne şartlar altında olursa olsun sahip olmalıdırlar. Ayrıca devletler, yönetimler ya da kişiler de bu sahipliklere ve özelliklere saygı duymalıdırlar. Çünkü Rousseau'ya göre, o dönem içinde her ne kadar cahil kitle/halk hor görülse de, ahlâkın kaynağı da bu hususa dayanmaktadır (Erişirgil, 1997: 198-199).

İlerleyen zamanlarda Kant, her ne kadar daha sonraları ahlâkın kaynağı hususunda Rousseau'nun düşüncelerinden uzaklaşmış olsa da, onun düşüncelerinde var olan “her insanın bir şahıs/fert olması sebebiyle insani değerlere haiz olması” görüşünü, hiçbir zaman terk etmediği bilinmektedir. İşte ifade ettiğimiz bu sebeplerden dolayı, İngiliz ahlâkçıların yöntemleri, Kant'ı ahlâk araştırmalarına itmiştir. O zamana dek Wolff etkisinde olan Kant, dolayısıyla dikkatini İngiliz filozoflara çevirmiştir. Bu durumun sebebi de İngilizlerin, ahlâk anlayışında, “insanın içinde bulunan ahlâk duygusu”na dayanıyor olmalarındandır. (Erişirgil, 1997: 198-199)

Kant, 1763 yılında Berlin Akademisi'nin düzenlediği yarışmada “Doğal Tanrıbilim ve Ahlâk İlkelerinin Apaçıklığı Üzerine Araştırma” (Untersuchungen über die Deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und Moral) isimli yazısında, ahlâk duygusunun öneminden bahsetmiş, ahlâk olgusuna akıl karşısında bağımsız bir değer

tanımıdır. Fakat bu yazı incelendiğinde Kant'ın sadece İngiliz ahlâk felsefesi ile yetinmediği görülecektir. Bu eserinde ve anlayışında da yine Wolff'dan etkiler görmek mümkündür. Çalışmalarında Kant'ı İngiliz düşünürlerden ayıran en önemli husus, “iyi” kavramı ile gereklilik (sollen) olarak karşımıza çıkan “yasa” kavramını, araştırmasının merkezine koyması olmuştur. Böylece aslında yaptığı şey, “iyi” olgusu içindeki yükümlendirici etkiyi temellendirmek olmuştur. Çünkü Kant, ahlâkın ilk temellerini atarken, bu kavramın “felsefi bir açıklığa ulaşılmasını” gerektiği üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysa İngilizler, iyi kavramını ortaya çıkaran ruhsal öğeleri tanımak istemişlerdir (Akarsu, 1999: 52-53).

Kant'ın eleştiri öncesi eserlerinde, ayrıca ahlâksal olanı, “düşünüşe” (Gesinnung) dayandırdığı görülmektedir. Bu kavram, sonraki zamanlarda Kant felsefesinde önemli bir yer tutacaktır. Hatta Kant'ın ahlâk felsefesinde önemli bir yeri olan ödev ile eğilim karşıtlığının da bu temele dayandığı söylenebilir. (Akarsu, 1999: 55) Düşünüş, aslen ahlâksal anlamda “Gesinnungsethik” yani “düşünüş ahlâkı” olarak terimselleştirilmiştir. Bu bağlamda, bu terim Kant felsefesinde, ahlâksal yargılama hususunda başarı yerine düşünme tarzını ön plana çıkaran kavram olarak da açıklanabilmektedir. Çünkü filozofa göre, ahlâk yargıları, bir davranışın başarı durumuna göre değil, aksine o davranışın arkasındaki, yani o davranışın oluşumunu sağlayan niteliğe göre belirlenmektedir (www.sözce.com, 2017).

Filozof, 1764 yılında yayımlanmış olan “Güzel ve Yüce Duygusu Üzerine Gözlemler” (Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen) adlı eserinde, ahlâksal önermeleri, duygulara dayandırdığı söylenebilir. Bu eser, Kant'ın daha önceki eserlerinden oldukça farklı bir biçim ve özelliğe sahiptir. Öncelikle bu eser tıpkı İngiliz filozoflarında olduğu gibi, gözlemlere dayanılarak ortaya çıkarılmıştır. Tabiri caizse bir filozof düşüncesinden ziyade gözlemlerin önemi ağır basmaktadır denebilir. Eser içerisinde filozof öncelikle estetik tarzda bir ayırım yapmış, ardından bu ayrımı ahlâka tatbik etmeye çalışmıştır. Çünkü ona göre, yalnızca gerçek fazilet/erdem yücedir. İyilik, güzellik gibi duygular ise ancak güzel olarak nitelendirilebilmektedir (Erişirgil, 1997: 49-50).

Bu bağlamda da düşünüldüğünde, filozofun İngiliz ahlâkçılarının etkisi altında olduğu bir kez daha yinelenebilir. Özellikle Rousseau'nun düşünceleri ve ahlâk anlayışı, bu eserde kendini göstermiştir. Rousseau, -daha öncede belirtildiği üzere- eserlerinde insan doğasının kendini erdemli eylemlerde ortaya koyması anlamına gelen değer duygusunu ön planda tutmaktadır. Bu duygu, Rousseau için vicdan ile aynı manaya tekabül etmektedir. Ve bu husus da aynı zamanda Kant'ın dinsel yaşam atmosferine de uygun düşmektedir. Bunun sonucunda da Kant'ta da ahlâksal eylemlerin insanları Tanrı'ya yaklaştıran en değerli olgular olduğu kanısı uyanmış ve “ahlâkın bilgi ile bağlı olmadığı düşüncesi” gelişmiştir. Fakat her şeye rağmen Kant, Rousseau'yu da ahlâk felsefesi babında yeterli bulmamaktadır. Çünkü Kant'a göre, onun ahlâk ilkeleri, formüle edilmiş olan ahlâk yasasından çok, ahlâk yasasının duygusunu barındır durumdadır (Akarsu, 1999: 55-56).

Genel itibariyle değerlendirildiğinde, yine de filozofun bu eseri ile birlikte, ne tam olarak İngiliz ahlâkçılarının, ne de Rousseau'nun izinden gittiği söylenebilir. Çünkü o, fazileti ve erdemi her ne kadar insanlığın yapısına, asalet ve onuruna dayalı bulsa da, fazilet ve erdem için dahi duyguların ve içgüdülerin üzerinde genel bir ilke ve geçerlilik aramaya çalışmıştır. Bu bağlamda da sahip olduğu bakış açıları aslen Pratik Aklın Eleştirisi'ni ortaya çıkaran düşünceleri meydana getirmiştir denebilir (Erişirgil, 1997: 50).

1760 yılından itibaren ortaya çıkardığı eserlerde filozofun ahlâk felsefesi içerisinde belirlenimci (determinist) bir özgürlük yapısı konusunda tereddüde düştüğü görülmektedir. Bu hususta başlarda Leibniz-Wolff felsefesine bağlı olmuş olsa da eleştiri felsefesi içerisinde hemen öncesindeki zaman dilimine rastlayan yazılarında özgürlük öğretisinin biçimlenişi ile ilgili düşüncelere rastlanması mümkündür. Bu durumun daha sonraları özgürlük sorununun, eleştiri felsefesi içindeki yeri ile ilgili önemli rol oynadığını da bir gerçektir (Akarsu, 1999: 60-61).

3.2.3. Kant'ın ahlâk felsefesi

Ödev etiğinin en önemli temsilcilerinden biri olan Kant, kendi ahlâk felsefesi içerisinde, temel olarak insanların özgür ve rasyonel varlıklar olduğunu dile getirmiştir. Bu tezinden yola çıkarak da tüm insanların uyması gereken ahlâk ilkelerini saf akıldan çıkarmayı amaç edinmiştir diyebiliriz (Gündoğan, 2011: 133). Onun ahlâk felsefesi daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi akılcı bir kuramdır. Yani akla dayanmakta ve akli temel almaktadır. Yalnız ona göre, bu akıl ancak, “saf akıl” olmak zorundadır. Kant'ın buradaki, yani ahlâkı saf akla dayandırmak hususundaki amacı da özgür eylemlere verdiği değerden ileri gelmektedir. Çünkü ona göre özgürlük, ahlâk yasasının ilk koşuludur (Yazıcı, 2014: 160-161).

Kant felsefesine göre, ahlâk yasası kendi başına geçerlidir. Söz konusu yasa, bizleri yükümlenici bir özelliğe sahiptir. Özgürlük ise, belirtildiği gibi ahlâk yasasının tek koşulu konumundadır. Bu yasa bizi “Tanrı”, “ölümsüzlük” gibi koşullar olamasa da yükümlenmeye devam edecektir. Kant, ortaya koyduğu felsefesi içerisinde, teorik akılda Tanrı ve ölümsüzlük kavramlarının “olanaklı” olduğunu öne sürmekte, pratik akılda ise, özgürlük kavramından yola çıkarak bu durumu geçerliliğini onaylamaktadır. Çünkü teorik akılda sorun olan yani “problematik”, pratik akılda ispatlanmış bir önerme yani “assertorik” olarak karşımıza çıkmaktadır (Kant, 2001: 23-24).

Kant felsefesine göre, iyi/ kötü üzerindeki ahlâk kavramlarına, “özgürlük kategorileri” ismi verilmiştir. Bu hususta özgürlük kategorileri; gerçekte ilgisi olmayan, isteme olgusundaki ahlâksal düşünüşü meydana getiren şeyler olarak tanımlanmaktadır. Bu yönleri ile de doğa kategorilerinden üstündürler. Bu kategoriler pratik akli kuşatmaktadır. Dolayısıyla ya empiriktirler, ya da salt akıl olarak iradeyi belirleme özelliklerinden dolayı ahlâksal olanın kaynağı olabilirler. Kant, özgürlük kategorilerini Saf Aklın Eleştirisine uygun bir biçimde biçimlendirmiştir.(Akarsu, 1999: 82)

Filozofun ahlâk felsefesi incelendiğinde, bilhassa etik ve ahlâk için olması gereken evrensel geçerliliğe sahip temel yasanın, nasıl bir yasa olacağı merak edilmektedir. Kant'a göre böyle bir yasa; ancak kişilerin tüm davranışlarının ve eylemlerinin “ahlâksal”

bir niteliğe haiz olması ile mümkün olabilecektir. Ahlâksallığın yasa statüsü kazanması ise, sonradan insanlar tarafından tasarlanması ve uygulamaya koyulması ile imkân kazanmasından ileri gelecektir. Böylece ortaya çıkan yasa, kişiler için hem bir bireysel ilke, hem de bir genel ilke niteliğini taşımış olacaktır. Velhasıl ona göre böyle bir yasayı da ancak “özgür bir insan” isteyebilmelidir. Çünkü ona göre özgürlük, kişilerin isteyerek, yani iradesini harekete geçirerek kendisine yasa koyması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda denebilir ki; Kant ahlâksal yaşamı irade (istenç) ve ahlâk yasası olmak üzere iki temele dayandırmaktadır. Ona göre bu temellerden yoksun olan bir yaşam, kesinlikle ahlâki bir nitelik/ahlâklılık (moralite) taşımamaktadır. Çünkü yapılan eylemler herhangi bir ilke ya da buyruğa iradeyle bağlanmadan, sadece sorgusuz ve sualsiz bir biçimde kabul ederek yapıldığında bu durum hiçbir biçimde ahlâklılık özelliği göstermemektedir (Özlem, 2014: 75-76).

Başka bir biçimde ifade etmek gerekirse; ahlâk yasası ile irade özgürlüğü birbirini gerektirmektedir. Bu durum da Kant’ın Pratik Aklın Eleştirisi’nde öne sürdüğü “pratik özgürlük” adı verilen olguyu, “kişilerin kendilerine koydukları yasalara uygun bir nedensellik” olarak algılamasından ileri gelmektedir. Yani buna göre, kişi kendi akli iradesi ile kendi kendine koyduğu yasaları, normatif bir ilke olarak kabul eder. Dolayısıyla da başka bir ifade ile söylemek gerekirse; “benim için geçerli bir ahlâk yasası var ise, bu yasa ancak ve ancak benim onu özgürce kabul etmeme bağlıdır” şeklinde bir sonuç ortaya çıkacaktır (Wood, 2009: 180).

Açıklamalar dâhilinde ortaya çıkan duruma göre; Kant’ın kendinden önceki tüm etik tanımlarını bir kenara koyarak, onları ahlâklılık (moralite) alanının dışına attığı görülmektedir. Çünkü Kant’a göre mutluluğu “en yüksek iyi” saymak ya da farklı bir deyişle onu amaç haline getirmek –daha öncede belirtmiş olduğumuz üzere- yanlış bir tutumdur. Ona göre mutluluğa ulaşmak, insan için doğal eğilim ve güdülerin yönlendirilmesi ile ortaya çıkar. Ve bu durum insanların yanı sıra hayvanların da doğaları gereği yöneldiği bir davranış biçimidir. Oysa Kant, ahlâklılığı insana özgü bir kavram olarak ortaya koyar. Bu durumu insanın akıl sahibi ve tinsel³ (Özlem, 2014: 77) (ruhsal/ruhani) bir varlık olması gerçeğine dayandırır. İşte Kant felsefesinin bilgi felsefesinde olduğu gibi, ahlâk felsefesinde ve etikte de bir dönüm noktası olmasını sağlayan şey budur. O, ahlâklılık ve etikte yepyeni bir temellendirmeye girişmiştir (Özlem, 2014: 76-77).

Kant felsefesinde ayriyeten iki önemli kavram bulunmaktadır. Bunları otonomi ve heteronomi kavramlarıdır. Bu kavramlar aynı zamanda Kant’ın felsefi sisteminin hukuk ile ilgili kısmında önem arz etmektedirler. Kısaca betimlemek gerekirse: heteronomi, kişinin kendi seçmediği yasalara göre davranması yani yasası kendi dışında olmak olarak ifade edilebilirken, otonomi ise insanın kendi belirlediği yasa ve arzular dâhilinde davranması yani bir başka deyişle yasası kendi içinde olmak olarak ifade edilebilir. Keza

³ Tinsellik: insanın kendi akli, duyguları, istek ve tutkuları, idealleri vs. doğrultusunda kendi emek ve düşüncesi ile ortaya koyduğu her şeydir.

otonomi, Kant felsefesinde özgür olmak ile birlikte anıldığından ve bu biçimde adlandırıldığından dolayı, ahlâklılığın da ilk koşuludur (Çörekçioğlu, 2016: 1-9).

Kant'a göre evrende doğal bir varoluş ve seleksiyon içerisinde yaşayan insan doğanın nedensellik yapısı dâhilinde hüküm süren nedensellik yasalarına tabidir. İnsan bu haliyle özgür değildir. Çünkü ona göre insan, yaşadığı süreç içerisinde kendisi dışında işleyen doğa yasalarının kuşatılmıştır. Bu durumda da ancak kendi koyduğu bir yasa, yani ahlâk yasası altında, yani irade sahibi bir kişi olarak varoluş gösterdiğinde, böyle bir eylemde bulunduğu özgür olabilir. Bu da insanın otonomi sahibi olması özelliğinden kaynaklanmaktadır. Otonomi bu bağlamda; kendi yasası içinde olmaktır ve bu da özgürlüğü sağladığından ötürü ahlâklılığın bir koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır (Özlem, 2014: 77).

Peki, filozofun felsefi sistemine göre ahlâk yasasının nitelikleri nelerdir? Bu hususta, ona göre ahlâk yasası temelde bir imperatif, yani buyruk 'tur. Buyruk olma özelliği, onun, insanın kendi iradesince ortaya konması ve yerine getirilmeye çalışılması özelliğinden ileri gelmektedir. Bundan dolayı da Kant'a göre, doğada ahlâklılığa rastlanmamaktadır. Buradan hareketle ahlâk yasasının bir doğa yasası olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü o bir zorunluluk değildir. Ahlâk yasası tam anlamıyla bir ödevdir. Ödev ise, kişilerin kendi istek ve iradeleri ile üstlendiği, sorumluluğunu üzerine aldığı olgulardan ibarettir. Ödev olgusu, çoğu zaman görev olgusu ile karıştırılmaktadır. -ki bu da herkesçe yapılan önemli bir yanıştır.- Görevlerde yapılması gerekenler bizim dışımızda bir güç (bazen devlet, bazen bir aile büyüğü) tarafından belirlenmektedir. Oysaki ödevde ortaya çıkan buyruklar, irade sonucu ortaya çıkmaktadırlar (Özlem, 2014: 78).

Kant, ahlâk yasası ve onun nasıl bir buyruk olduğu hususunda oldukça önemli ve temeli bulunan düşünceler öne sürmüştür. Filozof, bu bağlamdaki düşüncelerini bilhassa "Ahlâk Felsefesinin Temellendirilmesi" adlı eserinde temellendirmiştir. Bu bağlamda eserin ilk bölümünde kategorik emirlerin bulunduğunu belirtmiş, ikinci bölümünde bu ilkelerin neler olduğundan bahsetmiş ve üçüncü bölümünde ise, bizlerin aslında bu tarz emirler olduğunu varsaymak yükümlülüğü altında olduğumuzu, akli ilkelerle temellendirmeye çalışmıştır. Daha sonra ise bunları formülize etmiştir. Bu konudaki düşünceleri, ilerleyen sayfalarda ahlâk yasası adlı bölümde anlatılmıştır (Wood, 2009: 172-173).

Immanuel Kant'a göre, ahlâklılığın temel göstergesi, insanın kendi akli ile koyduğu yasanın buyruğuna girmesidir. Ahlâk yasası şu ya da bu halde somut bir duruma indirgenecek bir özelliğe sahip değildir. Böyle bir yasayı haz, mutluluk ya da herhangi başka bir biçimde somutlaştıramayız. Dolayısıyla ondaki zorunluluğun kaynağı doğa değildir, olamaz. Bu kaynak olsa olsa ancak insandır (Wood, 2009: 180).

Ahlâk yasasının, buyruğu ile bize buyurduğu şey, tam anlamıyla "olması gereken"dir. Ödev teriminden ve içeriğinden de anlaşılacağı gibi, ödevlerin hayatımıza yaptığı en büyük katkı da insanların olması gerekene doğru yönlendirilmesi hususunda ortaya çıkmaktadır (Özlem, 2014: 80).

Tüm bu belirtilenler ışığında Kant Etiğinin, etiğin konu alanı içerisinde bulunan doğru eylem problemini ortaya çıkaran bir anlayışın ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Doğru eylem

ise, irade ve akılla ortaya çıkan yani özgürce ortaya konulan bir eylem türüdür. Bu eylem türü özgür bir biçimde ortaya çıkabilecek bir yapıda bulunmaktadır (Özlem, 2014: 81). Bu durum ile ilgili olarak bölümün ilerleyen kısmında –ödev konusu içerisinde- ayrıntılı açıklamalar mevcuttur.

Kant, kendisine ait kurmuş olduğu düşünceler ışığında, ahlâk felsefesinde dört adet temel kavram kullanmıştır. Bunlar; İyi istenç, Ödev, Ahlâk yasası ve Özgürlük olarak sıralanabilir.

3.2.3.1. İyi istenç

Filozof kendi felsefi sistemi dâhilinde, öncelikle ödevden dolayı meydana gelen eylemler ile iyi irade arasında yakın bir ilişki bulunduğunu varsaymaktadır. Çünkü ona göre, ancak bu tarz eylemler iyi bir iradenin ürünü olarak pratik hayatta yer bulmaktadır. O, öne sürdüğü bu ifadesinin ardından dünyada ve dünya dışında kendinden başka koşulsuzca iyi olabilecek herhangi bir şeyin düşünülmemeyeceğini öne sürmekte ve iyi istenci/iradeyi açıklamaya çalışmaktadır (Kant, 1982: 8).

Kant'ın tanımına göre; “iyi istençten başka, hiçbir sınır olmaksızın, yani mutlak olarak, doğrudan doğruya ve her koşul altında iyi olarak kabul edilebilecek başka hiçbir şey bulunmamaktadır.” Buna karşın pratik anlamda bakıldığında hayat içinde iyi olabilecek birden fazla şey olduğu kesindir. Fakat bu şeyler farklı yerlerde, farklı amaçlar dâhilinde kullanıldıkları vakitte (örneğin; yargı gücü gibi) zararlı ve kötü olabilme ihtimalleri de bulunmaktadır. Bu bakımdan da iyilikleri mutlak değildir (Akarsu, 1999: 87).

İyi istenç (irade) ona göre, herhangi bir şey ya da duruma olan etkilerinden, durumun getirilerinden ya da herhangi bir amaca uygunluğundan dolayı değil, tamamen kendi başına iyi olarak sayılmaktadır. Dolayısıyla da ne şekilde olursa olsun, yalnızca kendi başına ele alındığında her şeyden daha çok değer görmelidir. Toplum içinde meydana gelen tüm oluşumlar, iyi istencin ilkelerine dayanmazlarsa aşırı derece kötü olabilme niteliğine bürünebilirler (Çilingir, 2009: 93).

Kant'a göre “iyi”nin iki ana türü bulunmaktadır. Ona göre, bir şey ya başka bir değerli olanı etkilediği için iyidir ya da bir şeyin değeri kendi içindedir. Yani kendi başına iyidir. İyi istenç, ancak iyi bir eylemi tam bir “içten kararlılık ile istemek”, “ona hazır olmak” ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla Kant'ın ahlâk felsefesi üzerine olan görüşlerine göre, bir eylemin ahlâksal değeri, onun sonucunda ya da başarısında değil, “o eylemin arkasında bulunan düşüncede” gizlidir. Ahlâksal olarak iyi olan, duyulur üstü bir kavram olduğundan dolayı, bir eylemin ahlâksal değeri de o eylemin arkasındaki düşüncede bulunmaktadır. Eylemleri meydana getiren iyi istençteki düşünüş biçimidir. Kant ise bu düşünüşü, yani mevzu bahis olan “iyi istenç” kavramını geliştirmek için “ödev” kavramına başvurmuştur. Ona göre, bir eylemin ahlâksal değeri doğrudan doğruya ödev bilincinin kendisine dayanmaktadır. Bu düşünceye göre, bir eylemi ödev olduğu için yapıyorsak, yani bizi bu eylemi yapmaya sürükleyen herhangi bir eğilim değil de ödev ise, bu eylemin ahlâkça bir değeri bulunmaktadır. Yalnız, burada gerçekleşen eylemin arkasındaki öge tam olarak belirlenmelidir. Ona göre bir eylemi kendi başına iyi yapan, o eylemin herhangi bir eğilimden değil, ödevden gelmesi gerektiği düşüncesidir.

Dolayısıyla ödev, bir eylemin zorunlu olarak, yasa karşısındaki saygıdan doğmasıdır. Bu zorunluluk ise, akla dayanan bir eylemin gerekliliğinden ileri gelir. Buradan ortaya çıkan sonuç ise, ahlâksal eylemi belirleyen kendiliğinden ortaya çıkan herhangi bir eğilim değil, “yasa karşısındaki saygı” yaşantısı olmasıdır. Bu saygı, herhangi bir eğilim, korku vb. gibi duygudan farklı bir durumdur. Saygı, kendi başına etki eden bir olgu olup, kendi içimizdeki düşünen benimizden çıkan bir olgudur. Ayrıca filozofa göre, yaşam üzerinde, bilhassa doğadaki her şey yasalara göre olup, bitmektedir. Fakat yalnızca akıl taşıyan varlıklar, yasaların bilincine varabilirler. Bundan dolayı da iyi istenç, yalnızca akıllı varlıklarda bulunmaktadır denebilir (Akarsu, 1999: 88-90).

Kant’a göre, ahlâksal bir yaşam içerisinde, ahlâksal bilincimizin etkisiyle ortaya konan ilk şey, iyiyi istemektir. İyi istenç, mutlak olarak değerlidir. Bu durum başka hiçbir şey ile bağlantılı değildir. Ona göre, insan, ancak mutlulukla ilgilenmeyen mutlak akıl kendisini yönettiği zaman ahlâksal bir varlık olabilecektir. Mutlulukta ise, ahlâksal olan farklı olmak zorundadır. Çünkü mutluluk ile ilgili istemlerde amaç, onun bir haz objesi, bir çeşit belirleyici olarak öne sürülmesinden gelir. Ahlâksal olanda ise, belirleyici olan akıl yasağıdır (Akarsu, 1999: 92).

3.2.3.2. Ödev

Kant’a göre ödev; yasaya, yani ahlâk yasasına karşı saygı gereği yapılan eylemlerin zorunluluğu demektir. Ona göre ödev, ahlâki bir eylemin gerekliliği niteliğindedir. Dolayısıyla bir eylemin ahlâksal değeri, doğrudan doğruya ödev bilincine dayanmaktadır. Eğer kişileri, ilgili eylemi yapmaya iten güç, eğilim değil de ödev olgusu ise, o eylem, ahlâki bir değere dayanıyor demektir (Çilingir, 2009: 18-19).

Kant; iyi istenç kavramını tam olarak belirlemek, öne çıkarmak ve aydınlatmak amacı ile ödev kavramını incelemiştir. İyi istenç ile ödev arasında bağlantı kurmuş ve bu bağlantı sonucu insan eylemlerini kendi felsefi sistemi gereğince bölümlere ayırmıştır. Buna göre;

- Ödeve Aykırı Olanlar,
- Ödeve Uygun Olanlar.
 - Eğilimden çıkan,
 - Ödevden çıkan. (Ödeve karşı saygıdan çıkan, hatta eğilime karşı gerçekleşen eylemler.)
- Ödeve Aykırı Eylem: Kant’a göre; bu tarz eylemler, yapıldıktan sonra yararlı olsalar bile diğer eylemlerden ayrılmalıdırlar. Çünkü bu eylemler, temelde ödev ile çelişmektedir. Bu eylemler, filozofa göre, dürüstlük ilkesini çiğneyen ve ona aykırı olan eylemlerdir. Dolayısıyla bu eylemler, ahlâki bir eylem olarak kabul edilemezler (Kant, 1982: 12).

Kant; ödev ile ilgili eylemleri incelemek için bir dizi örnek verir ve bu şekilde açıklamayı uygun görür. Buna göre; örneğin müşterisi olmayanlara da iyi davranan bir bakkal düşünelim. Bu bakkaldan çocuklar bile aldanmadan alışveriş yapabiliyor olsun. Bu duruma göre, bu bakkal “dürüst” davranıyor demektir. Ama bakkalın, bu dürüstlüğü, saygısından ya da dürüstlük ilkesinden mi yaptığını bilemeyiz. Çünkü çıkarı böyle

gerektiriyor da olabilir. Akıllı, kurnaz birçok bakkal, müşteri edinmek için bu şekilde davranabilmektedir. Öyleyse böyle bir durumda eylemin ödev ile ilgisi bulunmamaktadır. Burada yer alan eylem, yukarıda belirtildiği gibi ödevde aykırı olan bir eylem olarak nitelendirilmektedir. Burada kişinin kendi çıkarları söz konusudur. Kant bu tarz bir eylemin, dürüstlük ilkesini çiğnediğini ve dolayısıyla da ahlâki olmadığını öne sürmektedir (Kant, 1982: 12).

- Ödevde Uygun Eylem: Aynı örnek üzerinden yapılan incelemeler ışığında Kant’a göre; bakkalın görevini yerine getirirken ortaya koyduğu dürüst tavrı ve tüm müşterilerine aynı fiyatı uygulaması, ödevde uygun bir eylemin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat ödevde uygunluk durumu, bakkalın çıkarından ya da başka bir doğal eğilimden kaynaklanabilir. İşte bu hususta Kant, bu tarz bir uygunluğu eğilimden çıkan, ödevde uygunluk durumu olarak tanımlamaktadır. Fakat bakkalın takındığı dürüst ve eşit tavrının, ödev bilincinden dolayı ortaya çıktığı söylenebiliyorsa bu eylem ödevden çıkan, bir ödevde uygun eylem olarak nitelendirilebilir. Çünkü burada bakkalın eylemi, hem ödevde uygun, hem de ödevden dolayı (ödev duygusu sonucu) ortaya çıkan bir eylem olarak betimlenmiştir (Kant, 1982: 12).

Kant a göre bu şekilde yapılan, yani, yasaya karşı duyulan saygı ve zorunluluk duygularıyla yerine getirilen eylemler, gerçek anlamda ahlâki bir değer ve içerik taşımaktadır (Kant, 1982: 15). Ona göre, ancak bu şekilde yapılan eylemler öznel ve sahici bir değer taşımaktadır. Farklı bir deyişle, bu eylemler gerçekten ahlâki eylemler olarak nitelendirilirler. Ahlâkîlik durumu, insanların iyi eğilimlerinden ziyade, eylemlerine katmak zorunda oldukları bir değer olmak durumundadır. Ve bu değer de pratik hayata bakıldığında kişiler açısından tam da hayata ilişkin zorluğun ortaya çıktığı durumlarda vuku bulan değerler olarak belirmektedir (Cevizci, 2014: 118-119).

Kant’a göre, kişilerin yaşamını korumak, sürdürmek de bir çeşit ödev olabilir. Böyle bir durumda kişiler için, yaşamını ödevine uygun sürdürüyor, koruyor diyebiliriz. Fakat bu durum, ödevden çıkan bir eylem olmadığı gibi, ödev karşısındaki saygıdan doğan bir eylem de değildir. Buradan hareketle Kant’ın ödev hakkındaki düşüncesi ile ilgili olarak şöyle bir çıkarım yapabiliriz. Buna göre ilk olarak; ödev, yasa karşısında saygıdan doğan bir eylemin zorunluluğudur. Başka bir deyişle ise, “istence buyrulan şey”dir. Bu bakımdan da ödev, istenç için ahlâksal bir zorunluluğu dile getirmektedir. İkinci olarak ise, bir ödev eyleminin değeri, maksat, niyet ya da elde edilen başarıda değil, ona kararı verdiren maksimdedir. Maksim ise, Kant’a göre, eyleme ilkesi ya da düşünce olarak tanımlanabilir (Akarsu, 1999: 83).

Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse Kant, iyi istenç kavramını ödev motifine dayandırmaktadır. Dolayısıyla da ödev olgusuna duyulan saygıdan dolayı gerçekleştirilen bir eylem, ona göre, sonucu ne olursa olsun ahlâki değeri bulunan bir davranıştır. Elbette ki açıklamaya çalıştığımız gibi, her ahlâki davranışın, amaç ve sonuçları farklıdır. Ama bu sonuçların, davranışın ahlâkîliği üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Ona göre, gerçekleştirilen bir eylemin, ahlâki anlamda “iyi” olarak addedilmesi için onun ödevde uygun olması yetmemektedir. Mamafih ödevden dolayı gerçekleştirilmiş olması

gerekir. Başka bir deyişle, ödeve uygun, fakat farklı bir amaçla (örneğin kişisel çıkarlar) gerçekleştirilen bir eylem, arzu edilen bir eylem olsa dahi ahlâki açıdan değerli bir eylem değildir (Gündoğan, 2011: 134-135).

Peki ödevler herhangi bir deneyden çıkarılabilirler mi? Kant, ödevin, pratik kullanımı gereği empirik bir kavram olmadığını ifade etmektedir. Ona göre, ahlâksal olan, deney kavramından çıkarılamaz. Deney, bizlere sadece şimdiye kadar olanı göstermektedir. Dolayısıyla da bir eylemin gerçekten olup olmadığı konusundaki kuşkuçuluk, deney ile sınınamamaktadır (Akarsu, 1999: 95-96).

Kant ayrıca bir diğer eseri olan “Pratik Aklın Eleştirisi”nde de, eylemlerin, yasaya uygunluğu hakkında düşünce öne sürmüştür. Buna göre, eylemler, “yasaya uygun eylemler” ve “yasadan gelen eylemler” olarak ayrılmaktadır. Bu hususta, herhangi bir eylem ahlâk yasasına uygun olabilir. Fakat burada istenci belirleyen eylem, doğrudan ahlâk yasası olmak yerine herhangi bir duygu ise, o eylem, yasaya uygun olsa dahi ahlâksal bir eylem olarak nitelendirilemez. Bir eylemin ahlâksal olabilmesi için, eylemin arka planındaki istencin, ahlâk yasasından kaynaklanması, bu yasa için, bu yasa uğruna yapılmış olması gerekir. Ayrıca Kant, yasaya karşı saygı amacıyla ortaya çıkmayıp, yasaya uygun olarak şekillen eylemleri de incelenmiştir. Bunların değerini yadsımamakla beraber herhangi bir ahlâksal değerini de belirtmemiştir (Akarsu, 1999: 98).

3.2.3.3. *Ahlâk yasası*

Kant, bilhassa “Ahlâk Metafizığının Temellendirilmesi” adlı eserinde ahlâk yasası ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Fakat ahlâk yasası ile ilgili bilgiler, öncesinde belirtmek gerekir ki; doğa üzerinde bulunan herhangi bir nesnel ilkenin, aklın sınırlarını zorladığı ölçüdeki tasarımına “emir”, emirlerin ortaya çıkmasını sağlayan formüllere ise “buyruk” yani “imperatif” adı verilmektedir. Filozofa göre, tüm buyruklar, aslen bir “gereklik” ya da “olması gereken”lik ile dile getirilmektedirler. Başka bir deyişle buyruklar, akla ait nesnel bir yasanın, öznel anlamda söz konusu olan bu yasayla belirlenemeyen bir iradeyle olan bağlantısını içermektedirler. Bu buyruklar, pratik anlamda ifade etmek gerekirse, bir şeyin yapılmasının veyahut yapılmamasının iyi olacağını belirtirler (Çilingir, 2009: 99).

Tüm buyruklar koşullu -yani hipotetik- ya da kesin -yani kategorik- olarak ayrımlandırılabilirler. Koşullu (hipotetik) buyruklar, kişilerin ulaşmak istedikleri herhangi bir şeye ulaşmalarını mümkün kılan bir eylemin zorunluluğundan bahsederken, kesin (kategorik) buyruklar ise, bir eylemin sadece kendisi için, yani başka herhangi bir amaç güdülmeksizin, nesnel olarak ortaya çıkan buyruklar olarak adlandırılırlar (Çilingir, 2009: 100).

Kant’a göre, ahlâk yasası, yani “kategorik imperatif”, her koşul altında geçerli olan bir buyruk olma özelliğine sahiptir. Bir eylemin ahlâksal anlamda değerli olması, onun, doğrudan doğruya ahlâk yasasının istenci ile belirlenmiş olmasından ileri gelmektedir. Kant’a göre ahlâk yasası ödev olarak, “yapman gerekir” anlamında bir buyruk (imperatif) olarak kendini göstermektedir. Buyruk, duyulur doğa ile bağlı olan, yani empirik olma özelliğine haizdir. Bundan dolayı da ahlâk yasası, insan iradesi üzerinde ancak buyruk biçiminde kendini göstermektedir. Filozofa göre tüm pratik yasalar, buyruktur. Ancak

doğa yasaları, buyruk olamazlar. Buyrukların pratik yasalardan kaynaklanmasının bir sonucu olarak filozof, onları, kendi içerisinde ya yararlı ya da iyi olarak ayrıma tâbi tutmuştur. Buna göre, bir eylem, belli bir amaca ulaştırıyorsa yararlı, kendi başına bir amaç olarak ise, iyi olarak nitelendirilir. Yararlı eylemlere ulaşmak isteyen kişi, bunlara ulaşmak için eylemini bu amaçla yerine getirmelidir. Dolayısıyla ortaya kendiliğinden bir koşul (hypothetik) çıkar. İyi eylemler ise, herhangi bir amaçtan bağımsızdır. Ne olursa olsun mutlaklardır. Dolayısıyla da koşulsuz, yani kategoriktirler. Kant'a göre, tüm pratik yasalar, koşullu ya da koşulsuz olabilirler. Ve fakat ancak koşulsuz, yani kategorik olan yasalar, ahlâksal olarak iyidir. Bundan dolayı da ancak koşulsuz buyruk (kategorik imperatif), ödev olma özelliğine haizdir (Akarsu, 1999: 101-102).

Immanuel Kant'a göre ahlâk, kesin bir buyruk şeklinde ifade edilen bir sistemdir. O'na göre ahlâk buyruğu, koşullu olamaz. Bunun sebebi, koşullu buyrukların hangi amacın istendiğine göre farklılık gösterebilmesinin onların en büyük dezavantajı olmasıdır. Fakat ahlâki ilkeler, belirli bir sistematik dâhilinde kesin ve herkes için genel bir mahiyette bulunmalıdır.(Yazıcı, 2014:164)

Kant'a göre, ahlâki eylemlerde izlenmesi gereken genel bir ödev buyruğu/yasası bulunmaktadır. O, açıkladığı ahlâk yasasını, şu şekilde formülize etmektedir:

- Öyle bir ilkeye dayanarak hareket et ki, bu ilkeye dayanarak isteyebileceğin şey, aynı zamanda bir genel, evrensel bir yasa olsun.
- Öyle hareket et ki, eyleminin dayandığı ilke, sanki kendi istencinle gerçekleştirmiş olduğun bir doğa yasası olabilsin.
- Öyle hareket et ki, eyleminin dayandığı ilke, aynı zamanda öbür insanların eylemleri için de bir ilke ve yasa olabilsin (Özlem, 2013: 79-80, ayrıca Çilingir, 2009: 105-106, ayrıca Wood, 2009: 172-173).

Kant'ın öne sürdüğü bu formülasyon dâhilinde ortaya çıkardığı bu görüşlere göre, özgür, eşit ve akılsal özneler -ve hatta başka bir deyişle bireyler- pratik yaşam içerisinde eylemlerde bulunurken birbirlerine engel olamazlar. Bu durum, pratik hayat içerisinde kişileri, her birinin kabul edebileceği ilkeler varlığı dolayısıyla ortaya çıkan bir düzenliliğe doğru sürüklemektedir. Kant, kendi düşünce sistemi içerisinde, koşulsuz ve sınırsız olarak "iyi istemeyi" ilke edindiğinden dolayı, kişilerin ortaya çıkardıkları eylemlerin, onların deneyim, istek ve ihtiyaçları dâhilinde diğer kişilere karşı da bir çatışma ortamı yaratabileceğini öngörmüştür. İşte tam da bu husus, filozofun ahlâk konusunda temel aldığı ve kendi felsefi farkını ortaya koyduğu mutlulukçu ahlâk öğretilerin eleştirilerinin de temeline bizleri götürmektedir (Satıcı, 2012: 71).

Formüller ile ilgili olarak düşünüldüğünde, Kant'ın ifade ettiği genel-evrensel yasa formülasyonu, aslında kişilere kendi maksimlerinin evrensel bir yasa olabilmeleri konusunda denetleme zorunluluğu da getirmektedir. Her ne kadar, bu denetim hali, basit bir işlemiş gibi gözükse de bu durum, aslında kişilerin öznel çıkarlar ve ilgilerinin eleştirel bir biçimde incelenmesini sağlamaktadır. Ve bu yolla söz konusu formülasyon hali, kişiye ahlâksal anlamda bir ödev sağlarken, bir yandan da kişilerin uygulamayı

seçtiği eylemler ile ya da eylemlerden dolayı etkilenebilecek olan diğer kişilere karşı bir yükümlülük de ortaya çıkarmaktadır (Guyer, 2005: 285).

Buradan hareketle de Kant'ın ahlâk felsefesine dair görüşlerinin de yine aynı biçimde akla dayandığını söylememiz mümkündür. Kaldı ki filozof, “Saf Aklın Eleştirisi” adlı eserinde bu durumu, zaten “aklın mahkemesi” metaforu ile açıklamaktadır. Bu durum kısaca; teorik aklın, onun yetilerini aşan alanlara karşı olan yönelimlerinin pratik akla oturtulup, bu biçimde düşünüldüğünde genel geçerliliğe yönelik bir denetleme olarak betimlenebilmektedir. Bu bağlamda Kant, bu husus gereğince de eleştirel bakış ile insanın hem kendi özeleştirisini yapmasına, hem de diğer insanların özeleştirilerine olanak tanımaktadır. Kant, daha sonra ortaya koyduğu “Pratik Aklın Eleştirisi”nde de bu hususu da bir adım öteye taşımıştır. Bu bağlamda da aklın, üstlendiği tüm konularda kendini eleştirmesi gerektiğini, bunun sebebinin de aklın herhangi bir diktatöryel otoriteye dayanmadığını, aklın yargısının son noktasının ya da durağının, sadece özgür insanların ve iradelerin herhangi bir konu üzerinde uzlaşması olduğunu dile getirmiştir (Satıcı, 2012: 74-75).

Peki, koşulsuz buyruk nasıl olmalıdır? Kant'a göre kategorik imperatif yani koşulsuz buyruk, aynı zamanda duyulur dünyaya da bağlı olan, doğal istek ve eğilimlerden etkilenmiş olan istencimize, akıl istenci olarak anlık dünyaya bağlı olan bir mutlak irade idesinin katılmasıyla, ortaya çıkmaktadır (Cevizci, 2014: 235-236, ayrıca Kant, 1980: 38-47).

Koşulsuz buyruk, nitelik itibariyle her duruma uygulanabilir bir biçimde ortaya çıkmalıdır. Bir başka deyişle “biçimsel” olmalıdır. Bu yasa, yani buyruk, ancak “akılla” tasarlanabilir niteliktedir. Herhangi bir duyuru objesi olamaz (Akarsu, 1999: 122-123).

Kant, koşulsuz buyruk ile ilgili olarak asıl düşüncelerini, “Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi” adlı eserinde yapmıştır. Ona göre, insan, akıl sahibi bir varlık olarak nitelendirildiği için “rasyonel bir fail” sayılmaktadır. Buradaki “fail” olmak hususu, insanın kendi kendini belirlemesi yani bir bakıma kendi istek ve arzularını yönetmesi ve ne şekilde yöneteceği ya da tatmin edeceği konusunda düşünmesi ve buna uygun hareket etmesi sebebiyle ortaya çıkan bir kavramdır. (Kant, 1982: 27-28) Mesela kişi, önüne çıkan bir ağaçta şeftali görür ve onu yemek isterse, isteğine uygun şekilde davranarak yani yollar ve araçlar geliştirerek amacına ulaşmaya çalışacaktır. İşte tam bu noktada amaç koyma durumunun, insanın en temel normatif eylemi olduğunu düşünen filozof, insanın, amacı için gerekli eylemleri hayata geçirmeyi temel edindiren normatif bir ilkeye tabi kılındığını düşünmektedir. Ve o, işte bu ilkeye “hipotetik” ya da “koşullu buyruk” adını vermektedir (Cevizci, 2014: 122).

Fakat ahlâki eylemler söz konusu olduğunda ise Kant, onların bir beceri, zekâ ya da doğal bir ilke yerine rasyonel bir ilkeye dayanarak ortaya çıkmaları gerektiğini düşünür. Zira ona göre, bir eylemin ödevden dolayı yapılması, onun ahlâki bir yasaya tâbi olmasını beraberinde getirmektedir. Ve madem ahlâklılığın özünde bulunan temel nokta, ödevden dolayı eylemde bulunmak ise, ahlâk yasası da esas itibariyle ancak koşulsuz bir buyruk olmak durumundadır. Koşulsuz buyruk, herhangi bir amacın aracı olmadan, sadece kendisi için yapılarak hayata geçirilen bir buyruk türüdür. Onu koşulsuz geçerli, yani

kategorik kılan şey, hiçbir doğal etmene dayanmaması, buyruk olarak kılan şey ise, onun eylemi yönlendiren, özgürce nedenlerden dolayı ve bağımsızca koyulmuş en yüksek yasa olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da daha önce bertildiği üzere bu yasa, nedensel anlamda belirlenmiş olan fenomenler/görüngüler dünyasında, yani doğada bulunmamaktadır (Cevizci, 2014: 124).

Ayrıca kategorik buyruk, filozofa göre, zorunluymuşçasına konumlanan bir yasadır. Bir zorunluluk değildir. Fakat o, bize kendisine itaat etmemiz gerektiğini buyurur ve ona uymak bizim tarafımızdan bir ödev olarak nitelendirilir. Bu yasa, hiçbir olgusal koşula da bağlanamaz. Yani a priori dir. Bunun sebebi de onun, istenmeme özelliğine sahip olmamasından ileri gelmesidir. Buyruk, istenen ve kendisine uyulan, yani kişilerce bağlanılan bir yasa olma özelliğine haizdir. Başka bir deyişle buyruk, aslında Kant'ın ahlâk alanında aradığı a priori ve biçimsel ilkeyi bizlere vermektedir (Cevizci, 2014: 125).

Son olarak eklenmelidir ki; kategorik imperatif kavramı, filozofun düşüncelerinde, aslen ahlâk yasası ile beraber cevap verilmesi gereken bir soruya dönüşmüştür. Burada Kant'ın cevap aradığı soru, “ne yapmalıyım” dan farklılaşan “nasıl uzlaşmalıyım?” sorusu olmuştur. Yani başka bir deyişle Kant, söz konusu kavram ve düşünceleri ışığında, yapmış oldukları eylemler ile beraber değerlendirildiğinde, insanların pratik hayatta – daha doğrusu toplumsal yaşamda- birbirlerinin özgürlüklerini etkilemeden ve müdahale etmeden “nasıl otonom bir biçimde eylemeleri gerektiği” ne cevap aramaya çalışmaktadır. Ki bu durum da Kant felsefesinin hukuki boyutu ele alındığında, birlikte yaşamın normatif ilkelerinin neler olduğu sorusuna bir cevap niteliğindedir denebilir. İşte Kant, tam da bu hususu, daha sonraları açıklayacağımız gibi kendi hukuk öğretisinin temeline yerleştirmektedir. Onun hukuk felsefesine dair görüşleri, bu minvalde şekillenmeye başlamış ve özellikle toplumsal hayatı şekillendirecek ve düzenleyecek olan yasa kavramına dair araştırmalara yerini bırakmıştır (Saticı, 2012: 79-80).

3.2.3.4. Özgürlük

Immanuel Kant, “Saf Aklın Eleştirisi” adlı eserinde özgürlükten, deney dünyasında kendisine karşılık bir gerçekliğin olmadığı mutlak bir kavram olarak bahsetmiştir. Ona göre özgürlük, deney yolu ile kanıtlanması mümkün olmayan bir duygudur. Doğada her şey nedensellik sonucu olup bitiyor olmasına karşın, bu kavram her şeyi açıklamaya yeterli değildir. İşte Kant, doğadaki nedensellik kavramının yanı sıra bir de özgürlük kavramı içinde ayrı bir nedensellik kavramını, “özgürlükle olan nedensellik”i ortaya atmaktadır (Akarsu, 1999: 125).

Filozofa göre, onun ahlâk felsefesinde ödev ile özgürlük arasında kopmaz bir bağ bulunmaktadır. Ona göre, ödevin varlığı, özgürlüğü zorunlu kılmaktadır. Bunun sebebi de özgür olmayan bir kişinin, ahlâki ödevlerini yerine getirmesi, ahlâki değeri olan seçimler yapmasının mümkün olmamasından ileri gelmektedir. Çünkü Kant'a göre insan, bir yönüyle “fenomenal dünya”nın, diğer yönü ile ise özgür bir varlık olarak “numenal dünya”nın birer üyesi konumunda bulunmaktadır (Gündoğan, 2011: 137).

Kant; “Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi” adlı eserinde özgürlük kavramını ele almıştır. Bu eserdeki incelemeleri sonucunda özgürlük ile ilgili negatif ve pozitif sonuçlara varmıştır. Negatif belirlemeye göre; Kant, özgürlüğün ne olmadığını dile getirir. Ona göre, doğadaki nesnelere etkileri, kendilerinden farklı olan yabancı nedenlerle belirlenmektedir. Pozitif belirlemeye göre ise, özgürlük bir nedendir. Her neden ise, yasalara etki etmektedir. Bu bağlamda da özgürlük bir çeşit özerklik kavramı gibidir. Ayrıca Kant’ın “Saf Aklın Eleştirisi” ve “Pratik Aklın Eleştirisi” adlı eserlerinde de öne sürmüş olduğu gibi, özgürlük ve irade özgürlüğü, herhangi bir biçimde deneysel yollardan, yani empirik olarak saptanamamaktadır. Bu kavram, ne deneyden çıkarılabilir, ne de deneye dayandırılması mümkündür (Akarsu, 1999: 126-128).

Kant’a göre, özgürlüğün bir gerçekliği olup olmadığı, kuramsal bir biçimde kanıtlanamaz. O, buna ilişkin bilgi ve tartışmaları, ilk iki eleştirisinde dile getirmiştir. Saf aklın eleştirisinde kategorilerin nedensellik, töz gibi anlık kavramların duyu yaşantısının ötesinde kullanılmayacağını açıklarken, pratik aklın eleştirisinde saf aklın eleştirisindeki bir öğretilere yola çıkmaktadır. Bu öğretilere göre, deney dünyasında verilmiş olan gerçeklik, yalnızca görüngüler, fenomenlerdir. Fenomenler ile birlikte doğal bir zorunluluğa bağlı olduğunu belirten Kant, öğretilerinde salt anlık kavramı olan kategorilerin, ancak fenomenlere uygulandığında nesnel bir geçerlilik kazanabileceğini, yani ancak bu biçimde bilgiye sahip olunacağını ileri sürmüştür. Temelde bir çelişkiymiş gibi gözükse de “neden ve etki” kategorisinin, numen olarak ben’e uygulanmasının, kuramsal bir bilgi vermeyeceğini söylemektedir. Çünkü ona göre, ben’in kendisini düşündüğümüzde dahi, onu, özgür bir biçimde düşünmüş oluyoruz (Akarsu, 1999: 129).

Ayrıca belirtmemiz gerekir ki, Kant’ın düşünce sisteminde yer alan özgürlük kavramı ile ilgili olarak bilhassa hukuk felsefesi bölümünde daha detaylı açıklamalar yapılacaktır.

Sonuç olarak,

Kant’ın ahlâk sistemine ilişkin yargıları beş ana grupta toplayabiliriz. Buna göre;

- Ahlâk Yasası kesindir.
- Ahlâk yasasının doğruluğu, eyleme ilişkin kuralı yapmaya kesin karar vermektir ibarettir.
- Ahlâk yasası, bir amaç olması sebebiyle kişinin kendi öz benliğine ve karakterine saygıyı beraberinde getirmektedir.
- Ahlâk yasası, hür bir iradenin eseridir.
- Ahlâk yasası, her türlü çıkar ve duygunun eyleme karışmasını reddeder (Bertrand, 2001: 116).

3.2.4. Kant’ın ahlâk felsefesinin eleştirisi

Immanuel Kant, ahlâkı saf akla dayandırmış, “a priori” bir temele oturarak akıl sahibi varlıklar için genel geçer bir ahlâk kuramı ortaya koymaya çalışmıştır. Bunu yaparken, ahlâk bilgisinin, tamamen özgürlük alanına sahip olan yasalara bağlı olduğunu göstermiştir. Bunun için ortaya koyduğu akıl, her tür deneyimden, doğal alandan vs.

soyutlanmış bir akıl olmak zorundadır. Bu durum, birçok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir (Yazıcı, 2014: 165). Bu eleştirileri beş ana başlık altında toplamamız gerekirse;

- **Biçimcilik:** Kant'ın ahlâk felsefesi, formalist, yani biçimci bir felsefedir. Filozof burada eylemi değerlendirirken herhangi bir sonuca değil, eylemin, ahlâk kuramına uygun bir biçimsel yapı taşıyıp taşımadığına bakmaktadır. Fakat herhangi bir olay içerisinde yapılan davranış, hayati sebeplere de yol açabilir. Böyle bir durumda da kişinin kararları, hem kendini, hem de maruz kaldığı yaşamı zora sokabilir. Ancak Kant Felsefesinin, buna ilişkin somut bir çıkarımı bulunmamaktadır (Yazıcı, 2014: 165-166).
- **Soyutluk:** Immanuel Kant'ın ortaya koyduğu ve formülize ettiği yasalar/buyruklar, fazlaca soyut bir biçimde olduklarından dolayı herhangi bir eyleme yol göstermezler. Ancak filozof, belli durumlarda ne yapılması gerektiği, nasıl bir karara varılması ile ilgili yargıları pratik alana bırakarak bu konuyu kapamayı uygun görmüştür (Yazıcı, 2014: 166).
- **Aşırı Sertlik:** Kant, ortaya koyduğu ahlâki sistem içerisinde, evrensellik ilkesi bağlamında, durumlar arasındaki farkları dikkate almamaktadır. Bu durum, bazılarına göre, onun katı ve duygusuz kuralları savunuyor olmasına yol açmıştır. Bunun sebebi de ahlâkilik değerlendirmesinde sadece iyi istenç ve ahlâk yasasını temel almasından kaynaklanmaktadır. Çünkü her eylemi, genel ilkelere göre değerlendirmek, ortaya çıkabilecek diğer ihtimaller bağlamında pek tabii ki aşırı sert uygulamalara yol açabilecektir (Yazıcı, 2014: 167).
- **Özgürlük Sorunu:** Kant'a göre, insanların, eylemlerinden sorumlu tutulabilmeleri için öncelikle eylemleri yerine getirirken özgür olmaları gerekmektedir. Özgürlük kavramı, başka herhangi bir etki altında kalmamak ile ilişkilendirilebilir. Bu durum tamamen Kant'a özgü bir durumdur. Kant, bir yandan dış dünya olan fenomenler dünyasında her şeyin önceden belirlenmiş olduğunu savunurken, bir yandan da ahlâki özgürlüğün mümkün olduğunu dile getirmektedir. Oysa onun felsefesi bağlamında değerlendirildiğinde, numenler dünyasına ait olan özgürlük ile fenomenler dünyasına ait olan belirlenmişlik arasında ne tür bir ilişki olabilir? Bu durum, Kant felsefesinde açık bir yanıt bulamamaktadır (Yazıcı, 2014: 168).
- **Duygu Sorunu:** Kant, "Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi" adlı eserinde de açıkladığı gibi, ödev olgusu içerisinde deneysel alana ait hiçbir duygu bulunmamalıdır. Ahlâkilik ve ahlâki eylemler, yalnızca saf ödevden ve ahlâk yasasından kaynaklı bir biçimde yerine getirilmelidir. İşte filozofun öne sürdüğü bu düşünce, özellikle çağdaş ahlâk felsefesinde oldukça eleştirilmektedir. Çağdaş akımlara göre, insan hayatını ve davranışlarını, onun eylemlerinin belirleyici kısmı olan duyguların dışına çıkarmak, akıl ve duygu çatışmasına ve kişi bütünlüğünün bozulmasına yol açmaktadır (Yazıcı, 2014: 168).

BÖLÜM 4: HUKUK FELSEFESİ BÖLÜMÜ - IMMANUEL KANT'IN HUKUK FELSEFESİ

4.1. Immanuel Kant'ın Hukuk Anlayışına Ve Hukuk Felsefesine Genel Bakış

Immanuel Kant'ın hukuk teorisiyle ilgili olarak söylenebilecek ilk şey, kendisinin bir hukuk sistemi kuramamış olması, kendisinin tabii (doğal) hukuk görüşünün gelişmesine katkıda bulunarak “olması gereken hukuk” üzerinde durmuş olduğudur. Özgürlüğün gerçekleştirilmesinin hukukun temel amacı olarak sayılması görüşüne sahip olması da bu durumu açıklar mahiyette olup, aynı hukuki teoriye (doğal hukuka) bağlı kaldığının bir göstergesi sayılabilir. O'nun savunduğu devlet teorisi ise, XIX. Yüzyıldaki liberal düşünürlerin üzerinde durduğu devlet teorisi anlayışına benzemektedir (Güriz, 2009: 207-208).

Kant'ın kendi hukuk teorisi içerisinde en zayıf kaldığı nokta ise, cezalandırma hakkı ve bu hakkın kaynağı ile ilgili olan bölümlerdir. Burada gözden kaçırdığı husus da daha sonra belirtileceği gibi, mutlak adalet teorisinin cezalandırma hakkını açıklayamayacağı hususudur (Güriz, 2009: 207-208).

Kant'ın felsefi sistemi içerisinde haklar ve ödevler, kati bir biçimde ayrılmıştır. Haklar da ödevler de aslen hangi davranışların yapılabileceğini ya da hangi davranışların zorunlu olduğunu göstermektedir. Fakat temel ayırım noktası bu iki zorlayıcı grubu ortaya çıkaran saiklerde (sebeplerde) gizlidir (Güriz, 2009: 202).

Filozofa göre ahlâk kurallarına uymayı sağlayan saikler (sebepler) “insanın içinde, iç dünyasında, vicdanında” gizlidir. Hukuk kuralları ise, temelde “yaptırım” adı verilen sebeplerle gerçekleşmektedir. Ona göre hukukun amacı, insan davranışlarının dış dünyaya belirleme şeklini düzenlemektir denebilir. Ahlâk ve hukuk, kendi içerisinde kişiyi yönlendiren davranışlar olsa da bu kavramların birbirine karşı herhangi bir üstünlüğü bulunmamaktadır. Hatta kimi zamanlarda bazı durumlarda ikisi için de aynı manaya gelen davranış tarzları bulunabilmektedir. Örneğin, uluslar arası hukukta evleviyetle yer bulan “ahde vefa” (pacta sunt servanda) ilkesi, hem ahlâki hem de hukuki anlamda amaç taşıyan bir ilkedir (Güriz, 2009: 202).

Kant'a göre hukuk bilimi, harici kanunlar tarafından yürürlüğe konulabilecek olan birtakım kuralları içermektedir. Bu kurallara hukuk kuralları denir. Bu kuralları ortaya çıkaran kanunlar, doğru bir biçimde uygulandığında pozitif haklar ve hukuk sistemi meydana gelmektedir. Bu ilme ve bilgiye sahip olan kişiye hukukçu ya da hukuk danışmanı denmektedir. Hukukçu/hukuk danışmanı bu bilgileri tecrübelerine göre, oluşabilecek olaylara uygulayabilen kişilerdir. Hukuka ilişkin teorik haklar ve hukuk bilgisi, temelde soyut hukuk bilimine (jurisscientia) dayanmaktadır. İş bu sebeptendir ki, hukuk bilimi, doğal hakka ait kuralların felsefi ve sistematik bilgisini ortaya çıkarmaktadır. Ona göre pozitif hukuka ait sözü edilen bu kuralların, hukukçular ve kanun koyucu tarafından oluşturulması gerekmektedir (Kant, 1790: 1).

Kant'ın hukuk anlayışına gelince, ona göre, bir hukukçuya yöneltilen “hukuk nedir?” sorusu tıpkı bir filozofa “gerçek nedir?” sorusunu sormak kadar utanç vericidir. Özellikle de bir ülke içindeki kanunlar, o ülke içindeki genel bir soruna çözüm üretmede yetersiz

kalıyorsa, bu utanç daha da artar. Yaşanılan olaylara göre ortaya konan ya da uygulanan yasaların ne söylediğini veyahut nelerin uygulanması gerektiğini kestirmek kolaydır. Fakat bu söylemlerin ve yasaların, gerçekten doğru şeyleri ifade edip etmediğini ortaya koymak ya da genel ve evrensel bir doğrunun ölçütünü yapabilmek oldukça güçtür. Dolayısıyla adil ya da adaletsiz olanın fark edilmesi de çok zor olacaktır (Kant, 1790: 1).

Hukuk âleminde yasalar ortaya konabilir ve hatta bunları bilen hukukçular muhteşem bilgilerle de donatılabilir. Fakat Phaedrus'un⁴(www.wikipedia.org, 2016) fablında/mektuplarında olduğu gibi rasyonellikten, yani anlaşılmaya ve uygulanmaya ilişkin akılsal bir sistemden/gerçekten yoksun kurallar, ancak görünüşte bir güzellik ya da düzen verebilecektir (Kant, 1790: 1).

Filozofa göre hukuk, bir kişinin gönüllü eylemlerinin, diğer insanların yapmış oldukları gönüllü eylemler ile evrensel özgürlük kanunları dâhilinde birleştiği durumlar olarak nitelendirilebilmektedir (Kant, 1790: 1).

Ayrıca hukuka ilişkin çeşitli çıkarımlar da yapan Kant, “hukuk nedir?” sorusuna olan yaklaşımlarını ve cevaplarını 3 ana başlıkta toplamıştır.

- İlk olarak “hukuk” kavramı, hem manevi hem de karşılıklı yükümlülükler bağlamında ele alındığı takdirde insanların bir olgu çerçevesindeki eylemleriyle, diğer kişilerle dolaylı ya da doğrudan ilişkilerini ele alan harici/kişisel ya da pratik ilişkilerini ele almaktadır.
- İkinci olarak “hak” kavramı, herhangi bir kişinin iyilik ya da kötülük durumundaki eylemlerinin başka bir kişinin arzu ve istekleri üzerindeki etkisini ifade etmez. Sadece kişilerin özgür davranışlarının, başkalarının hareket özgürlüğü ile olan ilişkisini ifade eder.
- Üçüncü olarak ise, Kant’a göre bir örnek ile açıklamamız gerekirse, hukuk olgusu içerisinde, herhangi biri ile ticari bir ilişkiye giren kişinin, bu ilişkiden ne kadar kâr ettiği önemli değildir. Hukuk olgusu için önemli olan, bu ilişkideki karşılıklı irade hükümleridir. İrade hükümleri ile ilgili olarak da özgür seçimler yapılırken kişilerin, başkalarının seçim özgürlüklerine müdahale edip etmedikleri dikkate alınmaktadır (Kant, 1790: 1-2).

Kant’a göre hukuk ve kanun kavramları, “zorlama” ile eşdeğerdir ve bu yüzden vücut bulmuşlardır. Ona göre önemli olan, kişilerin özgürce davranışlarıdır. Dolayısıyla özgürlük dışında yapılan her eylem, karşısında hukuku ve dolayısıyla da zorlamayı bulacaktır. Çünkü buradaki amaç, kişilerin özgürlüğünün sürdürülmesidir. Bu bağlamda “hukuk kuralları” ise, “evrensel özgürlük ilkesi gereğince kişilerin karşılıklı olarak yerine getirmeleri gereken yükümlülükler” olarak tanımlanabilir. Bu yükümlülükler, salt ve resmi kavramlar olmaktan ziyade evrensel ve eşit karşılıklı yükümlülükteki kavramlardır (Kant, 1790: 3).

⁴Phaedrus: Platon’un mektuplarında geçen kurgusal bir kahramandır. Aklın ve akılcılığın temsilcisi olan Phaedrus eserde Platon’un kuşkularını atfettiği, onları dile getiren bir masal kahramanıdır.

Kant felsefesinde hukuk, “Evrensel yasa kavramına göre, bir kişinin iradi fiillerini, diğer kişilerin iradi fiilleri ile uzlaştıran şartların bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Ona göre hukuk, kişiler arası ilişkilerde insanların hangi oranda özgür olabileceklerini açıklayan bir teori ve davranış biçimidir. Bu davranış biçimi, hukukun başlıca ödevidir. Yukarıda belirtilen tanım ile birlikte zorunluluk ve bu bağlamda bir sonuç olarak uzlaştırma kavramını ortaya çıkaran Kant, hukukun en önemli özelliklerinden birinin de zorlama olabileceğini kabul etmektedir. Ancak sözünü ettiği zorlama, bir kişinin sahip olduğu hürriyetin, başkası tarafından tehlikeye sokulmasını önlemek amacını taşımaktadır ve meşru olarak nitelendirilebilecek bir özelliğe haizdir. Kaldı ki Kant’ın genel felsefesi bağlamında düşünüldüğünde, hukukun temel amacı, hürriyetin korunmasıdır. Hukukun aynı zamanda pratik akla hizmet eden bir davranış biçimi olduğu da kabul edildiğinde, onun, özgürlüğün fenomenler dünyasında belirmesinin bir aracı olduğu ortaya çıkmaktadır (Kant, 1790: 3).

O’na göre evrensel bir amaca hizmet eden hukuk, özel hukuk ilişkilerinde de yer bulmaktadır. Bilhassa kişiler arasındaki ilişkilerin hukuki alt yapıya dökülmesinde, yani hukukun özel ilişkilerde uygulanması düzeyinde de bu durum kendini belli etmektedir. Mesela, ona göre kişiler arasında yapılan sözleşmelerde iradelerin (şu an kullandığımız Türk Borçlar Yasası bağlamında düşünüldüğünde de aynı biçimdedir.) icap ve kabul şeklinde ifade edilmesi yeterli bulunmaktadır (6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu, Madde 3). Bu uygunluk sonucunda tarafların kazanacağı yarar ya da uğrayacakları zararlar önemli bulunmamaktadır. Bu bağlamda önemli olanın, kişilerin hür iradelerinin bir anlaşma mucibinde ortaya dökülmesidir denebilir (Kant, 1790: 3).

Hukuk sistemi içerisinde kabul edilmiş olan, yani mutlak kabul gören her hukuk (jus strictum), daha önce de belirtilmiş olduğu üzere aynı zamanda zorlayıcı olan hukuku da ortaya çıkarmaktadır. Fakat zorlama hakkının yasa ile belirlenemediği iki önemli olgu daha vardır. Bunlar, “eşitlik” ve “hakların gerekliliği”dir (Kant, 1790: 4).

Eşitlik, nesnel olarak bakıldığında, başkalarınca yapılan iyi davranış ya da faydaların ahlâkiliği üzerine söylenmiş bir söz değildir. Eşitlik ile ilgili olarak bir istemde bulunan kişi, aslen aynı şey ile ilgili olarak kendinde bir hak oluşturulmasını istemektedir. Fakat istem sonrasında durum ile ilgilenen kişi ya da hâkim, oluşan şartlara ve durumlara göre memnuniyeti takdir eder ve belirler. Kant, eşitlik görüşünü şu şekilde dile getirir: En mutlak hukuk, en yanlış olandır. (summum jus summa injuria) Örneğin, hukuk düzeni gereğince hükümetlerin, çalışan kişilere herhangi bir yaralanma vs. için güvence vermesi beklenemezken, eşitlik gereğince bu husus mümkün kılınabilir. Bunun bir sonucu olarak da şöyle der Kant (1790: 4-5) “Ortaya çıkan yanlışlıkların hepsi hukuk ile çözülemeyebilir. Sorunların çözülmesi için (bilhassa hukukun çözemediği sorunlar) yaşananlar, ayrıca bir hukuk mahkemesinde ele alınabilir.”

Hakların gerekliliği konusuna gelince, Kant’a göre gerekliliğin kanunu yoktur. (Necessitas non habet legem). Keza yanlış olanı yasal kılacak bir gereklilik de olamaz. Bu bağlamda “gereklilik” ile ilgili söylemlerin, hukuki ilkelerin uygulanmasındaki nesnel ve öznel prensiplerin birbirine karşı önceliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Pratik anlamda düşünüldüğünde ise, kişilerin kendilerine hak olarak gördükleri şeyler, bir

mahkemede hak olarak görülmeyebilir. Ya da bu durumun tam tersi de mevcut olabilir. Bunun sebebi de hak olarak düşünülen şeyin, herkesçe farklı bir biçimde algılanmasıdır (Kant, 1790: 5).

Hak kavramı, Kant'ın özellikle son dönem eserlerinde ortaya çıkmış düşünceleri içerisinde bulunmaktadır. Bu nedenle çok fazla kişi tarafından ele alınmamıştır. Bilhassa filozofun, “Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi” adlı eserinde bulunan iki önemli kısım, bu alana ışık tutmaktadır. Bu bağlamda eser içeriğinde bulunan hak öğretisi ile ilgili kısım hak ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Ona göre hak kavramı, dışsal olarak zorlayıcı olan, akli ilke ve yasaları barındıran mekânların zeminindeki olgudur (Wood, 2009: 215).

Ona göre hak, aslen, her ne kadar farklı yönleri olsa da temelde ahlâk ve etik kavramları ile ilintilidir. Hak, kişiye ait bir ödev gibi görülür. Bu ödevler kişilere, kendisi dışındaki güçler tarafından dayatılmaktadır. Bu ödevlerin yerine getirilmesi ise herkes için aynıdır. Bu konuda herhangi bir doğruluk ya da adalet derecesi önemli değildir. Yani borcu olan birinin, tabii olduğu yasalara itaat duygusu, ister ödev duygusundan, isterse doğrudan mahkeme/polis gibi bir korkudan kaynaklansın, saike bakılmaksızın aynıdır. Kant'a göre hak alanındaki ödev kavramı, “ahlâki emir” den türetilmiştir (Wood, 2009: 215).

Kant'ın hukuki alanla ilgili bilgiler içeren eserleri ve bu konudaki görüşleri incelendiğinde, hak ile ilgili olarak felsefesi içeriğinde bir sistem geliştirdiği öne sürülebilir. Bu bağlamda, onun hak öğretisine göre iki önemli ayrım bulunmaktadır. Bu ayrım “Özel Haklar” ve “Kamusal Haklar” olarak ele alınmıştır. Özel haklar bölümünde, özellikle mülkiyet ile ilgili görüşleri ele alınmaktadır. Benim ve senin olan mülkiyeti ile fenomenal ve numenal mülkiyete dair görüşleri mevcuttur. Bunun yanı sıra, mülkiyetin ilk biçimi olan toprak mülkiyeti ile ilgili görüşler öne sürmüştür (Wood, 2009: 217-218).

Kamusal haklar bölümünde ise, Kant, Montesquieu'den yola çıkarak devletin sahip olduğu erkleri, yasama, yürütme ve yargı olarak ayırmayı uygun bulmuştur. Devlet ile ilgili görüşleri, erklerin durumu sonrasında topluma uygun bir anayasa varlığı ve olabirliği ile devam etmiştir. Akabinde yönetim biçimlerine dair görüşler dile getirmiş ve en önemli yönetim biçimlerinden birinin cumhuriyet olduğunu ileri sürmüştür. Kant, kamusal haklar bölümünde yönetim ve yöneticilerin durumu üzerine de görüşler öne sürmüştür. Bu bağlamda yöneticilerin adaleti ve hakkaniyeti onun hukuk felsefesine dair görüşleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır (Wood, 2009: 219-221).

4.2. Doğal (Tabii) Hukuk ve Immanuel Kant'ın Yeri

4.2.1. Genel olarak doğal (tabii) hukuk

Hukuk Felsefesi içerisinde önemli bir role sahip olan doğal hukuk (ius naturale) akımının/anlayışının geçmişi Antikçağ düşünürlerine değin uzanmaktadır. Bu hukuk anlayışı; bilhassa Yunan düşünce sistemi içerisinde, görünüşünde kargaşa ve çatışma bulunan ve fakat temel isteği “düzen” olan, dünyanın akli ilkelere bağlanması amacıyla ortaya çıkmış bir akımdır. Bu bağlamda bu düşünce sahipleri “doğaya (tabiata) göre adil olan” ile “geleneklere ve yazılı hukuka göre adil olan” arasında bir ayrım yapmaya çalışmışlardır (Coker'dan aktaran Güriz, 2003:137).

Tanımsal olarak betimlemek gerekirse; İnsanlar üzerinde, her tür uzlaşım veya pozitif hukuk sistemlerinden bağımsız bir biçimde, salt ve beşeri doğalarından dolayı bağlayıcılığı olan hukuk türü ya da sistemlerine doğal hukuk denir.(Cevizci, 2014: 132-133). Ünlü filozof ve hukukçu Ulpianus'a göre ise; *“Tabii hukuk, tabiatın bütün hayvanlara öğrettiği hukuktur. Tabii hukuk sadece insan cinsine has değildir; denizde ve karada yaşayan bütün hayvanlar ve keza kuşlar için de geçerlidir.”*(Gözler, 2008: 77-90) Bir başka deyişle doğal hukuk için; içeriğinde haklara, temel hak ilkelerine ait temel görüş ve metotlarının bulunduğu hukuk felsefesi bölümüdür denebilir. Buradan hareketle “doğal hukukun, pozitif hukuka ait kaynak ilkelerini belirlediği” varsayımı da çıkarılabilmektedir. Ayrıca literatürde kimi yazarlarca doğal hukukun, pozitif hukukun değerlendirilmesini sağlayan bir ölçü olduğu da savunulmaktadır (Abadan'dan aktaran Torun, 2012: 176).

Doğal hukuk aynı zamanda hukuk idesi yani adalet kavramı ile pozitif hukuk arasında yer almaktadır. Başka bir ifadeyle; adalet olgusundan pozitif hukuka (yürürlükte olan hukuka) giden yol üzerindedir de denebilir. Doğal hukuk “olan”ı ifade eden varlıksal bir düzenden ziyade, “olması gereken”i temsil eden deontolojik bir düzendir (Aral, 2012: 203).

Doğal hukuk anlayışı; genel olarak evrende ve insan doğasında rasyonel bir düzenin varlığını kabul etmektedir. Epistemolojik açıdan irdelendiğinde ise; rasyonalist bir yapıya sahip olan bu anlayışta, evren içerisinde her bir varlık hem tek başına hem de bir bütün halinde, doğalarıyla alakadar olarak içsel bir amaca yönelmiştir denebilir. Doğal hukuk anlayışının hâkim olduğu ilkeler “her zaman ve her yerde geçerli” olmaları sebebiyle evrensel, rasyonel ve mutlak bir geçerliliğe sahiptir. İşte tam da bu yüzden nitelikleri itibariyle “doğal” sıfatıyla anılmaktadırlar. Bu ilkeler insanların kendi kişisel gelişimlerinde, kendilerine rehberlik edecek temel ahlâki ölçütlerdir. Oluşum itibariyle düşünüldüğünde de; bu ilkeler hak ve adaletin gerçekleştirilmesini sağlayan çerçeveler olarak işlev görmekte olduklarından meşruiyetlerini de doğal yasalara uygunluklarından almaktadırlar. Bu sebeptendir ki; bu yasalar ile çelişen her türlü yasa/kural-davranış gayrimeşru ya da gayri ahlâki olarak kabul edilmektedir (Uslu, 2011: 26-27).

Doğal hukuk içeriği gereği insan aklına hazır bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İş bu sebeptendir ki; doğal hukuk, öğrenilmiş olanın aksine “a priori” bir hukuk sistemini ifade etmektedir (Torun, 2012: 255).

Doğal hukuk kavramı hem farklı zamanlarda hem de farklı düşünürlerce gerek zamana, gerekse bakış açısına göre değişik anlamlar kazanmıştır. Bu değişiklikler düşünürlerin yaşadıkları dönemin karakteristik özelliklerinden etkilenmelerine ya da felsefi görüşlerine bağlanabilir. Kısaca betimlemek gerekirse; İlk Çağ'da tabiat ve düzen, Orta Çağ'da ilahi ve beşeri hukuk, Yeni Çağ'da ise hukuki cebir ve bireysel akıl en çok tartışılan konular olmuştur denilebilir (Abadan'dan aktaran Torun, 2005: 47). Yapılan incelemeler ışığında ilgili çağlarla beraber ele alındığında; doğal hukuk kavramının zaman üstü bir niteliğinin olduğu, her zaman ve her tür toplum için geçerliliğini koruduğunu söylemek mümkün olmaktadır (Aral, 2012: 203-204).

Doğal hukuk anlayışı aslen “düalist” bir görüş açısıyla ele alınmaktadır. Bu bağlamda bir yanda pozitif hukuk ve diğer yanda ise onun üstünde bulunan bir doğal hukuk anlayışı açığa çıkmaktadır. Bu görüş ile doğal hukuka iki önemli işlev yüklenmiştir. Bu işlevlerden birincisi; doğal hukukun pozitif hukuka bir örnek (esin ya da ilham kaynağı) konumunda bulunması, diğeri ise doğal hukukun pozitif hukukun adalete uygunluğu açısından denetim ve değerlendirmesine olanak sağlayıcı bir konumda bulunmasıdır (Aral, 2012: 204-205).

Doğal hukuk ile ilgili araştırmalar incelendiğinde görülecektir ki; Antikçağ’da adaleti konu alan felsefi tartışmaların odak noktasında adaletin nesnel mi? yoksa evrensel mi? olduğu konusu bulunmaktaydı. Önde gelen doğal hukukçulardan Aristoteles ve Platon bu konu hakkında adaletin doğasının akılla keşfedilebileceğini ve bunun bir sonucu olarak da herkes tarafından elde edilebilir olacağını düşünüyorlardı. Genel olarak da bakıldığında doğal hukukçulara göre bütün toplumlar için geçerli olan “evrensel ve etik ilkeler” bulunmaktadır. Bu ilkeler herkesi bağlayan yasalar şeklinde düşünülmektedir ve ancak, akıl ve sezgi ile ortaya çıkarılabilmektedir. Keza bu anlayışın en ayırıcı özelliği de, etik değerlere sistemin merkezinde yer vermiş olmasıydı (Yazıcı, 2014: 296-297).

Doğal hukuk düşüncesinin başlıca iki ana unsuru bulunmaktadır. Bunlar “akıl” ve “insan tabiatı (insan doğası ya da doğa)”dır. Bu iki unsur her ne kadar farklı dönem ve ekollerce ele alınmış olsalar dahi, her zaman belirleyici rol oynamışlardır (Uslu, 2009: 91). Buna göre;

- İnsan Doğası (Doğa): Bu kavram her ne kadar birden fazla anlamda kullanılmış olsa da; doğal hukuk ve doğal haklar bağlamında ele alındığında Hume’a göre; “Yapay olanın karşıtı olarak oluşturulmuş olan, doğanın ve doğaya ilişkin yasaların karşıtı olan şeyler” anlamına gelmektedir. Doğal hukuk bağlamında düşünüldüğünde ise; her türlü hakkın –bilhassa insan hakları olmak üzere- geçerlilik koşulu insan doğasını temel almasından ileri gelmektedir. Çünkü bu anlayış, her türlü değerlendirmenin ve geçeriileştirmenin temelini insan doğasında aramaktadır. Doğa; doğal hukuk anlayışının tek pusulası konumundadır. Bu bağlamda da; en sağlam ve objektif kaynak “doğa” olarak belirlenmiştir (Uslu, 2009: 92-94).
- Akıl: Yunan ve Roma felsefelerinde akıl; insanı diğer varlıklardan ayıran temel nitelik olarak sayılmıştır. Bunun yanı sıra aklın da insan tabiatına dayandığı kabul edilmiştir (Güriz, 2003: 138). İnsan doğasının özü olarak sayılan akıl; buna ek olarak insanın doğal haklara sahip olduğunun gerekçesi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda insanın kendine yeten ve kendini yöneten bir varlık olduğu olgusu ile birlikte düşünüldüğünde, insanın özgürlüğünü de temellendiren yegâne unsurdur. Doğal hukuka ait ekoller incelendiğinde de görülecektir ki; akıl genel olarak insanların kendi amaçsal yolculuklarına öncülük eden, yani kişilerin şahsına münhasır tutku, arzu ve egolarının tatminini sağlayan bir yetidir. Ayrıca insanüstü bir sistemin parçası olarak kabul dildiğinden dolayı insana bahşedilen bir özellik olarak da kavramlaştırılabilmektedir (Uslu, 2009: 156-160).

Doğal hukuku savunan düşünürlerin üzerinde yoğunlaştıkları başlıca konular; sosyal sözleşme, insan hakları, ilkelerin ispat gerektirmeyecek şekilde açık seçikliği ve tabii/pozitif hukuk ayrımları olmuştur (Güriz, 2003: 138). Bu bağlamda doğal hukukçular;

- Sosyal sözleşme teorisi ile ilgili olarak; sosyal sözleşmenin ulus egemenliğine dayandığını ve insan haklarını güvence altına alan bir devlet düzeni için gerekli olduğunu,
- Hukuk ilkelerinin açık seçikliği ile ilgili olarak; hukuk istemi içerisinde yer alan ilkelerin ispata yer bırakmayacak şekilde kabul görmesi gerektiğini,
- Tabii hukuk /pozitif hukuk ayrımı ile ilgili olarak ise; doğal hukukun hiçbir insanın aklının ya da iradesinin eseri olmadığını, tersine kişinin kendi akıl ve iradesiyle ulaşabileceği ve bu düşünce tarzı ile uyabileceği bir hukuk türü olduğunu söylemişlerdir. Buna rağmen pozitif hukukun ise; belli bir toplumda, belli bir dönemde ortaya çıkan ve organize bir biçimde fiilen uygulanan hukuk olduğunu dile getirmişlerdir. Bu konuda Grotius; pozitif hukukun, belirli kişilerin iradesi olduğunu ve bu bağlamda bu iradenin diğer kişilere zorla benimsetildiğini dile getirmiştir (Güriz, 2003: 138-144).

Doğal hukuk düşüncesi en temelde “duyduğu gereksinimden/zorunluluktan ötürü” vücut bulmuştur. Bu hususta iki önemli gereksinimi bulunmaktadır. Bunlar doğal hukukun “pratik zorunluluğu” ve “metafizik zorunluluğu” dur. Pratik zorunluluk’ a göre; pozitif hukuk, uygulanan ve uygulanmaya devam eden hukuk olduğu için durağanlıktan uzak bir biçimde sürekli gelişme halinde bulunmaktadır. Ve bu gelişme içerisinde aynı zamanda devamlı bir yetmeme ya da yetersizleşmekte olduğundan dolayı doğal hukukun zorunluluğunun ve ölümsüzlüğünün değeri her geçen gün daha da artarak ortaya çıkmaktadır. Metafizik zorunluluk ’a göre ise; insan aklı “birici” bir yapıda olduğundan dolayı düzenden hoşlanmaktadır. Bu yüzden realite (gerçeklik) dediğimiz olgu içerisinde bazı ilişkiler bulunmuş ve bunlar bazı yasalara bağlanmıştır. Fakat insan pozitif bilimlerle sağlanmış ve oluşturulmuş olan bu yasalarla yetinmeyerek, yasaların derinindeki düşünceleri de araştırma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaç ile tümel bir kavrama ve aslında düzene ulaşmak istemektedir. Bu da doğal hukukun metafizik zorunluluğuna işaret etmektedir (Aral, 2012: 215-216).

4.2.1.1. Genel olarak doğal hukuk ilkeleri

İnsanlar bir arada yaşamak zorunda oldukları için hayatlarının temelinde düzen, birlik ve adalet bulunmaktadır. Toplumda düzeni sağlayan ve insanların toplum içerisindeki pratik ihtiyaçlarına cevap veren hukuk biliminin ise sahip olduğu bu özelliklerinden dolayı adaletli olduğu söylenemez. Hukukun adalet içerebilmesi için doğal hukuk ilkelerinin gereklerinin de yerine getirilmesi gerekmektedir. Aksi halde düzensiz ve adaletsiz bir yaşam süren insanların toplumsal hayatı önemli tehlikelere gebe kalabilir. Bu ilkeler tamamen insan ile ilgili ilkelere aittir. Yani insanın hem “bireysel”, hem de “toplumsal” yanı ile ilintilidir. Çünkü insan, doğası gereği hem bireysel hem de toplumsal bir varlıktır (Aral, 2012: 217-219).

İnsanın bireysel yanına ilişkin ilkeler; “özgürlük” ve “barış” ilkeleridir. Özgürlük ilkesi; kişilerin düşündüklerini, isteklerini, inançlarını rahat ve baskısız bir biçimde söyleme/dile getirme serbestisidir. Gelişmiş toplumlardaki önemli şahıslar ancak özgür bireyler arasından çıkabilir. Barış ilkesi ise; toplum içinde yaşayan bireylerin herhangi bir saldırıya maruz kalmadan, rahat bir biçimde ve bir arada yaşayabilme olanaklarının sağlanmasıdır. Bireysel manada önemli olan bu iki ilke insanın doğal hukuka ilişkin yaşayışını desteklemektedir (Aral, 2012: 220-229).

İnsanın toplumsal yanına ilişkin ilkeler ise “eşitlik” ve “güvenlik” ilkeleridir. Eşitlik ilkesi; kişilerin toplum içerisinde herhangi bir dil, din, ırk gibi farklılık gözetilmeksizin yaşamasıdır. Bu eşitlik hali toplumu kargaşadan kurtarır ve düzeni sağlar. Güvenlik ilkesi ise; kişilerin toplum içerisinde yaşanması muhtemel herhangi bir saldırıya karşı güven altına alınmaları ve bu hususta hukuk düzeninin de güvenilir olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hem toplumun güvenliği hem de hukuk düzeninin güvenliği azami değer kazanmaktadır (Aral, 2012: 229-232).

4.2.2. Kant’ın doğal hukuk anlayışı

Immanuel Kant; düşünce sistemi içeriğinde klasik doğal hukuk önermeleri ile yetinmemiştir. O, insan aklının diğer canlılardan farklı olduğunu düşünmektedir. Bu bakımdan da; ona göre insan, duygularının etkisi altında kalmadan davrandığı için irade sahibi sayılmalıdır. Bu bağlamda da insan bir amacın aracı değil, amacın ta kendisidir. Doğal hukuk anlayışı ile beraber onun felsefesine göre insan; duygusal varlığı ile fenomenler (görüngüler/görünüşler) dünyasının bir parçası konumundadır. Aklı sayesinde ise bu dünyanın üstüne çıkmakta ve özgürlüğe kavuşmaktadır. Onun ahlâki emir dediği düşüncesine göre insan; sadece insan olması gereği, yani doğası gereğince ile belirli davranışlar göstermektedir (Raymond’dan aktaran Yücel, 2016: 1).

Kant’ın doğal hukuk öğretisi ve bu husustaki görüşleri; temelinde bulunan ilkeler ve görüşler açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda düşüncelerinin sosyal devlet ilkesinin gelişmesine zemin hazırladığını da söyleyebiliriz. Kant ile beraber özellikle Aydınlanma Dönemi’ndeki filozoflarda bu konu hakkında ve bilhassa bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması ilkesi ışığında görüşler dile getirmişler ve etkilerini günümüze kadar sürdürmüşlerdir (Ergin, 2010: 170).

Tabii hukuk ve dolayısıyla tabii hukuk okulu Kant sayesinde “Akılcı Hukuk Okulu” olarak biçimlenmiştir (İzveren, 1994: 47). O; bir hukuk felsefecisi olarak bağımsız bir okul kuramamıştır. Genellikle düşüncelerini “olması gereken hukuk” üzerinde yoğunlaştırmış ve doğal (tabii) hukuk görüşünün gelişmesine katkıda bulunmuştur (Güriz, 2003: 207). Bu hususta bilhassa “hukuki ödevler ve haklar” konusunda da önemli bir yenilik ya da yeni bir sistem ortaya koymadığı, hatta bu konuda bilhassa hukuki ödevlerin neler olduğu hususunda doğal/tabii hukuk alanında önemli bir yere sahip olan Ulpianus/Ulpian’ın yolundan gitmeyi tercih ettiği söylenebilir. Filozofun bu hususta benimsediği üç önemli hukuki formül bulunmaktadır. Bunlar;

- Dürüst Yaşa (*HonesteVive*)⁵(Wood, 2009: 217)

Bu formüle göre “yasal dürüstlük” ya da “onur” (*honestasjuridica*) kişilerin verdikleri sözü yerine getirmesi olarak tanımlanabilir. Burada anlatılmak istenen kişinin başkalarıyla olan ilişkilerinde hukuki dürüstlüğü ve onuru ön planda tutmasıdır. Kişilerin, diğer insanlarla olan ilişkilerinde kendi değerini koruması gerektiğini belirtmiştir. Başkaları ile olan ilişkilerde kişilerin kendilerini başkalarının faydası için araç haline getirmemesi -yani kullandırmaması gerektiği-, aksine onlar için bir amaç olması -yani onlara olabildiğince yardım etmesi- gerektiği anlamını taşımaktadır.(Kant, 1790: 5-6, ayrıca Güriz, 2003: 203)

Ona göre insan öncelikle insan olarak kendine değer vermelidir. Yalnız bu ödev içeriğindeki insanın kendine değer vermesi durumu, kişisel saygı ile ilgili etik ödevlerden farklı olup, Kant’ın bu ödevi kişilerin kendi kişiliklerindeki insanlık hakkında türetmeye çalıştığı anlaşılmalıdır.(Wood, 2009: 217)

- Kimseye Zarar Verme/Yanlış Yapma(*NeminemLaede*)

Bu formüle göre kişiler herhangi bir zorunluluk altında olsalar dahi insanlardan ya da toplumdaki uzak durmak için bile kimseye zarar vermemelidir. Daha açık bir ifade ile bu ilkeye göre kişiler büyük bir baskı ve zorunluluk altında olsalar, hatta insanlar tarafından dışlanma, toplumdaki kopma gibi ihtimaller altında bulunsalar dahi kimseye zarar vermemelidirler (*LexJuridica*) (Kant, 1790: 5-6, ayrıca Güriz, 2003: 203).

Burada asıl olan; gerekli hak şartları gözetilmediği sürece insanların başkaları ile aynı ortamda ya da toplumda yaşama yükümlülüklerinin olmamasıdır. Toplum içinde yaşama durumu ona göre gerekli kişisel ve toplumsal haklar sağlandığında mümkün olabilecektir. Keza filozof bu ödev ve ödevin gerektirdiği diğer durumlar ile ilgili olarak; insanların doğal halden çıkıp sivil hale geçmeleri gerektiğini, bu ödevin ya da anlayışın insanların sivil hale geçmeleri için zorlama yetkisini herkese verdiğini öne sürmektedir (Wood, 2009: 217).

- Herkes Neyi Hak Ediyorsa O’nu/Hakkını Teslim Et (*SuumCuiqueTribue*)

Burada anlatılmak istenen ise; herkesin kendi hakkı olanı alması gerektiği ve ayrıca hakkını diğer insanlara karşı koruması gerektiğidir. Filozofa göre; eğer bu kelimeyi direkt olarak “herkese kendi hakkını ver” biçiminde yorumlasaydık kişilere kendi sahip oldukları hakları tekrar veremeyeceğimizden dolayı tuhaf bir anlam çıkardı. Bu bakımdan bu önemli hukuki ödevi; “Herkesin hakkı olan verilmelidir. Bu hususta herkesin hakkının başkalarının saldırısı/tecavüzü açısından korunması için “devlete” katılmak gerekmektedir.” şeklinde yorumlamak gerekir. (Kant, 1790: 5-6, ayrıca Güriz, 2003: 203) Çünkü ona göre; toplum anlayışı içinde öyle bir hale gelmelidir ki, herhangi bir kişiye ait olan herhangi bir şeyin, başkasının değil de o kişinin olması gerektiği olgusu teminat altına alınmalıdır (Wood, 2009: 217).

⁵ Şerefle Yaşa!

Bu üç klasik formül aynı zamanda hukuki/yasal görevler sisteminin; iç buyruklar (dâhili görevler, hakların oluşmasını sağlayan görevler), dış buyruklar (harici görevler) ve onların bağlı olduğu birleştirici buyruklar (sonucu ilke ile bağlantılı olan görevler) şeklinde ayrılması gerektiğini de ortaya koymaktadır (Kant, 1790: 5-6, ayrıca Güriz, 2003: 203).

Kant; doğal hukuka ilişkin görüşlerini ve anlayışını ortaya koyarken “Hakların Evrensel Olarak Sınıflandırılması” ile ilgili olarak iki önemli sınıflandırma yapmıştır. Buna göre ilk sınıflandırma sistemi “a priori” bir biçimde zuhur eden “doğal hak” ve sonradan ortaya çıkan bir irade ile oluşan “pozitif hak”tır. İkinci sınıflandırma sistemi ise; kişilerin ortaya çıktıkları ilk andan itibaren sahip oldukları “doğuştan elde edilen hak” ve başkaları ile ilişkilerinden doğan “sonradan kazanılmış/zamanla kazanılan hak” ayrımıdır (Kant, 1790: 6).

4.2.2.1. Doğal hak/ pozitif hak ayrımı

Filozofa göre doğal hak ve pozitif hak ayrımının temeli aslen, doğal hukuk ile pozitif hukuk arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bu bağlamda;

Doğal Hukuk; filozofa göre yürürlükte bulunan hukukun üzerinde bir öneme sahip olan, tamamen akli ilkelere dayanan, yani sadece a priori ilkelere dayanan bir hukuktur. Buna karşın “Pozitif hukuk” ise; tamamen kanun koyucunun iradesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve oluşturulmuş olan, yürürlükteki hukuk kurallarını betimleyen hukuktur denebilir (Işıқтаç, 2015: 198). Kant bu hususta; pozitif hukuku, sosyal hayat ve sosyal ilişkiler bağlamında doğanın ve toplumsal ilişkilerin ürünü olarak nitelendirirken, doğal (tabii) hukuku ise; aklın ahlâki temellerine dayandırmıştır. Buradan hareketle de, doğal hukuk kurallarının değişmez bir niteliğe sahip olduklarını ve pozitif hukuka göre daha üst bir kavrama işaret ettiklerini belirtmiştir (İzveren, 1994: 47).

Kant’a göre bir devletin pozitif hukuku, doğal hukuk yasalarına uygun bir biçimde oluşturulmuş olmalıdır. Çünkü Kant, özgürlüğün en önemli doğal haklardan biri olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda ona göre devletin amacı; özgürlüğü ve hukuku korumak olmalıdır. Bunun bir sonucu olarak da; hukuku koruma amacını taşıyan bir devlet bu işlevini yerine getirerek bir bakıma hukuk devleti olma işlevini de evleviyetle yerine getirmiş bulunacaktır (Işıқтаç, 2015: 200).

Konuyu biraz daha açmamız gerekirse: Kant’a göre hakları bilimsel bir doktrinler sistemi olarak ele aldığımızda; Doğal haklar yukarıda belirtmiş olduğu üzere a priori biçimde akli ilkelere dayanan haklar olarak tanımlanır. Bunlar salt rasyonel ilkelere dayanmaktadır, salt rasyonel ilkelere üzerinde bir öncül koymaktadır. Pozitif haklar ise; pozitif yani olumlu ya da bir kanun koyucunun iradesi ışığında ortaya çıkan (kanun koyucunun koyduğu) haklar olarak tanımlanabilmektedir.(Kant, 1790: 6, ayrıca Güriz, 2003: 255) Doğal haklar, yapıları gereği doğuştan gelen haklardır. Pozitif haklar ise pozitif hukuk sonucu oluşurlar. Bu haklar başka bir deyişle pozitif hukukun kişilere tanıdığı yetkiler sonucu, kişiler ya da yetkili organlar tarafından oluşturulmuşlardır (Işıқтаç, 2015: 199).

4.2.2.2. Doğuştan gelen hak / sonradan kazanılmış hak ayrımı

Filozofa göre haklar sistemine kişilerin başkalarıyla olan yasal münasebetlerinden doğan kazanımlar açısından bakılacak olursa “Haklar”; doğuştan gelen haklar ve sonradan kazanılmış haklar olarak ayrıma tabi tutulabilir. Doğuştan gelen haklar; yasal işlemlerden bağımsız olarak, “kişinin kendi doğası” gereği sahip olduğu haklardır. Bu haklar deneyim sonucu ortaya çıkar ve tüm haklardan bağımsızdır. Sonradan kazanılmış haklar ise kişilerin hukuki eylemler sonucu elde etmiş oldukları, “yasal işlemlere bağlı” bir biçimde kazanılan haklardır (Kant, 1790: 6, ayrıca Torun, 2012: 255).

Kant’a göre; doğuştan gelen haklar başka bir ifadeyle “içsel benlik ve senlik” /içsel hak (meum vel tuum internum) olarak tanımlanabilir. Sonradan kazanılan hakların /dışsal hak ise ilaveten kazanılması gerekmektedir. O’na göre doğuştan gelen tek bir hak vardır. O da “Özgürlük” tür (Kant, 1790: 6, ayrıca Torun, 2012: 255).

Özgürlük; Kant’ın felsefesinde “Ahlâk Öğretisi” ile bağdaştırılmıştır. Ona göre insan özerk bir varlıktır. Diğer bir ifadeyle; insan kendi yarasını kendisi koyar, bunun bir sonucu olarak da kendi koyduğu yasaya itaat edip etmemesi de onun özgürlüğü dâhilinde gerçekleşmektedir. Ahlâk ile bağdaştığından dolayı, özgürlük yok ise ahlâk da yoktur. Bir başka deyişle Kant; ahlâk yarasına uygun bir biçimde ortaya çıkan eylemlerin aslında özgür olmaktan başka bir şey olmadığını ifade etmiştir.(Yıldız, 2002: 4)

Ona göre eylemlerimiz içerisinde ancak özgürce yapılan eylemler ahlâkidir. Bu bağlamda basit bir akıl yürütme ile Kant felsefesinde ödevden doğan eylemlerin de ahlâki eylemler olduğuna ulaşılabilmektedir. Bunun sonucu olarak da; özgürce yapılan eylemler, Kant felsefesi içerisinde ödevden doğan eylemler olarak nitelendirilirler. Buradan hareketle de, Immanuel Kant’ın hukuk ve devlet anlayışının temelinde de ahlâk öğretisinin yattığını söyleyebiliriz. Yani onun öne sürdüğü özerklik anlayışı, devlet ve hukuka ilişkin düşünceleri açısından da etkili olmuştur. Çünkü ona göre; insan, yarasının hem “sujesi” hem de “objesi” konumundadır. Başka bir ifade ile insan kendisinin koyduğu ve ancak kendisinin özgürce onanmış olduğu bir yasaya kendini bağlamalıdır. Kant’ın özgürlük ile beraber devlet görüşleri bağlamında bir değerlendirme yapıldığında ise, yine özgür bir demokrasiyi öngördüğünü, bunu ideal bir devlet düzeni olarak düşündüğünü anlayabilmekteyiz (Yıldız, 2002: 4).

Kant’ın özgürlük anlayışıyla ilgili değerlendirmelerde bulunurken; öncelikle özgürlüğün hangi ahlâksal yasalara bağlı olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Buradan da genel itibariyle devlet ve hukuk düzeni ile insanlara karşı özgürlük içindeki ahlâk kurallarına ulaşılabilecektir. Yani; devlet içerisinde –başka bir deyişle hukuk devleti içerisinde-, ortaya çıkan davranışlar ahlâki anlamda ödev duygusundan dolayı ortaya çıkıyorsa, bu devlet ve hukuk düzeni ona göre doğru bir düzendir denebilir. Dolayısıyla devlet içerisinde yaşayan vatandaşların özgürlüğü de bu bağlamda doğru bir biçimde sağlanmış olacaktır. Çünkü ortaya çıkan düşünceye göre; insanlar özgür bir eylem içerisinde egemen gücü oluşturur, egemen gücün de ödev duygusundan kaynaklanarak ortaya çıkardığı ahlâki davranışlar ise insanların özgürlüğünü ortaya koymaktadır. Çünkü eylemin kökeninde özgürlük olduğundan dolayı, bu eylem de özgür bir biçimde zuhur edecektir. Kısacası onun felsefesine göre insanlar kendi yasalarını oluşturmakta ve kendi

yasalarına uymaktadırlar. Bundan dolayı da; insanların doğa durumundan kurtulup, bir sözleşme dâhilinde ortaya koydukları ideal devlet, insanların kendi özgür düşünceleri ile sınırsızlığın önüne geçilmesi anlamına tekabül etmektedir (Yıldız, 2002: 5).

Doğal hukuk anlayışının kendi içerisinde doğa ve akıl kavramlarını içerdiğini daha önceden de belirtmiştik. Bu hususta Immanuel Kant'ın bu konudaki görüşlerine değinmemiz gerekirse;

Bilhassa doğa ve doğa yasaları ile ilgili olarak Kant; “Yargı Gücünün Kritiği (1790)” adlı eserinde en temelde “yasaları” bulmak ister. Elde ettiği yasalardan da “doğa yasaları”na ulaşmaya çalışmaktadır. Bu konuda ona göre; yargı gücü özel yasayı, doğa yasalarının birliğinin temelini kendisinde bulunduruyormuş gibi incelemektedir. Başka bir ifadeyle anlatmak gerekirse, geneli arayan ve genele ulaşmaya çalışan yargı gücü doğada bir çeşit amacın bulunduğu kabul eder. Bu düşüncenin bir sonucu olarak da; doğa ile bilgi yetisi arasında bir uyum meydana gelmektedir. Eğer doğa sonucu böyle bir seziye kapılmasaydık doğa durumu bize oldukça karmaşık görünür ve bu durum bizlerde olumsuz duygular uyandırır. Fakat bu biçimde olduğu için doğadaki bir takım fenomenler (görünüşler/görüngüler) sayesinde doğal yasa öylesine öne çıkar ve kendini fark ettirir ki onu bilemesek bile sezinlemiş oluruz (Filozof, bu düşünüş biçiminden daha sonraları estetik ve doğa bilimini üretmiştir.) (Gökberk, 2008: 365).

Filozof ayrıca daha önceden ortaya koyduğu “Salt Aklın Kritiği” adlı eserinde ise, doğa kavramını “mekanizm” ile eş değer saymıştır. Ona göre doğa; nedensellik yasasına göre oluşturulmuş olan bir çeşit fenomenler (görünüşler/görüngüler) bütünüdür. Bu konuda filozofun görüşleri bağlamında şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır. Acaba erek yani amaç düşüncesini karıştırmadan doğa kavramını tam olarak açıklamak mümkün müdür? Bu durum tabii ki mümkün değildir. Çünkü doğada organizma adı verilen özel fenomenler (görünüşler/görüngüler) bulunmaktadır. Dolayısıyla da “amaç” sorunu ele alınmak zorundadır. Kant’a göre organizmanın “erekli olması” kendi içinde kendi amacını taşıması ve kendi kendisinin son nedeni olması anlamına gelmektedir (Gökberk, 2008: 367).

Akla gelen bir başka soru ise; doğa dünyasındaki organizma denilen fenomenin nasıl kavranabileceğidir. Bu konuda Immanuel Kant; felsefesinde “insan zekâsının çalışmasını” ölçü olarak kullanmış, zekânın çalışması ve organizma arasında bir örneğe oluşturmuştur. Buna göre yargı gücü; organizmaların amaç koyan bir zekâ tarafından yaratıldığını düşünmektedir. Keza filozofa göre daha önce de belirttiğimiz gibi doğa elden geldiğince mekanist bir biçimde açıklanmaya çalışılmalıdır. Ona göre kesin bilimin ideali budur. Bu ideal dışındaki açıklamaların ona göre ancak hipotetik (varsayımsal) bir değeri olabilir. Kant burada tam anlamıyla ihtiyatlı bir kritik düşünüş ortaya koymaktadır. Yine de her şeye rağmen bu düşüncesinde de intelligible (salt düşünce ile kavranan) bir neden aramıştır. Bu da onu “dünyanın ereği” sorununa götürmektedir. Tüm bunların ışığında sonuç olarak denebilir ki; erekler doğa ya da insan varlığı açısından ele alındığında, nihai olarak, insan denilen varlık asla mutlu olamaz. Çünkü doğa bunun için elverişli değildir. İnsanın ana ereği (amacı) ahlâk yasasıdır. Bu da Kant’a göre, ödevini “yerine getirmek” anlayışından geçer (Gökberk, 2008: 367-368).

Kant; doğal hukuk ile ilgili düşüncelerinde“akıl” hususunda, diğer doğal hukukçulardan daha farklı düşünceler öne sürmüştür. Ona göre; insan karakterinin deneysel yönü ile pratik bir biçimde dış dünyaya karşı davranışlarda bulunurken, “akılcı” yönü ile ise, yani düşünceleri yolu ile bizzat dış dünyayı etkileyebilmektedir. Keza ona göre insan davranışlarının bu biçimde dışa yönelik olarak görünümü “Hukuk” alanının konusuna girmektedir. İnsanın ifade edilmeye çalışılan düşünebilir yönü ise, ona ahlâki bir değer kazandırmaktadır (İzveren, 1994: 46).

İnsan, yapı itibariye Tanrı'nın “akıl” varlığı ile donattığı tek varlıktır. Bu durum, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Kant'a göre akıl; insanı fenomenler (görünümler/görüngüler) dünyasına yüceltmıştır. Ona kesin buyruk olarak ahlâk yasasını bahşetmiştir. Bunun bir sonucu olarak da, filozofa göre (daha önceden de belirtmiş olduğumuz üzere) bir eylemin iyi olarak nitelendirilebilmesi için aklın buyruğuna, yani ödeve göre belirlenmiş olması gerekmektedir (İzveren, 1994: 46-47).

Kant'a göre, kendi kendisinin amacı olan akıl sahibi kişi, kendi yasasını kendi kurma başarısını gösterebilirse, ancak bu durumda gerçek değerini kazanabilecektir. Bu da onu özgür kılacaktır. Bu anlamda özgürlük; onu ahlâki bir amaca itecektir. Özgürlük, insana sorumluluk yüklenebilecek bir kişilik kazandıran, onun kişiliğinde saklı olan bir unsurdur. İnsanın kişiliğinin amacıdır (İzveren, 1994: 47).

Kant; hukuku kendi düşüncesine göre “doğal hukuk” ve “pozitif hukuk” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu ayrımı yaparken de yararlandığı tek şey “akıl” olmuştur. Buna göre akıl bağlamında; Pozitif hukuku doğanın ve toplumsal ilişkilerin ürünü olarak kabul ederken, Doğal (tabii) hukuku ise; aklın ahlâk temeline dayandırmıştır. Buradan hareketle de, doğal hukuk kurallarının değişmez bir niteliğe sahip olduklarını ifade etmiştir. Ona göre aklın buyruğu olan ve insanların tamamen doğuştan kazandıkları hakların başında daha önceden ifade edildiği gibi “özgürlük” gelmektedir (İzveren, 1994: 47).

Kant, hukukun korunmasına da ayrıca önem vermiştir. Hukukun korunmasının devletin en önemli amacı olduğunu belirtmiştir. Devleti; “hukuksal kurallar altında bir grup insanın birleşmeleri” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda devletin temeli olan toplumsal sözleşmeye de koşulsuzca uyulması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre toplumsal sözleşme; tamamen “aklın” bir ürünüdür. Ona göre; Toplumsal sözleşmeye uyulduğunda devlete de uyulacak, bunun sonucunda da dolaylı yoldan hukukun korunması sağlanmış olacaktır. Hukukunu koruyan devlet de bir bakıma herkesin özgürlüğünü de korumuş olacak, bu anlamda da bir “hukuk devleti” olarak işlevini yerine getirmiş bulunacaktır (İzveren, 1994: 47).

Kant'ın bu hususta yani hukuktan hareketle “özgürlük” ile ilgili düşüncelerine baktığımızda ise genel olarak ulaşabiliriz ki; sadece yasalardan hareketle vuku bulan düşünceler ne özgür ne de başka bir düşünceye bağlı olarak tanımlanabilir. Çünkü bu düşünceler herhangi bir eylem ya da eylemlere değil, doğrudan eylemin dayanağına yani başka bir deyişle pratik akla yönelik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlayış da hiçbir dayatmayı kabul etmemektedir. Buradan hareketle denebilir ki; özgürlük “keyfiyet”tir. Bu bağlamda keyfi eylem özgürlüğü ise belirli bir yasaya uygun ya da yasanın aksine bir biçimde davranmak hususundaki seçim özgürlüğü ile bağdaştırılamaz. Çünkü özgürlük

aslen, içimizdeki bir niteliktir. Yani duyuşsal tespit nedenleri bağlamında herhangi bir eylemin kişiye dayatılmaması olarak tanımlanabilir (Strathern, 1998: 57-58).

Kant; ayrıca insanlık tarihini de bir “özgürleşme süreci” olarak ele almış ve değerlendirmiştir. Ona göre özgürlük düşüncesi tarihin gelişiminde bir “ölçü” olarak kabul edilmektedir. O; ilerlemenin ancak özgürlük düşüncesinin tarih sahnesinde yayılıp derinleşmesiyle mümkün olacağı kanaatindedir. Kant’a göre; özgürlük, ancak “toplumdaki tüm bireyleri temsil etme kabiliyetine haiz” bir genel otorite/irade ile güvence altına alınabilecektir. Bu hususta genel irade ve otoriteyi sözleşme kavramı dâhilinde ele almıştır. Bu yüzden de; Kant için sosyal sözleşmeci bir düşünür olduğu söylenebilmektedir (Işıқтаç, 2015: 199).

Kant; bu konuda, doğal yaşam döneminden devlete geçiş konusunda “sosyal sözleşme” anlayışını benimsemektedir. Bu anlayış, aynı çağda bulunan “liberal devlet” anlayışı ile paralellik göstermektedir. Kant’ın savunduğu sosyal sözleşme anlayışı J.J.Rousseau’nun öne sürdüğünden farklı olarak bir olgu değil, aksine bir varsayımdır. Temeli akla dayanmaktadır. Ona göre devletler, iktidarlarını tam da bu varsayıma dayanarak meşruluk kazandırmaktadır (Işıқтаç, 2015: 199).

Kant’a göre sosyal sözleşmenin amacı ancak “özgürlüklerin güvence altına alınması”dır. Niteliği itibarıyla bir doğal hak olarak sayılan özgürlük; genel özgürlük ilkesi gereğince ancak başkalarının özgürlüğü ile var olduğunda bu özelliğini gösterebilecektir. Dolayısıyla eşitlik ilkesi de özgürlüğün en temel öğelerinden sayılabilir (Işıқтаç, 2015: 200).

Özgürlük ilkesinden hareketle başta mülkiyet hakkı olmak üzere diğer bazı doğal haklar da çıkmaktadır. Fakat bu konuda en önde gelen hakların başında mülkiyet hakkı gelmektedir. Mülkiyet hakkı; kişiliğin oluşmasında ve kişisel iradelerin belirlenmesi hususunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu hakkın güvence altına alınması ise devletin varlığını gerektirmektedir. Bu kısım ile ilgili daha geniş ve detaylı açıklamalar bir sonraki bölümde ele alınmıştır (Işıқтаç, 2015: 200).

Kant; özgürlüğün aynı zamanda hukuk devletinin de en önemli özellikleri arasında bulunduğunu belirtmiştir. Ona göre devlet hukuka uymalıdır, hukuku ve dolayısıyla da özgürlükleri korumayı ilke edinmelidir. Bunlar yerine getirilirken de devletin ortaya koyduğu pozitif yasalar da doğal hukuk ilkelerine uygun bir biçimde oluşturulmuş bulunmalıdır (Işıқтаç, 2015: 200).

Kant felsefesi ile ilgili olarak filozofun düşünceleri yanında bazı eleştirilere de göz atmak gerekirse; bu konuda eleştiri gören düşüncelerden “Doğal hukuka” yönelik yapılan eleştirilerin en önemlisi, modern epistemoloji tarafından öne sürülen Kant’ın tabii hukuku öldürdüğüne dair yapılan bir eleştiridir. Yani; görüş taraftarlarına göre, “olan”dan hareketle “olması gereken” e yani normlara ulaşamayacağı, bu bağlamda da olgulardan normun çıkartılamayacağıdır. Tabii hukuka ait doktrinler bunun antitezi niteliğindedir (Keyman, 1981: 71-73).

Kant bu konudaki görüşleri içeriğinde; her şeyden önce tabiata yapılan yollamaları reddetmiştir. Ona göre; eşyaya ya da olgulara bakarak “olması gereken” in, fiilen

meydana gelene bakarak ise hukuk kurallarının çıkartılması mümkün değildir. Onun doğal hukuka ait görüşlerine göre; olgular ile pratik akla ait emirler arasında derin bir uçurum bulunmaktadır. Tıpkı olan ile olması gereken arasında derin bir uçurumun olması gibi. Yani doğaya ve tabiata ait yerleşik kanunlar ile insanların davranışlarına ait normatif emirler asla aynı düzeyde değildir. Dolayısıyla Kant, tabiat içerisinde insanların var olmasından hareket ederek, insanların var olması “gerektiği” önermesine ulaşamayacağı kanaatini taşımaktadır (Keyman, 1981: 71-73).

Ona göre; örneğin toplum üyeleri arasında oluşan bağlılığa ya da ilişkiye bakarak, “toplum içinde görevimizi yerine getirmemiz gerekir” ahlâki önermesini çıkaramayız. Bu sonuçlara ulaşmamız için öncelikle “insanların bulunması gerekir”, “ahlâklı toplum olması gerekir” gibi önermelerin bilimsel anlamda kabul edilmesi ya da bu önermelere ulaşılabilmesi gerekmektedir. Daha sonra ise bu önermelerden hareket ederek normatif önermelere ulaşılacaktır. Çünkü fiilen var olanın ya da meydana gelenin kanıtlanması pek tabii ki olanaklıdır. Buna rağmen olması gerekene ilişkin normatif önermelerin ise doğrulanması ve kanıtlanması çok zordur denebilir (Keyman, 1981: 71-73).

4.3. Doğal Haklar Öğretisi ve Immanuel Kant

4.3.1. Genel olarak doğal haklar öğretisi

Doğal Haklar Öğretisi; tüm insanlar için bağlayıcı bir niteliğe haiz olan “doğal hukuk” kavramının içeriğinde yer alan, İlkçağ’da Stoalılar tarafından savunulmuş olan bir kuramdır. Bu öğreti; Ortaçağ’da Aquinalı Thomas ile birlikte dini değerler kazanan ve 16-18. Yüzyıllar arasında Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau’nun katkıları sonucu tekrar rasyonel bir çizgiye kavuşmuştur (Torun, 2006: 634).

Bu kuram aslen doğal hukuka ait bir yaklaşım olmakla beraber; insanın varoluşu ile müsemma bir biçimde, haklara haiz olduğu anlayışına dayanmaktadır. Kavramsal olarak tüm insanlar için genel geçer olan ve insan doğasından kaynaklanan doğal hukuk, insanın varoluşu sebebiyle edindiği bu temel haklara da öncülük etmektedir. Doğal haklar öğretisi tam da bu sebepten var olmaktadır.(Torun, 2006: 634)

Doğal haklar anlayışının temeli; ahlâki yasaların tıpkı diğer doğa yasalarında olduğu gibi herkesi bağlayıcı yasalar olduğu anlayışına dayanmaktadır. Ve fakat buna rağmen geçmiş dönemler içerisinde bu anlayışı savunan filozoflar ve yaşadıkları yerlere ve hatta o zamanlardaki toplumsal uygulamalara bakıldığında anlayışa ters olarak çok çeşitli görüşlerin öne sürüldüğü de bilinmektedir. Örneğin; köleliği savunanların olması, teokratik devletin gerekliliğine inananların bulunması ya da bazı hakların kısıtlanabilirliği ile ilgili görüşler bu zamanlarda ortaya çıkan ve zaman zaman aynı düşünceye sahip filozoflarca öne sürülen görüşlerden bazılarıdır. Keza doğal hukuk ve bilhassa doğal haklar bağlamında ortaya çıkan bu anlayış ve görüşlere diğer kişiler tarafından “kuşkuyla” bakılmasının sebebi de budur (Yazıcı, 2014: 298).

Doğal haklar anlayışı günümüze yakın filozoflar bakımından incelendiğinde bilhassa on yedinci yüzyılda John Locke tarafından savunulmuştur. John Locke’ un özellikle Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi üzerinde önemli bir etkisi bulunmuştur. Bu bağlamda

Locke'a göre üç çeşit doğal hak bulunmaktadır. Bunlar; yaşama hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı olarak ifade edilebilir (Yazıcı, 2014: 298).

Doğal haklar öğretisi tarihsel anlamda incelendiğinde; bu kuramın eleştirel anlamda incelenmesi Sofistlere, tarihsel anlamda incelenmesi ise Stoalılara değin dayanmaktadır. Buna göre;

Sofistler aslen insan doğasını temeline alan doğal hukuk ile ilgili eleştirel anlamda yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bu bağlamda en önemli katkılarının; akli hukukun kaynağına yerleştirmeleri olduğu söylenebilir. Onlara göre insanların toplum içinde bir arada yaşamaları, ancak akıl yoluyla belirlenen hukuk kurallarının varlığı halinde mümkün kılınabilecektir (Torun, 2006: 635).

Stoalılara göre akıl, insanın evrensel bir toplumun parçası olduğuna işaret eder. Onlara göre akıl, toplumdaki tüm eşitsizlikleri çözebilir ve akla uygun hareket eden insan da bu sayede genel geçer bir hukuk yaratabilme niteliğine haiz olmaktadır. Stoalılar, doğal hukuk ekseninde ortaya çıkan doğal haklara ve toplumsal birlikteliğe son derece önem vermişler ve bireysel hakların doğal insan toplumu fikrinden doğduğunu ileri sürmüşlerdir (Torun, 2006: 635).

Aquinalı Thomas: Doğal hukuk anlayışını dini bir içeriğe büründüren filozoftur. Ona göre doğal hukuk anlayışı tanrısal merkezli bir anlayıştır. Bu niteliği itibarıyla akıl merkezli bir doğal hukuk anlayışını terk etmiştir. (Torun, 2006: 635)

Grotius: Doğal hukukun insan doğasını temel alan evrensel hukuk ilkelerinin bütünü olduğunu ifade eden filozoftur. Ona göre doğal hukuk, aklın ortaya koyduğu ilkelerdir. Doğal hukuk sebebiyle oluşum bulan doğal haklar ise; biri sosyal, diğeri ise siyasal olmak üzere iki sözleşmenin ürünüdür. Bu haklar insanların devlet olgusu ortaya çıkmadan önce sahip oldukları temel haklardır (Torun, 2006: 635).

Hobbes: Otoriteryan bir devlet anlayışını savunan Hobbes'a göre; insanlar doğuştan eşittirler. Fakat zamanla eşitlik güvensizliği, o da devletin olmadığı doğa durumunda savaşı tetiklemiştir. Savaş durumunda geçerli olabilecek tek yasa ise doğal hukuktur. Doğal hukuk, insanların hayatlarını korumalarını sağlayan genel hukuk kurallarıdır. Doğal haklar ise; hayat, hürriyet, mülkiyet ve güvenlik hakları olup, insanların kendilerini ve hayatlarını korumak için sahip oldukları güçleri kullanmaları, öngördükleri amaçlar için akıl yolu ile her türlü metodu kullanabilmeleri anlayışına dayanmaktadır. Hobbes'a göre insanlar toplumsal sözleşme teorisiyle beraber kurulmuş olan devlete tüm doğal haklarını devretmiştir ve bu hakların da geri alınması mümkün değildir. Kuruluş amacına istinaden temel argümanı korunmak olan insanların dolayısıyla bu güce itaat etmekten başka da bir yolu kalmamıştır. Bu sebepten dolayı, Hobbes'un doğal hakları öğretisine karşı "devlet merkezli bir yaklaşım" sergilediği söylenebilmektedir (Torun, 2006: 634).

John Locke: Locke'a göre insanlar sivil otorite öncesinde doğal durumda yani eşit bir biçimde yaşıyorlardı. Bu durumda herhangi bir otorite ya da baskıdan söz edilemiyor ve herkesin yargılama ve otorite hakkı bulunuyordu. Ona göre, bu durum herhangi bir olayda, bireysel güç kullanma ve hatta savaş haline dönme ihtimaline sahipti. O; doğal hukuku tanrısal bir buyruk olarak tanımlamış ve aynı zamanda da tüm insanlar için

geçerli olan temel ve doğal hakların da kaynağını oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, kimsenin bir başkasının temel ve doğal hakları üzerinde, ilgisinin rızası olmadan tasarrufta bulunma hakkı bulunmamaktadır. Locke bu doğal ve temel hakları; hayat, mülkiyet ve hürriyet hakları olarak belirtmiştir. Ona göre; hem insanların doğal durumlarından, hem de doğal hukukun getirilerinden kaynaklı olarak bu hakların korunmasına yönelik toplumsal sözleşme teorisi bağlamında “devlet” adı verilen bir yapı oluşturulmalı ve bu yapı kişilerin temel ve doğal haklarını muhafaza altına almalıdır (Torun, 2006: 636).

J.J. Rousseau: Rousseau'nun felsefi görüşlerine bakıldığında “doğa durumu”; ne Locke'un düşündüğü kadar iyimser, ne de Hobbes'un düşündüğü kadar kötümserdir. Rousseau, doğa durumunda yaşayan her bireyin bireysel yararlarını koruma amacıyla olduğunu savunmaktadır. Doğa hali bu durumu mümkünatsız kıldığında ise, insanlar toplumsal bir sözleşme ile siyasi iktidarı belirleme yoluna gitmişlerdir. Bu bir otoritedir ve otoritenin kaynağı da bir “sözleşme”dir. Bu tarz bir otoritenin amacı; hiçbir insanın, sırf insan olma özelliği dolayısıyla başka bir insan üzerinde “kaba kuvvet/güç” kullanarak egemenlik kurmaması gerektiğidir. Ona göre bu durum ancak bir “sözleşme” ile sağlanabilecektir (Torun, 2006: 636-637).

Doğal haklar öğretisine haiz haklar; genel anlamda hayat, hürriyet ve mülkiyet hakları olarak ifade edilmektedir. Bu haklara sahip olmak için “insan” olmaktan başka herhangi bir şart bulunmamaktadır. Dile getirilen bu haklar; hiçbir biçimde müdahaleye açık değildirler. Ve bu sebeple de “gasp edilmezlik” ilkesine dayanmaktadırlar (Torun, 2006: 635).

Bu haklar;

- İnsanlığın varoluşundan bu yana geçerliliğini sürdürmektedirler. İnsanlar bu hakları hiçbir biçimde devredemezler ve bu haklardan vazgeçemezler.
- Toplumdan bağımsızdırlar. Dolayısıyla da toplumca belirlenebilir bir nitelikte değildirler.
- Zaman ya da mekân ile sınırlandırılmazlar.
- Engellenemez, geçersiz kılınamazlar (Torun, 2006: 641).

Doğal haklar öğretisi içeriğinde yer alan temel haklar, John Locke'un etkisi ile bireyci ve özgürlükçü bir siyaset anlayışının savunusu haline gelmiştir. Bu bağlamda da devlet ve birey ilişkisi içinde bireye öncelik vermiş, bundan dolayı da bireylere devlet karşısında dokunulmaz haklar sağlamıştır. Daha sonraları Hobbes tarafından öne sürülen otoriteryan anlayış ile birlikte bu fikirler harmanlanarak, bireylere ait temel hak ve özgürlüklerin anayasayla sınırlandırılmasını öngören anayasacılık anlayışına kaynaklık etmiştir. Bu zaman itibarıyla de anayasanın üstünlüğü, hukuk devleti, insan hakları gibi temel kanıt ve ilkeler, merkezine doğal haklar öğretisini de alarak temellendirilmeye çalışılmıştır. En son safhada ise anayasal demokrasi (anayasacılık ve demokrasinin birleşimi sonucu temel alınarak), siyasal erkin hukukla sınırlandırılması ve kişilerin hukuksal eşitliği ile birlikte temel hakların korunması sağlanmaya çalışılmıştır (Torun, 2006: 641-642).

4.3.2. Nitelikleri itibariyle doğal haklar

İzahına çalıştığımız suretle insanların salt insan olmaları sebebiyle ortaya çıktıkları ilk andan itibaren kazanmış oldukları temel haklar olarak tanımlanan doğal haklar; ele alınan teori babıyla en genel manada hayat hakkı, hürriyet (özgürlük) hakkı ve mülkiyet hakkı olarak tanımlanabilmektedir.(Torun, 2006: 637) Bu haklara kısaca değinmek gerekirse;

- Hayat Hakkı: En temel haliyle hayat hakkı; kişilerin yaşamları boyunca güvenli bir hayat sürme ve ortaya çıkabilecek herhangi bir tehlikeye karşı da hayatlarını savunabilme hakkını ifade etmektedir. Bilhassa doğal hukuk anlayışı çerçevesince ele alındığında bu hakkın içeriğinin; “insanların hayatına müdahale edilmemesi gerektiği” ilkesine dayandığı ve herhangi bir tehlikeye karşın “kişilerin haklarını koruyabileceği” anlayışı ile birleştiği görülebilecektir. Doğal hukuk anlayışına göre insanlar, sahip oldukları bu temel haklara hanel gelmesi halinde onları korumak adına güç ve şiddet kullanma hakkına sahiptirler. Keza bu hak sonraları toplumsal sözleşme çerçevesince kurulan devletin yükümlülükleri arasında da kabul edilmiştir (Torun, 2006: 637-638).
- Hürriyet (Özgürlük) Hakkı: Özgürlük kavramı; sözlük karşılığı bağlamında incelendiğinde diğer sözlüklerde bulunan “freedom”, “liberty”, “liberte”, “freiheit”, “autarkhia” gibi sözcüklerle aynı anlamlara gelmektedir. Roma zamanında ise libertas sözcüğü ile ifade edilmiştir. Libertas; “köle (servus) olmayan” başka bir deyişle ise kendi isteğine göre hareket edebilen, liberise “üst sınıfa mensubiyeti dolayısıyla özgür olan” anlamını ifade etmektedir (Özlem, 2014: 87).

Özgürlüğün metafiziksel (ontolojik) ve dinsel (teolojik) anlamları da bulunmaktadır. Bu anlamlarına bakıldığında ise; metafiziksel anlamda özgürlük, herhangi bir şeyin kendi dışında bir olgunun etkisiyle belirlenmemiş olma halidir. Buna göre evrende herhangi bir şey zorunluluk altında bulunuyor ise, o şey başka türlü bir biçimde olamadığından dolayı o biçimde bulunmaktadır şeklinde yorumlanır. Bu bağlamda da; zorunluluğun olduğu yerde özgürlüğün olmadığı anlamı ortaya çıkmaktadır (Özlem, 2014: 87).

Dinsel anlamda özgürlük ise; evreni ve evrende bulunan her şeyi belirleyen tek bir yaratıcı olduğu anlamından hareket eden bir görüştür. Buna göre -bilhassa inananlar açısından bakıldığında- Tanrı özgürdür. Onun özgürlüğü de bu bağlamda kendi dışındaki bir şey tarafından belirlenmemiş olmasından ileri gelmektedir. Dinsel anlamda özgürlük irdelenirken Tanrı'nın özgürlüğünün yanı sıra insanın sahip olduğu özgürlük de tartışılmaktadır. Bu tartışmalara göre; Tanrı, iradesinden ve kendi aklından pay aldığı için özgür olarak nitelendirilmektedir. İnsan ise Tanrısal akıl ve iradeden pay aldığı ölçüde özgür kabul edilmektedir. Bu bir nevi tikel iradeye tekabül etmektedir. Bu bağlamda insan, iradi düşüncesi sebebiyle özgür sayılabilmektedir. Dolayısıyla her şey olmasa da, bazı şeyler insanın elindedir ve insanoglunun özgürlüğü de bu “elindelik”ten ibarettir denebilir (Özlem, 2014: 135).

Modern hukuk öğretilerinde ise özgürlük iki temel davranış tarzından hareketle iki farklı biçimde tanımlanmıştır (Torun, 2006: 639). Buna göre;

- a) Bireyler, ancak haklarının kişiler arasında ve kişi ile devlet arasında yasalarca güvence altına alındığı bir ortamda hukuksal özgürlüğe sahiptir. (Liberal Hukuk Devleti).
- b) Bireylerin kişisel hakları, toplum içindeki haklarından fazla olamaz. Kurallar düzenlenirken toplumsal barış gözetilir. Toplumsal çıkarlar bazı bireylerin çıkarları lehine daraltılacak biçimde düzenlenebilir (Sosyal Hukuk Devleti).

Özgürlük hakkı genel itibariyle; kişilerin kendi iradeleri sonucunda yapmış oldukları seçimlerden dolayı herhangi bir tehdit ya da kısıtlamaya maruz kalmamalarıdır. Bu hak yapısı itibariyle her türden baskı ya da hükümden bağımsız bir niteliktedir. Bu hakkın temel amacı; herhangi bir kişinin karar verirken keyfi müdahalelerden etkilenmemesi, bu tarz müdahalelerden korunmasının sağlanması olarak belirtilebilir (Torun, 2006: 639).

İnsanlar yapıları itibariyle sosyal varlıklardır ve toplum içerisinde birbirleri ile etkileşim halinde yaşamaktadırlar. Bu bağlamda özgürlük bir toplum içinde yaşayan insanların hayatlarını kendi tercihlerine binaen yaşamaları açısından son derece önemli bir imgedir. Kişinin kendi hayatını yönlendirmesi kararı hem “kişilik ile sıkı sıkıya bağlı” bir husus, hem de “hayat hakkı” ile doğrudan ilişkilidir. Mamafih; hayat hakkı, kişilerin güvenli bir biçimde yaşaması amacına haiz iken özgürlük hakkı da güvence altına alınan hayatı belirleme hakkına işaret etmektedir. Bunun bir sonucu olarak da ortaya; özgürlük hakkından yoksun kalan bir kişi için, hayat hakkının da çok da fazla öneme sahip olduğu söylenemeyeceği çıkmaktadır.(Torun, 2006: 639).

Özgürlük hakkı da tıpkı hayat hakkı gibi mutlak bir hak olarak görülüp gasp edilememe ilkesine dayanmaktadır. Fakat bu; özgürlük hakkının hiçbir zaman sınırlanamayacağı anlamına da gelmemektedir. Zira özgürlük hakkı, başkalarının özgürlük hakkına zarar verdiği oranda sınırlanabilecek bir yapıya sahiptir. Bu durumun sebebi de; herkesin aynı tarz bir hakka sahip olmasından ileri gelmektedir.(Torun, 2006: 639-640)

- Mülkiyet Hakkı: Hukukumuzda yer aldığı üzere Türk Medeni Kanunu'nun 683. maddesinde; “Bir şeye malik olan kimse, hukuk düzeninin sınırları içinde, o şey üzerinde dilediği gibi kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir.” denmektedir. (4721 Sayılı Kanun, 2001: Md.683) Kanun maddesinden de hareketle; mülkiyet hakkının herhangi bir eşya üzerinde kişiye en geniş yetki sağlayan hak olduğu söylenebilir. Bu yetkiler o eşya ile ilgili olarak kullanma, yararlanma ve tasarruf etme hakkı olarak belirtilebilir (Oğuzman vd.'den aktaran Remzi vd., 2012: 584).

Başka bir deyişle ise mülkiyet hakkı; kişinin kendi emeği sonucunda kazanmış olduğu mal üzerinde egemenlik kurma hakkına haiz olmasıdır. Doğal hukuka bağlı bir biçimde ele alınan bu husus bilhassa özel mülkiyet şeklinde mevzu bahis edilmiştir. Buradaki ince ayırım ise “kişinin emeği” ilkesinin baskın olmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda da mülkiyet hakkı; kişinin kendi emeği sonucu meydana gelen ürünlerin yine kendi iradesi ile kullanma hakkı anlamına gelmektedir denebilir. Bu hak üzerinde başkalarının hak iddia etme olasılığı bulunmadığı gibi, kişilerin de başkalarının mülkiyetine tecavüz edememesi ilkesi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Torun, 2006: 641).

Mülkiyet hakkı belirtildiği üzere emek üzerinde gerçekleştiğinden dolayı emeğin sahibi pek tabii ki mülkiyetin de sahibidir. Bundan dolayıdır ki; emek sonucu ürünün ortaya çıkmasını sağlayan kişi mülkiyet hakkının da evleviyetle sahibi olacaktır. Bu hususta ortaya çıkan bir sonuç olarak; ürün ve üretimde payı olmayan kişinin de mülkiyet hakkı ile ilgili hak iddia edememesi pek tabii ki doğru bir sonuçtur (Torun, 2006: 641).

Mülkiyet hakkı açıklanan hususlar dâhilinde, kişilerin sahip oldukları temel ve doğal hakların pratiğe/uygulamaya yansımaları niteliğindedir. Bilhassa özgürlük hakkının üretim alanına yansımaları çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür (Torun, 2006: 641).

4.3.3. Doğal haklar öğretisi ve Immanuel Kant

Immanuel Kant'ın hukuk felsefesi anlayışına göre haklar sistemi doğuştan elde edilen haklar ve sonradan kazanılan haklar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu bağlamda sonradan kazanılan haklar (özgürlük hakkı dışındakiler) yasal işlemlere bağlı bir biçimde ortaya çıkan haklar iken, “doğuştan elde edilen haklar” olarak belirtilen doğal haklar öğretisine haiz haklar ise; yasal işlemlerden bağımsız olan ve herkesin sahip olduğu haklar olarak tanımlanmıştır. Doğuştan elde edilen bu haklar aynı zamanda “meum vel tuum internum” yani “içsel benlik ve senlik” olarak da ifade edilebilir. Çünkü bu haklar kişilik ile sıkı sıkıya bağlı olan haklardır.(Kant, 1790: 6)

Bu haklar;

4.3.3.1. Özgürlük

Filozofa göre; yalnızca bir tane doğuştan gelen hak bulunmaktadır. Bu da özgürlüktür. Özgürlük; evrensel yasa kavramı ile aynı anlama gelmektedir. Bu hak herkes için doğuştan ortaya çıkan bir haktır. Bunun bir sonucu olarak da herkesin kendi haklarının efendisi olduğu anlayışı haizdir. Bu hususu filozof “sui juris”, yani herkesin doğuştan gelen bir niteliği olması durumu ile açıklamaktadır (Kant, 1790: 6).

Ona göre özgürlük temelini akılda bulan bir kavramdır. Bir başka deyişle ise; nesnelere hiçbir deneyde verilemeyecek bir kavramdır da denebilir. Kant'ın özgürlüğe ilişkin görüş ve temellendirmelerine bakıldığında, ilk olarak özgürlüğün akıldaki yerini saptadığı görülebilir. O; aklın kendi kendine sorgulaması fikrinden hareketle aklın anlama yetisi, imgeleme durumu ve arzulama yetisi gibi özelliklerini de bir arada tutarak bir değerlendirme yapmıştır. Bu bağlamda da; saf akıl, pratik akıl ve yargı gücü olarak adlandırdığı kısımlara ulaşmıştır (Recki, 2005: 41-42, ayrıca Çevik, 2012: 6).

Özgürlük hakkı; başkalarının özgürlüğü ile birlikte var olabildiği sürece herkese ait olan bir hak olma özelliği taşımaktadır. Bu hak; kişilerin başkalarının baskıcı iradesinden bağımsız bir şekilde kendi iradi davranış ve istekleri doğrultusunda hareket edebilmesi anlamına gelmektedir. Böylece; herkes kendi hareketinin ve davranışının efendisi olacaktır. Bu doğal sonuç konusunda herkes doğuştan eşittir. Sosyal yaşamın bir getirisi olarak da herkesin kendi özgürlüğü ile var olabilmesi, insanları daha da birbirlerine bağlayacaktır. Bundan hareketle de insanların özgürlüklerine karşı bir müdahale olduğunda, özgürlüklerini korumak için gerekirse hareket etmelidirler anlayışı ortaya çıkmaktadır (Kant, 1790: 6).

Özgürlük hakkı içeriğinde her tür “bilgi paylaşımı”, “fikir paylaşımı” ve “vaatte bulunma” gibi türlü hakları da barındırmaktadır. Bu haklar, bilhassa özgürlüğü elinden alınan kişilerin özgürlüklerini korumaları bakımından elzendir. Dolayısıyla da özgürlük hakkı, içeriğinde bir ayırım yapıldığında doğuştan gelen özgürlük içeriğine dâhil edilmelidir (Kant, 1790: 6).

Immanuel Kant’ın kendisine ait felsefi görüşleri incelendiğinde görülmektedir ki; ona göre insan, “aklı” sayesinde fenomenler dünyasını aşar ve tümel bir ahlâk yasasının varlığını hisseder. Bu şey aynı zamanda “kategorik imperatif”tir. İnsanın hissettiği bu şeyi yerine getirebilmesi için iyiyi istemesi gerekir. Bu durum ise beraberinde “irade”yi gerektirmektedir (Özlem, 2014: 90).

Kant’a göre ahlâk yasası, temelinde ödevlerin -yani olanların değil de olması gerekenlerin- yerine getirilmesini buyurmaktadır. Ödevlerin yerine getirilmesi de bu bağlamda özgürlüğün ta kendisidir. Buradan hareketle de denebilir ki; özgürlük dilediğini yapmak hususundaki keyfilik değil, aksine ahlâk yasasının gereğini yerine getirmek, yani “kategorik imperatif” e uymak” demektir. Söz konusu ahlâk yasası ise insanın kendi koyduğu bir yasadır ve insanın otonomisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da insanın kendi kendine koyduğu bir yasanın dışındaki bir yasaya tabi olması (heteronomi) bir zorunluluk arz eder. Bu zorunluluk ise “özgürsüzlük”, yani özgür olmamak durumudur (Özlem, 2014: 91).

Özgürlük aslen nedenin kendinde olması durumudur. Yani başka bir deyişle; insanın kendi koymuş olduğu yasaya uyması “özgürlük”, koyduğu yasayı gerçekleştirmesi ise “ödev” olarak nitelendirilebilir. İnsan aslen bu ödevi yerine getirmekten sorumludur. Bu sebeple sorumluluk, özgürlük açısından madalyonun diğer yüzü olarak adlandırılabilir. İnsanın sorumluluklarını gerçekleştirmesi -bir bakıma kendini gerçekleştirmesi- onu özgür kılmaktadır. Özgürlük hali ise onun benliğini sağlar ve kişi olması sonucunu doğurur. Kant’a göre; sorumluluktan ve ödev bilincinden yoksun kişi özgür olamaz (Özlem, 2014: 90-91).

Filozof kaleme aldığı Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi adlı eserinde özgürlük ile ilgili iki temel tanıma da yer vermiştir. Bunlar “Negatif Özgürlük” ve “Pozitif Özgürlük” kavramlarıdır. Negatif özgürlük konusunda; insanın bir numen (gerçeklik) olarak herhangi bir nedenselliğe bağlı olmaması durumunun kendisine özgürlük kazandırdığını, dolayısıyla bu durumun da ona zorunlu bir özgürlük hali bahsettiğini belirtmektedir. Böylece filozof temel itibariyle bir bakıma insanı özgürlüğe mahkûm etmiştir de denebilir. Çünkü ona göre insan “numen” yanı sıra ele alındığında zorunlu bir biçimde özgür olmak durumunda kalmaktadır. Filozofun burada sözünü ettiği şey yani asıl olan bağımsızlık halidir (Kant’dan aktaran Keçeli, 2010: 30). Kaldı ki Kant ikinci kritik çalışmasında da özgürlük tanımını yaparken bağımsızlığın negatif özgürlük olduğunu vurgulamaktadır (Kant’dan aktaran Keçeli, 2010: 31).

Pozitif Özgürlük konusunda ise; önemli olan ayırıcı nokta ise insanın “yasaya uyması” hususudur. Burada sözü edilen yasa, aklın kendine tamamen dış etkilerden soyutlanmış bir yasa koyabilmek konusundaki yetkinliğidir. İşte aklın bu iradesi filozofça “pozitif özgürlük” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Kant’a göre aslen, ahlâklılık konusunda

öncelikle negatif özgürlük, yasalılık hususu için ise pozitif özgürlük öngörülmektedir (Kant'dan aktaran Keçeli, 2010: 30).

Kant felsefi görüşleri içerisinde aynı zamanda “Transendenel Özgürlük” kavramına da değinmiştir. Kendi görüşleri arasında yer alan bu durum ona göre; “nedenselliğe ilişkin kavramların insan aklı içerisinde kullanılırken, koşulsuz olan şeyleri düşünmek isterken düşülen çıkmazdan kendini kurtarmak için gereken özgürlük” biçiminde tanımlanabilir. Bir başka deyişle; maksimin yasa koyucunun görevini görmesi ve böylece isteme olgusunun doğa yasasının nedenselliğinden bağımsız hale gelmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu duruma bir tür “içeriksiz özgürlük” de denebilir (Kant'dan aktaran Behçet, 2010: 43).

4.3.3.2. Doğal haklar ile ilgili fikir ayrılıkları

Filozofun düşüncesine göre doğal haklar öğretisine dair en önemli iki ayrım; “doğal haklar” ve “sosyal haklar” ayrımıdır. Bu ayrımdaki doğal haklar kısmı; özel hukuku oluşturmakta ve bu hususta bahsedilen durum, medeni hal olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal haklar başlığı altına toplanabilecek olan haklar ise; kamu hukukunu oluşturacak niteliğe sahip olup, bu haklara dair koruma görevini üstlenecek herhangi bir kurum bulunmadığından dolayı sivil toplumun olmadığı, mamafih başka bir türde toplumun olabilmesi muhtemeldir. Bu yüzden de hukukun ilkelerinin özel hukuk ve kamu hukuku başlıkları altında incelenmesi daha isabetli olacaktır (Kant, 1790: 7). Bundan dolayı Kant, mülkiyet konusunu özel hukuk başlığı altında irdelemiştir.

- (MeumJuris) Hukukta “benim olan” ın anlamı:

Kant'a göre kişilerin hukuki olarak bağlarının bulunduğu her eşya, onlara aittir. Dolayısıyla kişilerin onayları olmadan eşyalarının kullanımı halinde; kullanan kişi, eşya sahibine zarar vermiş sayılmaktadır. Kişilerin eşyaları şahsi olarak kullanmaları onların eşyalara sahipliklerini gösteren en önemli şeydir. Kişiler; eşyaları ancak “sahipsiz oldukları anlaşıldığında”, ya da “kullanıldığında mağdur olabilme ihtimalleri bulunduğu” kendilerine ait yapabilirler (Kant, 1790: 8).

Kişiler her türlü harici nesneyi kendilerine ait bir biçime (bana ait şekle) getirebilirler. Başka bir deyişle herhangi bir nesnenin sahipsiz bir mal olarak kalması hukuk ilkelerine ters düşmektedir. Pratik /Kılgılı ilişkilere göre kişilerin hakları altında bulunmayan eşyalar “sahipsiz mal” olarak kabul görür. Ve bu nesnelere ile ilgili tüm talepler evrensel yasalara göre herkesin mülkiyetine uygun bir biçimde düzenlenmiştir (Kant, 1790: 8).

Ona göre; kişilere ait olan, yani “benim olan” nesnelere somut anlamda kullanabildiğim şeylerdir. Bu nesnelere kullanım yetkileri bana aittir. Bir nesnenin kişilerin iradesinde bulunması da aynı zamanda kişilerin yetkisi altında olduğunun bilinmesi halinde mümkün olabilmektedir. Bu varsayım da “pratik aklın isteğe bağlı bir kanunu” olarak adlandırılabilir. Bunun bir sonucu olarak da pratik akla göre başkalarına ait olan nesnelere başkaca kişiler tarafından kullanımları engellenmiş olmaktadır (Kant, 1790: 8-9).

- Mülk ve Mülkiyet:

Kant'a göre; kişinin kendine ait olduğunu beyan ettiği her nesne, onun nesne/eşya ile ilgili tüm haklarına sahip olduğu mülkiyeti olarak kabul görmektedir. Böyle bir nesne/eşya cismani bir eşyadır. Eşyalar tek bir kişiye ya da birden fazla kişiye ait olabilir. Aynı biçimde eşyaların sadece kullanım haklarına sahip olmak da muhtemeldir. Buna kullanım sahipliği denir. Bir mülke/eşyaya doğrudan sahip olan kişi onun kullanımını kısıtlamaz, ama kullanım sahibi olunmasını kısıtlar (Kant, 1790: 23-24).

Herkesin herhangi bir eşyayı mülk edinme hakkı bulunmaktadır. Mülk edinilmemiş olan mallar herkes tarafından edinilebilecek/sahip olunabilecek bir düşünceye mazhar olabildiğinden, mülkiyete haiz olmayan malların hukuki olarak mülk edinilmesi gerekmektedir. Bu yolla ilgili eşyalardaki zarar ya da kayıp da yaşanmayacaktır. Bu düşünceler ışığında Kant'ın mülkiyet kavramını özellikle desteklediği görülmektedir (Kant, 1790: 9).

- “Dışsal Benlik” Kavramı:

Bizlerin/kişilerin yapmış olduğu seçimlerde iradenin üç tane harici unsuru bulunmaktadır. Bunlar;

- Benim olmayan somut bir varlık,
- Bir eylemin yapılması hususunda başkasının iradesi,
- Bir başkasının benimle olan ilişkisindeki durumudur.

Bu üç unsur; madde, nedensellik ve karşılıklılığı belirtmektedir. Bu unsurlar “özgürlük kuralları çerçevesinde” düşünüldüğünde tabiri caizse “ben ve diğer nesnelere arasındaki pratik ilişkiyi” oluşturmaktadır.(Kant, 1790: 9) Buna göre;

- Birinci durum; bir nesneye maddi anlamda sahip olmasam da, manevi anlamda “benim” diyebiliyorsam o eşya bana ait sayılmaktadır. Örneğin; elimde tutmuş olduğum bir elma için benim dememe gerek yoktur. Ve fakat bu elma için “nereye düşerse düşsün bu elma benimdir” diyebilirim.
- İkinci durum; bir başkasının iradesi sonucu gerçekleşen hiçbir şey benim sayılmaz. Fakat kişi, başkasının iradesine, eylemin gerçekleşme anı gelmediği halde sahip olmuş ise, o zaman “benim” deme hakkına da evleviyetle sahiptir.
- Üçüncü durum; kişiler arasındaki ilişki anlamında; örneğin eşim, çocuğum ya da hizmetçim için “benim” diyemeyiz. Çünkü onlar zaten kişinin kendi himayesi altındadırlar. Fakat eğer bir gün kişinin himayesinden çıkarlarsa ve fakat kişiye itaat etmeye devam etme halindelirse o halde “benim” diyebilirim. Ve bu durumda tamamen hukuki bir anlam taşımakta olacaktır. Çünkü onlar, bu ilişkinin bir hukuki olgu olduğunu öne sürdüğüm sürece bana aittirler. Şeklinde açıklanabilir (Kant, 1790: 9-10).

- Dışsal Sahiplik Kavramı:

Immanuel Kant “dışsal sahiplik” kavramını: “Elimde tutabilmem için benim olması gereken, kullanımının engellenmesinin bana zarar getireceği, benim olmayan her şey”

şeklinde tanımlamıştır. Ona göre nesnelere “sahip olmak” kavramı diye bir husus bulunamaz. Fakat kişilerin, kendilerinin dışında olan şeyleri/nesnelere ancak hukuki bir yol ile sahiplenmeleri mümkündür.(Kant, 1790: 10) Bu bağlamda düşünüldüğünde örneğin herhangi bir yerdeki bir toprağın belli bir kısmının, herhangi bir gasp olmaksızın sahiplenilmesi/mülk edinilmesi şahsi hür iradenin uygulandığını gösterir. Ve burada el koyan kişi haklı olarak mülkünün kullanımını engelleyecek herkese karşı da direnecektir. Fakat doğal durum halinde iken bunun yapılması yasal olmazdı (Kant, 1790: 11).

Topraktaki mülkiyet hususu ve kazanımı mesken mülkiyetinden ayrılmalıdır. Çünkü her biri farklı hususlardır. Toprak ile ilgili olarak; toprağın zilyetliği “benim” olarak tabir etmem için yeterli olmasa da, bir şeye sahip olmak durumunu içerir. Bu durum “birincil mülkiyet” olarak görülür. Aynı zamanda da evrensel asli zilyetlik hukukunda da kabul edilen bir mahiyettedir. İş bu sebepten, toprakta zilyetliği olan kişiye rahatsızlık vermek ona yapılan bir yanlış davranış olarak görülmelidir (Kant, 1790: 11-12).

Genel olarak belirtilmesi gerekirse; dışsal benlik ilkesinin teorik öğeleri salt aklın rasyonel alanında kaybolmuştur. Bu hususta hiçbir bilgi ilerlemesi kaydedilmez. Bu öğelerin temellendirildikleri özgürlük anlayışı ise olasılıklarının teorik sonuçlarından hiçbirini onaylamaz ve bir olgu olarak görülen kategorisel zorunluluk olarak adlandırılan aklın pratik hukukundan çıkarılabilir.(Kant, 1790: 12)

- Dışsal Benliğin deney nesnelere uygulanması:

Yasal mülkiyet kavramı zaman ve mekânın koşullarına bağlı olan deneysel bir kavram değildir. Fakat bu kavram kılğısal/pratik bir gerçekliğe sahiptir. Bunun sonucu olarak da bu kavramın zaman ve mekânın koşullarına bağlı olmayan deney nesnelere uygulanması gerekir. Bu konuda gerçekleşen süreç şu şekildedir: Öncelikle akılda bulunan hukuk kavramı direkt olarak deney nesnelere uygulanamaz. Fakat tüm zaman ve mekân koşullarından çıkarılan sahiplik kavramı “ben” den farklı bir nesneyi ifade eder. Bu bağlamda pratik akıl, kendi hukuk kurallarına göre dışsal benliği düşünmemizi emreder. Bu durum “hukukun rasyonel davranışı” ile ortaya çıkmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da örneğin; bulunduğum yerden farklı bir yerde bulunan bir tarlaya sahip olabilmek gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Buradaki asıl husus; kişinin yetkileri ve “elde ettiği kullanım hakkı”dır. Ortaya çıkan pratik durumda “bu harici nesne benim” ifadesi kullanılmaktadır. Çünkü bu ifade sonucunda diğer insanların buna saygı duyması gerektiği, aksi halde kullanımından men edileceği belirtilmiş olmaktadır (Kant, 1790: 13-14).

Dışsal alanın “benim” olması, kişiye ait iradenin o nesne ile yasal bağlantısının bulunduğunu göstermektedir. Kişi söz gelimi bir toprak parçası üzerinde belirtilen bir bölgeyi kastediyorsa bu kısım dışsal değildir. Çünkü o anda kişinin bedeni ile, ilgili kısım işgal edilmektedir. Bu durum; dâhili hukuk kurallarının işlediğini gösterir. Buna rağmen, kişi başka bir yere gittiğinde dahi hala o kısmın mülkiyetine sahip ise, burada harici hukuk kuralları devreye girmiş demektir. Aynı durum kişinin yasal olarak sahip olduğu her şeyde ve hatta ev halkının durumunda bile geçerlidir. Ev halkı ile ilgili hukuki ilişkiler hane dışında da devam ediyorsa bu durum yaşanan hukuki ilişkiden dolayı dışsal benliğin devam ettiğini göstermektedir. Bu hususa ilişkin olarak;

*Tez: “Benim tasarrufumda olmasa da, harici olan herhangi bir şeye sahip olabilirim.”

*Antitez: “Benim tasarrufumda olmayan harici hiçbir şeye sahip olamam.”

*Sonuç: “Her iki önerme de doğrudur.” Buradaki tez; “Deneysel Mülkiyet”, antitez ise; “Salt Rasyonel Mülkiyet” olarak adlandırılabilir (Kant, 1790: 14).

- Harici Edinim İlkesi:

Kant’a göre kişiler; herhangi bir nesne ile ilgili olarak onun mülkiyetini kazanmak için eylemde bulunduğu o nesneyi elde etmiş olurlar. Bir nesneye sahip olmak için herhangi bir hukuki eyleme gerek kalmıyorsa o nesne zaten onların demektir. Bir şey; daha önce başkasının mülkiyetinde, egemenliğinde değil ise, bu halde o şeyin kazanımı özgün ve birincildir.(Kant, 1790: 16) Yani bizim hukukumuzda da yer alan ilk elden kazanım olarak nitelendirilen, aslen kazanımda olduğu gibi. Bu biçimde kazanılan dışsal nesnelerin edinimine de ihraz, yani sahiplenme denmektedir. Sahiplenme durumu ise ancak “maddi mallar” için geçerlidir (Kant, 1790: 17).

Kant’a göre aslında aslen kişilere ait olan hiçbir şey bulunmamaktadır. Fakat daha önce başkalarının tasarrufunda olmayan her şey, özgün olarak elde edilmiş sayılır. İşte harici bir nesnenin de elde edilmesi ancak harici yasal bir eylem ile mümkün kazanabilir. Bir şeyin tasarruf altına alınması ancak hukuki bir eylemle mümkün olacağından, bu durum ilgili zamanın ilkel toplumlardan farkını da ortaya çıkarmaktadır. Kant bilhassa bu konuda harici edinim ilkesini açıklarken: “Serbest irademle bir nesneyi pratik aklın önermeleri doğrultusunda kullanabileceğim ve olası birleşmiş irade fikrine uygun olarak sahip olabileceğim, harici hukuka göre yetkim altına aldığım her şey benimdir.” cümlesi ile açıklamıştır.(Kant, 1790: 16)

Bu bağlamda nesnelerin harici bir biçimde özgürce edinilmesi hususunda üç önemli öge karşımıza çıkmaktadır;

- Ancak kimseye ait olmayan bir eşyaya el koyulmalıdır. Aksi durum başkalarının özgürlüğüne ters düşecektir.
- Kişiler hür iradeleri ile el koydukları eşyaların başkalarının kullanmalarını engelleyecek şekilde kendilerine ait olduğunu beyan etmelidirler.
- Bir eylem olarak haricen yasal olan ortak irade kişinin kendi durumuna mal edilmelidir (Kant, 1790: 16-17).

- Ayni Hak:

Kant’a göre ayni hak; kavramın genel tanımından daha farklıdır. Genel tanım itibariyle ayni hak; bir eşyanın sahibine verilen en geniş yetki olarak nitelendirilmektedir (Zeytin ve Ergün, 2017: 253). Oysaki Kant’a göre; kişinin bir eşya üzerindeki hakkı, diğer kişilerle ortak bir biçimde sahip olunan eşyanın şahsi olarak kullanılmasına sahip olma hakkı olarak tanımlanmaktadır. Böylece kişi, diğerlerini o eşyanın kullanılmasından men etmektedir. Dolayısıyla Kant’a göre; bir eşya üzerinde tam bir doğrudan hak bulunmamaktadır. Buna karşın “sadece bir kişi adına”, ilgili eşya üzerinde, ortak

mülkiyete sahip olan “diğer kişilere karşı” oluşturulmuş ve o kişiye ait olan hak, “aynı” olabilir (Kant, 1790: 17).

- Toprak Edinimi:

Toprak; filozofa göre değiştirilebilir bir alan, bir varlık demektir. Ona göre tüm insanlar herhangi bir hukuki eylemde önce eşit miktarda bir toprak mülkiyetine sahiptirler. Yani iradelerini ortaya koymadan önce doğa onları nereye yerleştirmiş ise orada olma hakları bulunmaktadır. Doğal durumdaki bu mülkîlik durumu “ortak mülk” anlayışıyla özdeşir (Kant, 1790: 20).

Edinim ise somut sahiplik anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayış aslen; “yetkim altına aldığım ya da benim olmasını istediğim şey benim olur” önermesine dayanmaktadır. Edinimin sınırının nereye kadar devam edeceği ise ayrı bir engeldir. Buradaki sınır kişinin koruyabileceği kadar bir mülkiyeti olması ile belirtilebilir. Yani kişinin koruyamadığı, elinde tutamadığı mülk, onun haricindeki kişilerce elde edilebilecek bir durum doğurmaktadır. Bu bağlamda da örneğin; bir ülkeye ait olan kıyıyı dahi kimsenin ihlal etme hakkı bulunmamaktadır (Kant, 1790: 20).

Kant; toprağın edinimi hususunda adli bir yasanın varlığından bahseder. Ona göre tüm insanlar toprağın mülkiyetine ortaklaşa bir biçimde sahiptirler. Bunun bir sonucu olarak da toprak herkesin kullanımına açık bir mahiyette bulunmaktadır. Eğer söz konusu adli yasa olmasaydı toprağın herkesçe kullanımı engellenmiş olurdu. Ona göre bu yasa sadece medeni toplumlarda bulunur ve şekillenir. Çünkü medeni toplumlarda hukuku neyin oluşturduğunu belirleyen bir “irade birliği” bulunmaktadır (Kant, 1790: 21-22).

Toprağın dışında, toprak üzerinde ortaya çıkan ürünler ve şeyler hukuki anlamda birilerine ait olmadığı sürece toprağın sahibi olan kişiye aittir. Bu konuda ekstra bir yasal talep gerekmemektedir. Söz konusu olan ürün ya da şeylerin içeriğine, önemli bir ölçüde değişiklik yapılmadığı sürece topraktan ayrılmayan (benim olandan ayrılmayan) her şey dâhil edilmektedir. Bunlar toprağa bağlı bir eşya üzerindeki şey ve hatta herhangi bir yatak dahi olabilir. Toprakta kişinin işgal ettiği yerin, diğer kişilerden korunmasını sağlayacak olan kapasite ya da bölümler de kişiye aittir. Söz konusu toprak bir deniz kıyısı ise bu durumda olası mülk daha fazla genişletilemeyecektir. Bu durumda da açık deniz serbest halde kalır (Kant, 1790: 22-23).

Bu hususa bağlı olarak bir deniz ya da gemi kazası sonucunda, bir kişiye ait bir eşya kıyıya vurduğunda söz konusu eylem bilerek yapılmadığından dolayı kıyıya sahip olan kişinin eşyası kıyıya vurana mülk edinme hakkı vermesi pek tabii ki düşünülemez. Ve fakat kıyıya vuran eşyalar da sahipsiz değildir. Bu eşyalar sahipli eşya minvalinde değerlendirilmelidir.(Kant, 1790: 23)

- Kişisel Hakkın Edinilmesi ve Özellikleri:

Kant’a göre bir kişi başka kişilerle ilgili olan haklara sahip olabilir. Aslen dışsal sahiplik gibi yer bulan bu durum, hukukta kişisel hak olarak algılanır. Kişisel hakların edinilmesi olumlu bir aktarımla oluşmaktadır. Bu aktarım; ortak hak olarak elde tutulan bir haktan,

bu hakka sahip kişilerden birinin vazgeçmesi durumunda, ortaya konmuş olan iradi eylem sonucunda diğer kişiye geçiş şeklinde gerçekleşmektedir (Kant, 1790: 24).

- Sözleşme ile Edinim:

Kant; hukuk felsefesi anlayışı içerisinde sözleşme ile edinim hususunu da kabul etmiştir. Ona göre sözleşmeler mutlaka 4 ana maddeden oluşmalıdır. Bu 4 ana maddenin ikisi hazırlayıcı, diğer ikisi yapıcı maddelerden oluşmalıdır. Hazırlayıcı maddeler; sözleşme içindeki işlemlerde yapılacak olan yöntemleri belirleyici teklifleri ve kimlerin kabul edeceğini belirtir. Yapıcı maddeler ise; işlemleri sonuçlandıran yöntemlerin taahhüdünü ve kabulü belirtmektedir (Kant, 1790: 25). Sözleşmenin kurulma aşaması şu anda yürürlükte olan borçlar hukuku kurallarına benzer bir biçimde icap ve kabul aşamalarını barındırmaktadır (Akıntürk ve Kahraman, 2013: 23-28, ayrıca Zapata, 2013: 39-50).

Bu aşamalarla filozofa göre; karşı tarafın kesin onayından önce uzlaşmaya varılsa dahi sözleşme önerisi teklifi geri çekilebilir. Ve aynı şekilde karşı taraf da onayını geri alabilir. Çünkü doğası gereği taraflar aynı anda işlem yapamazlar. Sözleşmeye ilişkin yapılan işlemler birbirini takip etmektedir. Sözleşmenin kurulması aşamasında yukarıda da belirtildiği üzere öneri ve kabul aşamaları bulunmaktadır. Bu aşamalar birbiri ardını takip eden ve ortak iradede birleşim sonucu ortaya çıkarlar (Kant, 1790: 25-26).

Sözleşme ile elde edilen şeyler; harici şeylerdir. Fakat bu hususta harici bir şey doğrudan elde edilmemektedir. Burada elde edilen başkasının taahhüt ettiği şey değil, taahhüdüdür. Kişi bu bağlamda aslen, başkasının özgürlüğü ve yeteneği üzerine etki edebilecek bir yükümlülük elde ederek, daha varlıklı bir hale gelmektedir. Sözleşme sonucu elde edilen şeyler devir edilen şeylerdir. Devir işlemi yapan kişi ilgili şey üzerinde kendi sahipliğinden vazgeçer ve hakkından feragat ederek diğer kişinin devralmasını sağlar (Kant, 1790: 26).

Sözleşmenin kurulması ve şeyin teslimi aşamasında ise Kant; taahhüt edilen şeyin taahhüdün kabulü ile değil, teslimiyle elde edileceğini belirtmiştir. Burada teslim ile şeyin mülkiyetinin geçişi sağlanmış olur. Burada aslen sözleşme ile belirlenen hak “kişisel bir hak iken, teslimle birlikte aynı hak haline” gelmiş bulunacaktır. Bu durum teslim öncesindeki yükümlülükler ve malın başına gelebilecekler için de (tıpkı günümüzde yürürlükte olan borçlar hukukunda olduğu gibi) sorumluluk bakımından önem arz etmektedir (Kant, 1790: 26-27).

- Evlilik hakkı ve ona bağlı diğer haklar:

Kant'a göre evlilik iki cinsin karşılıklı ve müştereken birbirleri ile olan ilişkilerine bağlı bir kavramdır. Burada önemli olan iki cinsin bir araya gelmesi ve ömür boyunca birbirlerine sahip olmaları anlayışıdır. Ona göre bir kadın ve bir erkeğin gayrimeşru bir ilişkileri var ise evlenmeleri gerekmektedir. Bu gereklilik salt aklın yasal kurallarından ileri gelmektedir (Kant, 1790: 28). (Bu bağlamda ileri sürdüğü görüş neticesinde filozofun yetişme tarzı ve küçük yaşta edindiği dini alışkanlık ve bakış açısının bulunduğu söylenebilir.)

Evlilik aynı zamanda bir cinsin diğerine teslimiyeti anlamına da gelmektedir. Bu şekilde elde edilen hak aynıdır. Bunun sonucu olarak da evlenenlerden biri diğerine sanki bir eşyaymışçasına sahip olma hakkını elde etmektedir. Evlilik durumu aslen bir sözleşmedir. Ve sahipliğe dayanan bu sözleşmede kişiler birbirine teslim olmuş eşyalar gibidirler. Evlenen kişilerden birinin evliliğe yanaşmaması ya da salahiyetsiz olması durumunda bu sahte bir sözleşmeymiş gibi sayılır ve evlilik oluşmaz. Böyle bir durumda oluşturulan sözleşme tek taraflı bir irade ile (yani eşlerden birinin isteği ile) feshedilebilecek bir yapıdadır (Kant, 1790: 28-29).

Evliliğin bir getirisi olarak ortaya çıkan hakların en önemlisi çocuklara ilişkin olan ebeveyn haklarıdır. Çocuk evlilik içerisindeki çoğalmadan kaynaklı ve meydana gelen bir eserdir. Çocukların ebeveyn ilgisiyle yetiştirilmesi en doğal haklarıdır. Aileler çocuklarına kendi yarattıkları bir şeyden öte, özgürlük anlayışı içinde yaklaşmalıdırlar (Kant, 1790: 30).

Çocuklar kişilik gelişimi açısından asla ailenin mülkü olarak görülmemelidirler. Aynı zamanda bu bağlamda çocuklar; ailenin sahip olduğu aynı bir hak değildirlere, devredilemezler (Kant, 1790: 31).

Çocuklarıyla beraber yaşayan çiftler “aile” kavramını oluşturmaktadır. Aile içinde eğitilen çocuklar, ebeveynlerine hiçbir hak ve yükümlülük borcunda değildirlere. Ailenin ileriki yıllarda dağılması bu yükümlülüklerin sona erdiğinin de bir göstergesi olarak sayılabilmektedir.(Kant, 1790: 31-32)

Aile içinde, aile reisi ve maiyeti (aile bireyleri) arasında bir itaat ilişkisi bulunmaktadır. Aile reisi her daim aile bireylerine sahip çıkmalıdır. Tüm aile ona ait bir aynı hak gibi görülmektedir. Aile reisi ile ailedeki bireyleri arasındaki bu gizli sözleşmesel husus aile reisine, bireyleri suistimal etme hakkını asla ve asla tanımaz. Bireyler de aynı biçimde özgürdürler. Bu görüş bağlamında Kant’a göre her insan özgür doğar. Çünkü henüz yasalara aykırı bir şey yapmamıştır. Aile reisi ve bireyler arasındaki diğer hukuki münasebetler ise özel yasalar ile düzenlenmiştir (Kant, 1790: 32).

BÖLÜM 5: DEVLET TEORİSİ VE KANT

5.1. Genel Olarak Sözleşmecî Devlet Teorileri

Toplum sözleşmesine ilişkin sosyal teoriler aslen Batı Avrupa da Eski Ahit, Roma Hukukunun uygulandığı dönem gibi zamanlara kadar dayansa da, teorilerin esas itibariyle Orta Çağ kökenli olduğu bilinmektedir. Bu duruma ilişkin teoriler özellikle 17. Ve 18. Yüzyıllarda siyaset teorileri ile en üst noktaya ulaşmıştır denebilir (Uslu, 2009: 223).

Toplum ile yapılan bu mutabakat, sosyal sözleşme ya da toplum sözleşmesi bağlamında açıklanabilir. Bu bağlamda bu teori ya da anlayışlar aslen bireyci yapıdaki siyaset teorisinin ayırt edici kısmıdır. Bu kısım anlayış itibariyle doğal haklar teorisi ile de birleşmiş bir biçimdedir. Bu anlayıştaki temel amaç; devletin ve dolayısıyla siyasi iktidarın temelini, siyasi anlamdaki meşruiyetini eski zamanlarda köken olarak temel alınmış olan teolojik zeminden ayırarak beşeri zemine taşımaktır. Bu anlayış biçimi her ne kadar farklı teorisyenlerce farklı şekillerde yorumlansa da, doğal hak temelli bir siyaset teorisi anlayışı geliştiren ve benimseyen Locke bu bağlamda önemli bir yere sahiptir (Uslu, 2009: 224).

Toplum Sözleşmesi; toplum içerisinde bir arada yaşayan kişilerin yükümlülüklerini ve sahip oldukları hakların kökenlerini araştıran bir teoridir. Sözleşme teorileri felsefe tarihi içerisinde birden fazla filozof tarafından ortaya konmuştur. Bu teorilerin ortak yanı; her birinde “doğa durumu” olarak adlandırılan bir sürecin olmasıdır. Bu süreçte genel olarak; insanların ve toplumların ilk halleri olan doğa durumundan, bir egemen gücün hâkimiyetine dayanan sivil/siyasal topluma ne şekilde ilerledikleri açıklanmaya çalışılmıştır (Torun, 2015: 2). Bir başka deyişle kavramsal bir model olarak da ifade edilen toplum sözleşmesi teorisi; herhangi bir yerdeki düzen yani politik otorite ile onun bir parçası olan birey arasında tamamen iradi bir biçimde yapılan bir çeşit anlaşmadır. Bu anlaşma tamamen “ tarafların rızalarının varlığına” dayanmaktadır (Cevizci, 2014: 273).

Toplumsal sözleşmelerin temel amacı; “devlet” olarak adlandırılan kurumsal yapının ortaya çıkış sebebinin ve insanların bu kurumsal yapıya ihtiyaç duyma nedenlerinin belirlenmesidir. Söz konusu durum üzerine görüş bildiren filozofların görüş öne sürdüğü en temel nokta ise; “devlete ihtiyaç duyulup duyulmadığı” sorusudur. Bu bağlamda toplum sözleşmesi teorileri; devlet adı verilen yapının gerekli olduğunu düşünen filozofların neden devlete ihtiyaç duyulduğunu temellendirmek ve söz konusu devlet denen yapının nasıl olması gerektiğini izah etmek için kullandıkları düşüncelerden biridir diyebiliriz. Bu düşünce taraftarı olan filozoflara göre; devlet, “düzen” in varlığının garantörü konumundadır. Devletin yokluğu ise, kargaşanın toplum üzerinde hâkimiyet kurmasına sebep olur (Torun, 2015: 2).

Toplum Sözleşmesi düşüncesinin geçmişi Platon’a kadar uzansa da, bireyin toplumdaki önce geldiğini savunan düşünürlerce 17. Yüzyılda ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu bağlamda felsefe tarihi içerisinde toplum sözleşmesi teorilerini kullanan düşünürlerden en önemlilerinin; Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau ve Immanuel Kant olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda aşağıda kısaca anılan filozofların düşünceleri belirtilmiştir (Torun, 2015: 2).

Söz konusu teorisyenlere göre genel olarak; insanlar başlangıçta devlet denen bir oluşumun olmadığı bir “doğa durumu”nda yaşıyorlardı. Ancak daha sonra ise içinde buldukları bu duruma son vererek yapmış oldukları bir sözleşme ile devlet denen oluşumu kurmuşlardır. Bahsedilen doğa durumu söz konusu teorisyenlerin felsefi sistemlerinde aslen bir hipotez biçiminde bulunmaktadır. Bu bağlamda bilhassa Hobbes, Rousseau ve Locke gibi filozoflar temelde doğa durumunu yaşanmış olarak saymamışlardır. Onlar aslında; “İnsanlar devletin olmadığı bir durumda nasıl yaşıyorlardı?” sorusuna yanıt olarak bu durumu tasarlamış ve geliştirmişlerdir denebilir. Buradan hareketle açıklamak gerekirse; doğa durumu; devletin, devlete ait araçların (yasalar, kurumlar ya da mahkemeler) ya da politik otoritelerin olmadığı, doğal bir durum şeklinde izah edilebilir (Cevizci, 2014: 274).

Toplum sözleşmesi teorisyenleri bu husus üzerine öne sürdükleri düşüncelerinde iki temel noktada birleşmişlerdir. Her birinin görüşünde bu temellendirmeleri bulmak mümkündür. Buna göre ilk olarak; her biri görüşlerinde “hipotetik doğa durumu” ndan bahsetmişler ve bu yönde felsefi görüşler öne sürmüşlerdir. Onlara göre doğa durumundan ancak “devleti tesis edecek bir sözleşme” ile çıkılabilmektedir. Onların görüş birliğine vardıkları bir diğer nokta ise; oluşacak olan kolektif düzende doğal hukukun temel alınması gerektiğidir. Başka bir ifade ile belirtmek gerekirse; teorisyenlerin her biri aslen doğal hukuk anlayışını benimsemiş olup, insanların doğa durumunda dahi bazı devredilemez haklara sahip olduklarını kabul etmişlerdir de denebilir. İki nokta haricindeki diğer hususlarda ise (örneğin doğa durumundan çıkış gibi) her biri farklı görüş ve ilkeler belirtmişlerdir (Cevizci, 2014: 274).

5.1.1. Hugo Grotius

Grotius; toplum sözleşmesi hususunda, öncelikle insanların sivil topluma geçmeden evvel doğal durumda yaşamakta olduklarını ileri sürmüştür. Ona göre insanlar, doğal durumda yaşarlarken otoriteyi sağlayabilecek herhangi bir kişi ya da kurum bulunmamakta olduğundan, toplumda kargaşa ortamı doğmuştur. Bu durum üzerine ise, insanlar daha barışçıl bir ortamda yaşamak istedikleri için öncelikle sosyal bir sözleşme, ardından ise yönetici gücün belirlenmesi amacıyla da siyasal bir sözleşme ortaya koyulmuştur. Bu durum da, bireylerin rızaları ile ortaya çıkan devlet anlayışının, her ne kadar özgürlük fikrini içermese de, varlığı açısından özgür insanların bir araya gelmesi anlayışına dayandığını göstermektedir. Bu hususta filozofun sözleşme teorisi anlamında iki adet teori öngörmüş olması, kendisini diğer filozoflardan ayıran en önemli noktadır (Torun, 2015: 2-3).

5.1.2. Thomas Hobbes

Grotius’un ardından toplumsal sözleşme fikri ile ilgili düşünce öne süren en ünlü filozof Thomas Hobbes’tur. Hobbes bu hususta “Leviathan” adlı ünlü eserinde bu konu hakkında bazı çıkarımlar öne sürmüştür. Buna göre; insan doğası gereği bencildir ve bir yandan beslenme, barınma ya da üreme gibi maddi ihtiyaçlarının doyurulması için çaba sarf ederken, diğer yandan ise toplumdaki diğer kişilere hükmetmek kendi iradesini onlara kabul ettirmek istemektedir. Dolayısıyla bu istek ve arzular “herkesin herkesle savaş durumu”nu ortaya çıkarmaktadır (Arslan, 2013: 263).

Genel olarak ele alındığında da; devletin var olmadığı bu söz konusu doğa durumunda bir “üst otorite” olmadığına insanlar, savaş ortamının doğmasına sebebiyet vermektedirler. Filozofa göre bu durumda geçerli olan tek yasa; “doğal hukuk” tur. Doğal hukuk yasaları; insanların bir arada yaşamalarını sağlayan, barışı emreden ve sadece uygar toplumları ilgilendiren yasalardır. Bu kurallar en özünde; “kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma” ilkesine dayanmaktadır. Bu kurallar her zaman bağlayıcıdır, değişmez ve sonsuzdur. Bu kurallar devletin olmadığı doğa durumunda geçerli olan kurallardır (Torun, 2015: 4-6).

Aslında bu kurallar nitelik itibarıyla devlete duyulan güvenin de bir ifadesidir. Zira devletin en önemli amacının bireysel güvenlik olduğunu düşünen Hobbes’a göre, insanların söz konusu doğal hukuk ilkelerine uymalarını sağlayıcı bir güç olmadığı sürece, bu kuralların tam anlamıyla uygulanması da mümkün olamayacaktır. Hobbes’a göre, işte tam da bu noktada “devletin varlık amacı” ve “üst otorite” ihtiyacı devreye girmektedir. Bu otorite de devlettir. Bu otoriteyi, oluşturmanın tek yoklu ise; insanların kendi yetkilerini ya da haklarını tek bir kişiye ya da bir heyete devretmeleridir. Dolayısıyla devlet de, insanların kendi aralarında yapacakları bir “toplum sözleşmesi” ile mümkünat kazanabilecektir. Bunun bir gereği ve sonucu olarak da; insanlar doğa durumunda sahip oldukları hakları devlete devretmelidirler. Bu haklar hayat, hürriyet, mülkiyet ve güvenlik haklarıdır. Fakat ona göre insanların doğal haklarını korumak adına kurmuş oldukları devlete, haklarını devrettikten sonra itaat etmekten başka şansları kalmamıştır (Torun, 2015: 6).

5.1.3. John Locke

Locke toplumsal sözleşme teorisi ile ilgili olarak; öncelikle “doğa durumu” üzerinde durmuştur. Bu doğa durumu ona göre; içeriğinde özgürlüğün, mülkiyet hakkının bulunduğu, kimsenin kimse üzerinde otoriter davranmadığı, herkesin kendi yargılamasını kendisinin yaptığı, eşitliğin toplumun her kesiminde kendini gösterdiği bir hal olarak tasarlanmıştır. Yani aslında Locke, temelinde doğal hukuku barındıran bir doğa durumunu savunmuştur. Ona göre doğal hukukun temeli, akıl ile bağdaştırılamaz. Çünkü akıl doğal hukuku kurgulamaya yetecek bir güçte değildir (Torun, 2015: 6-7).

Locke’un doğa durumuna başvurma neden aslında iktidarın gerçek kökenini açığa çıkarma ihtiyacıdır. O; öncelikle insanların doğal hallerine bakmayı uygun görmektedir. Bu durum bir başıboşluk hali olmayıp, kendi içinde bir kurallılık bulundurmaktadır. Çünkü buradaki asıl amaç; insanların doğal hukukun sınırları içinde eylemde bulunmaları halidir (Uslu, 2009: 224-226).

Locke; düşünce sistemi içerisinde herkesi bağlayan bir doğa yasası olduğundan son derece emindir. Ona göre insanlar, doğa yasasına uygun davrandıkları takdirde, her zaman barış, iyi niyet ve yardımlaşma ortamı içerisinde bulunacaklardır (Arslan, 2013: 274-275). Filozofa göre pek tabii ki bu durumu da (her ne kadar doğa durumu içinde doğal hukuk hüküm sürse de) bozanlar olacaktır. Bozulma sonucunda da haksız güç kullanan kişi ile söz konusu duruma maruz kalan kişi arasında “savaş durumu” ortaya çıkacaktır. Çünkü doğa durumu böyle bir davranışla karşılaştığı anda kişiye saldırıyı yok etme hakkı tanımaktadır. Bu durumda güç kullanımını meşru bir zemine oturacaktır.

Bunun sebebi de; temel doğa yasasına göre, olanaklı olduğu ölçüde insan varlığının mutlak olarak korunması anlayışına dayanmaktadır (Uslu, 2009: 226-228).

Locke a göre; insanlar güvenlik ihtiyacı bakımından her tür saldırıya karşı savunmasız bir durumdadırlar. Bunun bir sonucu olarak da; insanlar oluşması muhtemel potansiyel tehlikelerden kaçmak için bir araya gelmeyi ve birlikte yaşamayı uygun bulmaktadırlar. Bu durum ise ancak sosyal sözleşme sonucu kurulan devlet ile mümkün olabilecektir. Devlet ortaya çıkarılırken de doğal hukuku yorumlamışlar ve devleti üst bir otorite olarak belirlemişlerdir (Torun, 2015: 7-8). Filozofa göre insanlar; devleti ortaya çıkarırken kurulum aşamasında devletin sahip olması gerektiği kadar yani kamunun çıkarları doğrultusunda gereken miktar kadar hakkı devlete devretmişlerdir. Söz konusu bu ayırım da Locke’u diğer filozoflardan ayıran en temel özelliktir denebilir (Torun, 2015: 9).

Locke; gerek düşünceleri gerekse eserleri ile batı dünyasını ve diğer medeniyetleri oldukça derinden etkilemiştir. Özellikle “Sivil Yönetim Üzerine İkinci Deneme” adlı eserinde dile getirdiği düşüncelere Amerikan Anayasası, Fransız Devrimi gibi ünlü belge ve metinlerde rastlamak mümkündür. Keza bugünkü demokrasimizin temelinde yatan birçok ilkenin de Locke ‘a ait olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu bağlamda özellikle egemenliğin tek elde toplanması, iktidarın birbirini dengelen kuvvetlere ayrılması gibi önemli düşünceler onun eseridir (Arslan, 2013: 278).

5.1.4. Jean Jacques Rousseau

Rousseau; tıpkı Hobbes gibi öncelikle insanlığın doğal durumunu temel alır ve daha sonra medeni ve hatta siyasi duruma geçtiğini öne sürer. Fakat sahip olduğu görüşler içerisinde insanlığın doğal durumuna ait olanlar Hobbes ile taban tabana zıttır. Rousseau’ya göre insanlar doğal durum içerisinde bir savaş durumunda olmaktan çok eşit, özgür ve mutlu bir biçimde yaşıyorlardı. Fakat bu durum zamanla değişme göstermiş, mülkiyet ve para gibi olguları ortaya çıkması sonucunda sahip olunan saf mutluluk hali bozulmuştur. İnsanların önceden sahip oldukları ve anılan şekilde kaybettikleri bu eşitlik ve mutluluk durumu ise, ancak özlenen durumu yeniden ortaya çıkarabilecek bir düzen ile mümkünat kazanabilecektir (Arslan, 2013: 269).

Rousseau; toplum sözleşmesi teorisini ele alan siyaset felsefesi ile ilgili konularda; cumhuriyetçi ve toplumun genelini savunan bir düşünceyi öne çıkarmaktadır. O; özellikle bireysellikten ziyade toplumun genel yararını her şeyin üstünde tutar. Bu bağlamda Rousseau tarafından ele alınan en önemli husus toplum sözleşmesidir. Toplum sözleşmesi teorisi ile ilgili olarak Rousseau ne Locke gibi birey eksenli ve liberal, ne de Hobbes gibi mutlak otoriteye bağlı ve sınırsız yapılı düşünmektedir (Torun, 2015: 9).

Rousseau’ya göre toplum sözleşmesi anlayışı; genel iradenin sahip olduğu düşünceleri hâkim kılmaktadır. Ona göre oluşması muhtemel bir güç ya da sözleşme, dâhilindekilerin her birinin can, mal ve güvenliğini koruyabilecek bir düzeyde bulunmalıdır. Böylelikle sözleşmenin bulunduğu grup üyelerinden her birinin bir diğeri kadar özgür olabilmesi anlayışı tamamlanmış olur. Bu anlayış da diğer filozofların da öne sürdüğü gibi, bizi doğa durumu anlayışına yani eşitlik ilkesine götürecektir. Çünkü netice itibarıyla teoriye uygun bir biçimde doğmuş ya da doğması muhtemel bir sözleşme eşitliğe pozitif bir katkıda

bulunacaktır. Böylelikle de insanlar her ne kadar güç ya da zekâ anlamında eşit olmasalar da, sözleşme ve hukuki anlamda eşit hale gelecektir (Torun, 2015: 10).

Bir toplum sözleşmesi yapıldığında; Rousseau'ya göre, toplum içinde yaşayan her birey sahip olduğu mal, mülk ve gücünü kendisiyle birlikte topluluğa vermekte, başka bir deyişle devretmektedirler. Böylelikle aslında yeniden “kamusal bir topluluk” oluşturulmaktadır. Yapılan sözleşme ile devlet, kamusal topluluğun sahibi konumuna geçer. Dolayısıyla da söz konusu mal ve mülklerin de sahibi olacaktır. Filozofa göre; kişiler söz konusu devir işlemiyle sahip oldukları varlıkları kaybetmezler. Aksine bu malların mutemedi haline gelirler. Bundan dolayı da devrettikleri malları aynen geri almış gibi olurlar (Torun, 2015: 10).

Rousseau'nun toplum sözleşmesi anlayışında kişi asla kendi menfaati ya da iradesi doğrultusunda hareket edememektedir. Çünkü asıl olan toplumun çıkarları ve kamusal yarar doğrultusunda hareket etmektir (Torun, 2015: 11). Dolayısıyla denebilir ki; Rousseau, tek bir bireyin egemenliğini ya da yararını değil toplumun bir bütün olarak egemenliğinin ve yararının gerekliliğini savunmaktadır (Arslan, 2013: 271).

5.1.5. Immanuel Kant

Kant'a göre; toplum sözleşmesi teorisi tarihsel bir gerçeklik değil, tamamen bir varsayımdır. Onun toplum sözleşmesi anlayışı hemen hemen Hobbes ve Rousseau'nun düşüncelerini anımsatsa da içeriği itibarıyla Hobbes'un görüşünden farklı olduğu ortadadır (Torun, 2015: 12).

Hobbes ile tek benzer yan; doğa durumunu çıkış noktası olarak almış olmalarıdır. Kant'a göre doğa durumunda herkes başkalarının görüşlerinden bağımsız bir biçimde kendine iyi görünen şeylere karşı hak sahibi konumundadır. Bunun sonucu olarak da insanlar dıştan gelebilecek her tür tehlikeye karşın bir güvenceye de sahip olamazlar (Torun, 2015: 12).

Rousseau'nun düşünceleri bağlamında incelendiğinde ise; en önemli fark, Kant'ın sosyal sözleşme teorisini “aklın idesi” olarak düşünmüş ve ele almış olmasıdır. Ona göre sosyal sözleşme pratik aklın idesi olmak durumundadır. Bu, bir çeşit zorunluluk olarak düşünülür. Bu zorunluluk onun felsefi sistemi içerisinde devletin hüküm vermek konusundaki yetkinliğini ortaya koymaktadır (Torun, 2015: 12-13).

Kant açısından sözleşme, aslen devlet iktidarı için bir temellendirme aracı olarak sayılmaktadır. Bu bağlamda yöneticiler her ne kadar kendileri herhangi bir sınırlandırmaya tabi olmasalar da diğer insanlara sınırlandırma getirmektedirler. Fakat malum olan sözleşme herkes tarafından kabul ve katılım gördüğünden dolayı, kendi yasalarına tabi kişiler doğurduğundandır ki kişiler aslında sadece kendilerine itaat etmektedirler. Bu bağlamda da toplum sözleşmesi üzerinde filozofa göre tek egemen ve yasa koyucu olan genel irade bulunmaktadır. Keza ona göre bu tarz bir temsili yönetim en geçerli meşru yönetim biçimidir denebilir. Kant bu sözleşme olgusuna “ilk sözleşme” adını vermiştir ve fiilen yapılmış olması da gerekmemektedir. Bu sözleşme sayesinde hem bir sınırlama vuku bulmuş olur, hem de herkes bir meşruiyet altında yani sözleşmede birleştiğinden dolayı, onları temsil eden kolektif irade kendi yasalarını koyduğundan

dolayı sadece kendisine itaat etmiştir denebilir (Cevizci'den aktaran Ergin, 2013: 164-167).

Kant; sosyal sözleşme teorisinin sivil anayasanın gerekliliğini ortaya çıkardığını ileri sürmektedir. Ona göre insanlığın gelişimi için sivil bir anayasanın varlığı oldukça önem arz etmektedir (Torun, 2015: 13).

Daha önce de belirttiğimiz gibi; Kant'ın sosyal sözleşme teorisi ile ilgili düşüncelerinin özünde “doğa durumu” yer almaktadır. Doğa durumu Kant'a göre “adaletin olmadığı bir durum” olarak değerlendirilmektedir. Bunun sebebi ona göre; her hangi bir hak çatışması yaşandığında, adaleti gerçekleştirebilecek bir yargıcın olmamasıdır. Bu husus sosyal sözleşme teorisini gerçekleştirmenin yani sivil topluma geçişin en önemli sebeplerinden birincisidir (Torun, 2015: 13).

Sivil topluma geçişin bir diğer sebebi ise; mülkiyet hakkının edinimi ile ilgilidir. Ona göre mülkiyet hakkı sonradan kazanılan yani “edinilmiş” bir hak niteliği taşımaktadır. Filozofa göre bu hak ancak kişilerin ya da tarafların karşılıklı anlaşmaları sonucu doğabilir. Fakat doğa durumunda böyle bir husus söz konusu olmamaktadır. Ayrıca Kant özgürlük ve eşitlik konularında da bu iki özelliğin birbirini beraberinde getireceğini ifade eder. Yani ona göre özgürlük eşitliği, eşitlik ise özgürlüğü beraberinde getirmektedir (Torun, 2015: 12).

Onun düşünce sistemine göre, toplum ancak bir sözleşme ile oluşabilmektedir. Bu sözleşmenin kaynağı, kişilerin, başkalarının etkisinde kalmadan salt kendi özgür iradeleri sebebiyle oluşturmuş olduğu bir sözleşme olmalıdır. Bu da insanın doğasına ve doğası gereği sahip olduğu özgürlük duygusuna bağlı bir sonuçtur. Özgürlük hukuki alana nasbedildiğinde ise söz konusu ilke bir “hak” halini almaktadır. Filozof bu düşüncenin bir sonucu olarak ebedi barış hususunda evrensel bir uzlaşının olabileceğini düşünmüş ve imkanını tartışmıştır. Kant bu çıkarıma ahlâk ve antropoloji anlayışındaki beraberlikler sonucu ulaşmaktadır (Cassirer'den aktaran Ergin, 2010: 167).

Sonuç olarak denebilir ki; Kant'ın öne sürdüğü sosyal sözleşme teorisi ve anlayışı aslen kendisinin hukuk felsefesi anlayışında saklıdır. Ona göre sosyal sözleşme anlayışı devletin temel düzenini oluşturan bir kavramdır. Bu bağlamda Kant'ın hukuk devleti anlayışından söz etmemiz gerekirse; ona göre hukuk devleti ilkeleri “a priori” bir özellik göstermektedir. Hukuk devletinin ilkeleri ise; insan olarak her vatandaşın özgürlüğünü, başkalarıyla beraber her üyenin eşitliğini ve her vatandaşın bağımsızlığını içermektedir (Torun, 2015: 12).

5.2. Immanuel Kant'ın Devlet Anlayışı

5.2.1. Kamu hukuku tanımı ve fikir ayrılıkları

Kant'a göre kamu hukuku; toplum içinde yasal durumu oluşturmak ve yasallığı sağlayabilmek için evrensel anlamda ilan edilmesi gereken tüm yasaları kapsamaktadır. Bu bakımdan bu kurallar insanların oluşturduğu millet kavramı ile ilgili olarak gerekli bir yasal sistem olarak da adlandırılabilir (Kant, 1790: 48). Kamu hukuku kavramı ile ilgili bazı fikir ayrılıkları olduğunu düşünen Kant a göre;

- Devlet; herkesin yasal bir birlik altında yaşama isteği sonucu kurulmalıdır. Bu terim en geniş haliyle Cumhuriyet olarak adlandırılabilir. Hukuk ilkeleri ise bu alanda kamu hukukunu oluşturmaktadır.
- Devlet diğer insanlarla beraber ele alındığında bir gücü temsil etmektedir. Bu güç hükümdar düşüncesini de doğurur. Devleti oluşturan insanlar, kalıtsal birlik düşüncesi içinde değerlendirildiklerinde kamu hukuku kavramları altında bireysel olduğu kadar uluslararası bir hukuk da ortaya çıkmaktadır.
- Yeryüzü teorik olarak sınırsız değildir. Fakat bir toplum kamu hukuku ya da uluslararası hukuk tarafından evrensel hukuk fikrini ortaya çıkarmak için sınırlandırılmıştır. Bu dallar birbiriyle o kadar iç içedir ki; üçünden biri özgürlüğü düzenleyen temel ilkeleri içinde barındırmazsa ya da ilkelerde bozulmalar oluşmuş ise toplumun da yasama yapısı bozulur. Tüm sistem parçalara ayrılmış gibi olur (Kant, 1790: 48-49).

5.2.2. Sivil toplumun kökeni ve kamu hukuku

Immanuel Kant, daha öncede sözünü ettiğimiz gibi “dâhili” ve “harici” hukuk ayrımını yapmıştır. İşte tam da bu husustan dolayı insanlar, doğuştan gelen bir şiddet ve savaş halinde olma eğilimi içerisindedirler. Bunu da harici hukuktan kaynaklı bir biçimde yani dış etkenler sebebiyle öğrenmektedirler. Öğrendikleri ve yaşadıkları olaylarla beraber harici hukuku sınırlayan bazı olay ve koşullar bulunmaktadır. Kısıtlamalar olmadığında insanlar birbirlerine karşı bu eğilimleri gösterebilmektedirler. Bu bağlamda da birbirleri üzerinde savaş ve şiddeti gerektirici eylemlerde bulunabilirler. İşte tam da bu yüzden kamu hukuku varlığı hâsıl olmaktadır. Buradaki asıl sebep; insanların toplum içinde bazı ilişkilerden kaçamayacakları için herkesin kendi isteğine göre davranmasını engelleyen doğal durumları sınırlamaktır. Bu da insanların medeni bir toplumda yaşamalarını sağlar. Buradan hareketle denebilir ki; Kant, toplumun doğal durumunu mutlak adaletsizlik olarak nitelendirmektedir (Kant, 1790: 49-50).

5.2.3. Devlet Şekli ve üç güç (yasama-yürütme-yargı)

Devlet aslen, yasalar altında ve kanunlara dâhil olan insanlar tarafından oluşturulmuş bir birliktir. Bu birlik; daha öncede belirttiğimiz üzere harici hukuk kavramları ile ortaya çıkan bir öncül olarak değerlendirilmelidir. Devleti oluşturan uluslar, medeni bir devlet haline gelebilmek için kanunsuz olan özgürlüklerini feda etmişlerdir. Her devlet içeriğinde, insanların evrensel ve ortak iradesi olan üç önemli gücü barındırmaktadır. Bunlar; yasama, yürütme ve yargı güçleridir. Bu güçler birbiri ile koordine halindedir. Birbiri halinde bağlantılı bir biçimde görevlerini yerine getirirler (Kant, 1790: 50). Bu güçleri biraz daha açmamız gerekirse;

Yasama: Kanun yapıcı kişiler tarafından şekillendirilen bir kavramdır. İradenin evrensel hukukunu ileri sürmektedir. Yasama; insanların ortak iradesini sağlayan ve gösteren bir ilkedir. Bu bağlamda ortaya çıkarılan kurallar bağlamında bütün insanların razı olacağı kanunların genel iradeyi yansıttığı müddetçe yürürlüğe koyulması gücü olarak tanımlanabilir (Kant, 1790: 50).

Yürütme: Kanun, yöneten kişilerin elinde bulunan ve uygulanabilir yaptırım sağlayan bir güçtür. Bu güç prensip olarak kral, prens gibi bir devlet yöneticisi ya da hükümdara aittir. Yürütme en üst güçtür ve yargıçları atar. Dolaylı olarak da yasalara uygun bir biçimleri ve bu bağlamdaki kuralların uygulanmasını sağlar. Bir başka deyişle yürütme gücüne sahip olan bir devlet bakanlıklara, yargıçlara ve insanlara uymaları gereken buyrukları aktarır. Yürütme gücüne haiz bir devlet Kant'a göre, bu bağlamda düşünüldüğünde despot bir devlettir ve bu bağlamda zorlayıcı şartlara haiz olmayan vatansever bir devletten de ayrılması gerekir (Kant, 1790: 52).

Yargı: Yargı uygulayıcısının elinde bulunan ve yasalara göre herkesin sahip olması gerekeni belirten yargı ve hükmü barındıran bir güçtür (Kant, 1790: 50). Bu güç toplum içindeki insanlar için bir yargıç ya da mahkeme tarafından yerine getirilir. Bu kişiler ise uygulayıcıdır ve vatandaşlar arasından özgür bir seçimle seçilmiş kişilerdir. Burada yapılan iş aslen; "kamusal dağıtıcı yargı" işlevidir. Yapılan yargılamada verilen sonuç, mahkemenin yargıyı uygulaması sonucu ortaya çıkmaktadır (Kant, 1790: 52-53).

Yasama, yürütme ve yargı gücünün işbirliği içinde uygulanması sonucunda devlet özerkliğini ve özgürlüğünü sürdürmeye devam etmektedir. Bu durum; kuralların doğru bir şekilde düzenlenmesi, biçimlendirilmesi ve sürdürülmesi işlevlerine dayanmaktadır. Bu üç özellik ile devletin refahı meydana gelmiş olmaktadır. Devletin refahının da en üst seviyede olması hukukun ilkeleri ve anayasası arasında maksimum uyumun olduğunu göstermektedir. Zira ona göre devletin refahı, en geçerli hukuktur (Kant, 1790: 52-53).

5.2.4. En yetkili gücün hakları

Kant'a göre en yetkili gücün yani devletin otoritesinin kökeni belirsizdir. Bu güç doğası gereği anlamlandırılmaz. Bu durumun kökeninde; insanların, söz konusu güce karşı itaatlerinde herhangi bir şüphenin oluşmaması için bu gücün kökeninin de anlamlandırılmasına gerek olmadığı anlayışı yatmaktadır. Bunun sonucu olarak da daha önceden de belirtildiği üzere insanları yargılama hakkı bu otoriteden başkasında değildir. İnsanlar mevcut düzene ve otoriteye karşı geldiklerinde ya cezalandırılacaklar ya da suçlu ilan edileceklerdir. Çünkü hukuka karşı yapılmış olan her kural ihlali, kuralların kişiler tarafından yanlış bir biçimde yerine getirilmesinden kaynaklanmaktadır (Kant, 1790: 54).

Düzeni oluşturan yasalar her ne kadar insanlar tarafından oluşturulsa da otoriter gücün temeli bakımından kusursuz bir yasa koyucu tarafından oluşturulmuşlardır. Yasa koyucunun işlevinden bir an bile şüphe etmek dahi suç gibidir. Bu düşünce pratik aklın düşünsel fikrini ifade eden, "Bütün yetki Tanrıdan gelir" ilkesinin bir açıklaması niteliğindedir. Diğer bir deyişle açıklamak gerekirse Kant'a göre; "Kökeni ne olursa olsun, mevcut yasama gücünün oluşturduğu kanuna uymak bir vazifedir" denebilir (Kant, 1790: 54).

Böyle bir ortamda insanların mevcut yasama gücüne karşı direnmeleri de pek tabii ki yasal olmamaktadır. Çünkü yasama içerisinde bulunan her bir yasa maddesinin oluşumu evrensel yasal irade ile meydana gelir. Bu bağlamda iradeye verilen önem en büyük şeydir. Bundan dolayı da insanlara verilmiş bir ayaklanma hakkı bulunmamaktadır (Kant, 1790: 54-55).

Kant'a göre devlet bünyesindeki iktidara sahip olanlar yönetim hakkı dışında bazı haklara da otomatikman sahip olmaktadır. Bu haklar;

- Ücretli çalışan/işçilerin ve kamu çalışanlarının/memurların atanması
- Kamu hukukundan doğan bir hak ile çalışanların belirli görev ve makamlara atanması
- Cezalandırma yetkisi olarak sayılabilir (Kant, 1790: 60).

5.2.5. Ceza ve af hakkı

Ceza Hakkı; bir devlet yönetimindeki en üst güç olan hükümdarın, herhangi bir biçimde suça karışan bir vatandaşının işlediği suçtan dolayı acı çekmesine sağlamak konusunda sahip olduğu en temel haklardan biridir. Bu hususta Kant'a göre devletin başındaki hükümdarın cezalandırılması söz konusu olamamaktadır. Fakat buna karşın herhangi bir suça karıştığı takdirde hükümdarın devlet üzerindeki hâkimiyeti elinden alınabilir. Burada asıl olan hükümdarın bir vatandaş gibi aciz bir biçimde suç işlemiş olmasıdır (Kant, 1790: 62).

Kant; cezalandırma olgusu ile ilgili olarak öncelikle kişilerin suçlu olması ve işlenen suçun cezalandırılabilir bir nitelikte olması gerektiğini belirtmiştir. Ceza hukuku ona göre kategorik bir yükümlülüktür. Tıpkı "Bütün insanların perişan olmasındansa tek kişinin ölmesi daha iyidir" ilkesinde olduğu gibi işlenen suçun ve suçlunun cezalandırılması toplumun yararının en üst düzeye yükseltilmesi açısından önem arz etmektedir (Kant, 1790: 63).

Peki, belirli bir ilke ve standart bakımından cezanın bir ölçütü yok mudur? Immanuel Kant bu hususta belirleyici rol oynayan etmenin adalet terazisinin aynılığını sağlayan "eşitlik ilkesi" olduğunu dile getirmiştir. Onun eşitlik ilkesine göre; bir kişi başkasına bir kötülük yaptığında aslında kendisine yapmış olur. Ya da başka bir deyişle; birine iftira atarsanız, aslında kendinize iftira atmış olursunuz. Bu Kant'a göre "misilleme hukuku" dur (Kant, 1790: 63).

Genel olarak belirtmek gerekirse ona göre; verilen ceza mahkeme kararı ile hükmedilmişse, bu suçlunun gururundaki hasara da eşit olarak varsayılmaktadır. Yaptığı fiil sonucu hüküm altına alınan kişi ise bir bakıma kendi yetkilerini ve gücünü ceza aldığı süre boyunca devlete bırakmış sayılmaktadır. Bu bağlamda söz konusu süre boyunca devlete ait bir köle konumundadır da denebilir. Kant'ın ceza bağlamındaki eşitlik konusunda üzerinde durduğu en önemli nokta ise cinayet konusudur. Bu hususta elzem olan hayat hakkı olduğundan dolayı cinayet suçunu işleyen bir kişi kim olursa olsun öldürülmelidir (Kant, 1790: 64).

5.2.6. Üç devlet şekli; otokrasi, aristokrasi ve demokrasi

Devlet şekilleri denildiğinde Kant'ın; üç önemli biçim üzerinde durduğu görülmektedir. Ona göre bu üç şekil; Otokrasi, Aristokrasi ve Demokrasidir. Ona göre bu devlet şekilleri; salt akıl tarafından insan iradelerinin ortak ilişkileri ile ortaya çıkarılmıştır. Bu şekillerin devlet içerisinde uygulanması ise devlet başkanının sahip olduğu fikrin bir sonucu olarak tezahür eder. Devlet başkanı bu konuda en yetkili kişidir. Ayrıca

maiyetindeki tüm insanları da temsil etmektedir. Devlet başkanı bu düşünce ile yola çıkarak insanlar üzerinde sağlamaya çalıştığı otoritesini somutlaştırmak istemekte ve bunu da üç şekilde gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda iktidar hususunda; ya devlet bünyesinde bulunan biri herkesi yönetir, ya birbiriyle eş durumda olanlardan biri diğerlerini yönetir, ya da ülke herkesin katılımıyla eşit bir biçimde yönetilir (Kant, 1790: 67-68).

Kısaca bu yönetim biçimlerini açıklamak gerekirse;

Otokrasi; aslen monarşi olarak adlandırılabilir. Fakat monarşi kavramında hükümdar olarak öne çıkan kral üstün güce sahip tek kişi olarak adlandırılabilirken Otokrat; hem alt kademenin egemenliğe sahip olduğu hem de alt kademenin egemenliğinin tanındığı bir biçimdir. Tüm bunlara rağmen ise otokrasi başındaki kişi yani otokrat hükümdar tüm güce sahip tek kişi olarak görülür. Otokrasilerde kanun yapıcı tek kişidir. Hükümdarın insanlarla olan ilişkisinden doğan bir yönetim biçimi olduğundan dolayı otokrasi Kant'a göre en basit yönetim biçimi olarak adlandırılmaktadır (Kant, 1790: 68).

Aristokrasi; yönetimde belirli bir soylu grubun öne çıkması düşüncesine dayanmaktadır. Bu bağlamda kanun yapıcı olan ve egemenliği elinde tutan soyluların insanlar üzerindeki egemen güç ile birleşmesinden doğduğu söylenebilir (Kant, 1790: 68).

Demokrasi ise Kant'a göre devlet şekillerinin en karmaşığdır denebilir. Bu yönetim şeklinde asıl olan; devleti oluşturan kişilerin iradelerinin birleştirilmesi ve bu birleşim sonucunda da ortak iradenin görüş birliğine vardığı bir hükümdarın tayin edilmesidir. Sistem içerisinde ihlallerin de söz konusu olabileceği hesaba katıldığında sistemin çok fazla detay içerebilme olasılığı oldukça artmaktadır. (Kant, 1790: 68)

Kant; aslen en basit yönetimin hukuki anlamda en iyi yönetim şekli olduğunu öne sürmüştür. Fakat bu hususta önemli bir çekincesi de bulunmaktadır. Bu çekinceye göre; basit yönetim şeklinde yönetim oldukça sadedir ve fakat bu sadelik despotluk yani baskıcılık açısından oldukça tehlikeli noktalara varabilmektedir. Çünkü sade yönetim Kant'a göre, tek kişinin kararlarının uygulandığı bir yönetim biçimine denk gelmektedir. Dolayısıyla bu tarz bir yönetimde, devletin sahip olduğu kitle pasif ve yönlendirilmeye açık ise itaat zorunlu hale gelir ve haklar ile ilgili güvence kaygıları oluşur. Bundan dolayı da, iyi bir otokratın olduğu devletlerin kanun yapma iradesinin ve bu durumun halk iradesine yansımalarının üst düzeyde memnuniyet sağlayacağı öne sürülebilir (Kant, 1790: 68).

Bu düşüncelerin bir sonucu olarak Kant; her ihtimale karşın, toplumun iradesinin önemini ön plana çıkardığı için "Cumhuriyet" anlayışına önem vermektedir. Ona göre; toplumda yaşayan tüm insanlar adına alınacak kararlar söz konusu olduğu vakit, toplumun hak ve güvencelerini sağlayan adımların atılması ancak toplumun iradesinin bir bütün olarak yansıtılmasına bağlıdır. Filozofa göre bunun da yolu cumhuriyetten geçmektedir. Ona göre, soyluların ya da tek bir kişinin düşüncesine göre oluşan iktidarlar halkın iradesini tam olarak yansıtamazlar. Ona göre en üstün otorite temelde insanların kendi içinde bulunur. Dolayısıyla da birer şahıs ve vatandaş olarak tüm haklar, vatandaşlardan dolayı,

onlar sebebiyle, onların içinden ortaya çıkmaktadır. Binaenaleyh; insanların egemenliği tanındığında da cumhuriyet kurulmuş olur. Cumhuriyet kurulduğunda da insanların kendi kaderlerini belirli bir kişiye bırakmalarına gerek kalmamış demektir (Kant, 1790: 69-70).

BÖLÜM 6: ULUSLARARASI HUKUK VE EBEDİ BARIŞ

6.1. Sosyal Sözleşme Teorisi, Özgürlük ve Sürekli (Ebedi) Barış

Özgürlük ve Kant denince akla “Aydınlanma Dönemi” gelmektedir. Bu dönem içerisinde yaşanan gelişmeleri ve olağan akışı kendi felsefi potasında eriten, tabiri caizse “Aklını Kullan!” ilkesini benimseyen filozofa göre insanlık; alışılmış durağanlığından ve dogmalara bağlı olan yaşamından ancak kendi aklını kullanabilme dürtüsü ile kurtulabilecektir. Bu durum bir bakıma ergin olmama halinden çıkış olarak da adlandırılabilir. Böylece aslen aydınlığın gösterdiği yolda ilerlenmiş olacak, aklını kullanan insanlar bir bakıma özgür iradeleri ışığında hareket ettiklerinden dolayı özgürlüklerini hayatlarına aktaracaklardır. Bunu yapan kişiler aslen aklını kullanmak durumunun ve dolayısıyla da özgürce düşünme halinin sadece kendilerinin değil, herkesin ödevi olduğu bilincine varacaklardır. Sonucunda ise bu durumu herkese uygulamaya ve öğretmeye kalkacaklardır. Geline son nokta ise; özgür kişiler sebebiyle başlayan “aydınlanma” olacak ve bu durum toplumun diğer üyelerini de etkisi altına alacaktır (Kant’dan aktaran Çevik, 2012: 6).

Geçmişten Kant’a kadarki dönemde bulunan filozoflar; insanların doğal haklarını olağan bir biçimde ele alan bir yapı düşünmüşlerdir. Bu yapı aslen ideal bir devlet fikrine dayanmaktadır. Ele alınan ideal devlet fikri temelde gerçekleşmesi imkânsız bir şey değildir. Çünkü bu yapı aslen tüm anayasalar için bir “norm” olma niteliğinde olacaktır. Kendinden önceki filozoflar gibi Kant da bu bağlamda çalışmalar ve düşünceler öne sürmüştür. Bu düşüncelerini de “Sürekli Barış Üstüne (1795)” adlı eserinde ele almıştır (Heimsoeth’den aktaran Tuğcu, 2001: 93).

Kant söz konusu eserinde aslen; sürekli barış olgusunun empirik ve tarihsel anlamdaki ön koşullarını ve olağanlığını araştırmıştır. Bunu yaparken de göz önüne aldığı şey tek; bir devlet değil, aksine bir “uluslar birliği” dir. Söz konusu eserinde de belirtildiği üzere; devlet, görevleri ve yapısı gereğince “özgürlük alanında” yer almaktadır. Ve fakat aynı devlet; hem tarihsel yapısı gereği, hem de olgusal gerçekliği bakımından “zor (zwang) alanında” da bulunmaktadır. Buradan hareketle; Kant’ın daha önce başka filozoflarca bir arada düşünülemez bir şey olan “özgürlük” ve “zor” kavramlarını hukuk kavramı ile dengelemeye çalıştığını söyleyebiliriz (Heimsoeth’den aktaran Tuğcu, 2001: 93).

Yine filozofa göre hukuk kavramı, zor kavramının “ön koşulu” mahiyetindedir. Bu noktada da filozof için, hukuksal görev ile etik görevi birbirinden ayırmıştır denebilir. Her ne kadar hukuki yönü düşünüldüğünde bir davranışın yasaya uygunluk kıstası “legalite” olsa da aynı davranışın ahlâksal kıstası ise ödev duygusu dolayısıyla yapılmış olması hususuna dayanmaktadır. Dolayısıyla davranışın ödevden dolayı olması; “öyle eyle ki; istemenin maksimi aynı zamanda genel bir yasa koymanın da ilkesi olsun” buyruğuna dayanmaktadır. Oysaki davranışların hukukiliğinde kendiliğinden gerçekleşen bir “zor” olgusu bulunmak durumundadır. Onsuz hukukilik sağlanamaz. Bundan dolayı da Kant’a göre hukuk; eylemleri genellikle dışsal açıdan konu edinmektedir. Kant bunu “Noksansız (Strict) Hukuk” olarak adlandırır. Buradan hareketle denebilir ki; hukuk, etikten gelen hiçbir şeyi kendine katmaz. O saftır ve hiçbir erdem eylemi ile de sınırlanamaz. Bu bağlamda da ortaya çıkan sonuca göre noksansız hukuk da yalnızca

dışsal olanı adlandırabilir. Bu da ancak herkesin yasaya bağlılığı ile temellendirilebilir (Heimsoeth'den aktaran Tuğcu, 2001: 94).

Fakat hukuk bu bağlamda yasaya bağlılık bilincini etkileyemez. Bu bakımdan da hukuk; herkesin özgürce onaylamış olduğu hukuki kurallara (yasalara) göre oluşturulmuştur. Ve hukuk ancak buna göre oluşturulan “dıştan zor kullanma ilkesi” ne dayandırılabilir. Keza hakların ve yükümlülüklerin sınırlanması da bu bağlamda aynı manaya denk düşmektedir. Buradan hareketle ulaşılan nokta ise; hukuk kavramının temelinde bir kişinin özgürlüğünün başkasının özgürlüğü ile sınırlanıp dengelenmesi anlayışının bulunduğu, bu durumun ise çok yönlü bir zor yasasının genel özgürlük ilkesi altında konumlandırılmış olduğudur (Heimsoeth'den aktaran Tuğcu, 2001: 94).

Kant'a göre insan daha önce belirttiğimiz gibi akla sahip bir canlıdır. Ve insan akli ile beraber kendi yasalarını koyarak daha iyiye doğru gitme gelişmesi göstermiştir. Bu bağlamda filozof; insanın doğal insan durumundan akli sayesinde çıkarak yasalar koyup “özgürleştiğini” ifade etmiştir. Bu gelişim süreci pek tabii ki bir anda olmamış, gelişimsel bir süreç ile bugünlere değin gelmiştir. Gelişme insanın akli yeteneklerini hayata geçirmesi sayesinde oluşmuştur. Sonuçta ise tamamen insanın özgürleşmesi durumu hâsıl olmuştur denebilir. Bu gelişim ve değişim süreci ona göre yaşama geçirilen bir olgudur. Bu olgu bireyi aşan etken güçlerce yönetilmiştir. Kant işte bu güçler için genel manada “Doğa” kavramını kullanmayı uygun görmüştür (Heimsoeth'den aktaran Tuğcu, 2001: 94-95).

Kant a göre doğa insan için neyin iyi ya da kötü olduğunu insanın kendinden daha iyi bilmektedir. Bu bağlamda da gelişmek, ilerlemek ve özgürleşmek için filozofa göre çatışma ve savaş ortamı gerektirmektedir. Her ne kadar insanlık barış ve huzur üzerine kurulu olsa da Kant'a göre ilerleme, çatışma ve savaş yolundan geçmekte idi. Çatışma ise sadece toplumsal değil, aynı zamanda bireysel manada da istekler bakımından bulunmakta ve ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda filozof çatışma olmadan kabiliyetlerin gizli kalmaya mahkûm olacağını belirtmiştir (Heimsoeth'den aktaran Tuğcu, 2001: 95).

Kant, her ne kadar ilerleme konusunda “aklı” gelişmeye mecbur bir varlık gibi görse de bu konudaki düşüncelerinde gelişmeyi tetikleyici bir niyetin bulunması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu hususta da kendinden önceki filozofların aksine “önceden kurulmuş makine” kavramından bahseder. Ona göre uluslar ve toplumlar önceden kurulmuş makineye göre tarihteki yerlerini almaktadırlar. Ve bu kavrama göre çatışma ve savaşlar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda her devlet aslen bir bireye benzer. Dolayısıyla devletleri bu çatışma ortamına ve devamındaki eylemlere sürükleyen de gereksinimleridir. Bu gereksinimler sonucu ve belirtilen kavram gereğince tüm savaşlar ve karşıtlıklar bir anlam kazanmaktadır. Yaşanan gelişmeler sonucunda da tüm savaş ve çatışmalar bireylerde “barış” isteğini güçlendirir. Bu çatışma hali de sonunda bireyleri, toplumları ve devletleri bir “*Uluslar Birliği*” ne doğru sürükler. Onların bu bağlamda birleşmelerini sağlar. Bunun sonucunda da kurulması muhtemel olan ulusların birliği sürekli barışı sağlayacak bir mahiyete erişebilecektir (Heimsoeth'den aktaran Tuğcu, 2001: 96).

Kant'ın genel felsefi görüşlerine göre; insanlar özgürlüklerini ahlâk yasası aracılığı ile kazanmışlardır. Bunun doğal sonucu olarak da kendi eylemlerini ortaya çıkarma

hususunda her biri bir diğeri ile aynı oranda eşittir. Bu özgürlük ve eşitliğe ulaşabilmeleri için insanların yapmaları gereken en temel şey, akıllarını kullanma cesaretini göstermeleri olacaktır. Fakat filozof bunun da tek başına yeterli olmadığını savunur. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere ona göre insanlar arasındaki doğal durum her zaman bir savaş ortamı doğurabilme ihtimalini taşımaktadır. Bu bağlamda da barış ortamını sağlayabilmek için insanların sahip oldukları özgürlük ve eşitliklerin hukuki bir sözleşme devleti dâhilince güvence altına alınması gerekmektedir (Recki'den aktaran Çevik, 2012: 13).

Kant'ın genel felsefesinde yapılan hukuki sözleşme gereklidir. Çünkü bu sözleşme sayesinde uluslar her zaman kendi açılarından ve -sosyal yaşam içerisinde- birbirleri açısından tehlike arz etmeyecek bir konumda bulunacaklardır. Bir sözleşme bağlayıcılığı olmadığına uluslar ya da insanlar, birbirine saygı ile yaklaşan farklı toplumların bireylerine karşı muhtemel bir "potansiyel tehlike" olma özelliğini sürdüreceklerdir. Bu durum da sürekli bir savaş olasılığını var etmeye devam edecektir (Kant'tan aktaran Çevik, 2012: 13).

Kant'a göre söz konusu güncenin sağlanabilmesi için insanlar mutlaka "sivil bir örgütün üyesi" konumunda olmalıdırlar. Ve fakat bu örgütler temeli hukuki bir zemine oturtulmalı ve ayrıca yasaların boyunduruğu altında işlev görmelidir. Bu durum da ilgili ulusun üyeleri arasındaki ilişkilerin hem kamu hukuku tarafından tanınması, hem ulusun ait olduğu devletin diğer devletlerle ilişkilerinin devletler hukuku nezdinde gelişmesi sağlanmış olacaktır. Dolayısıyla da dolaylı yoldan evrensel bir "insanlık devletin" üyeleri konumunda olan insanların ve pek tabii ki devletlerin, hukuki bakımdan altyapısının ve temelinin "*Dünya Vatandaşlığı Hukuku*"na dayanması sağlanmış olacaktır. Sözü ettiğimiz bu sonuçlar filozofa göre "*dünyada ebedi barışın sağlanabilmesi için gerekli olan zorunlu koşullar*" mahiyetindedir (Kant'tan aktaran Çevik, 2012: 13).

Kant'a göre; hukuksal bir gereklilik şeklinde yani "dıştan gelen" bir biçimde oluşum halinde olan özgürlük, aslen farklı kaynaklarda tanımlandığı üzere "başkasına zarar vermeden istediğini yapma yetkisi" demek değildir. Burada sözü geçen yetki, "kimseye zarar vermeden herhangi bir eylemde bulunma olanağı" olduğu için bu bağlamda özgürlüğü; filozofun genel felsefesi ışığında mantıki olarak "haksızlık yapmadan eylediysen haksızlık yapmamış olursun" şeklinde bir biçimde ifade edebiliriz (Kant'tan aktaran Çevik, 2012: 14).

Filozof kendi düşünsel sistemi içinde özgürlüğe ek olarak iki önemli ilkeden daha bahsetmektedir. Bunlar "sosyal devlet" ve "eşitlik"tir. Ona göre adaletin yasalarına bağlı bir biçimde sosyal devlet şeklinde biçimlenen sivil devlet, belirli ilkeler üzerine kurulmaktadır. Bu bağlamda insanlar; toplumun üyesi olmaları bakımından özgürlüğü, toplumda bir özne olmaları bakımından eşitliği, Cumhuriyetin bir üyesi olarak da kendine bağımlılığa sahiptirler (Cevizci'den aktaran Ergin, 2010: 164).

Filozofun düşünce sistematığı incelendiğinde özgürlük ve eşitlik ilkelerinin de birbirine bağlı olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda teorik olarak yapılan tanımları bir kenara bırakırsak eğer filozofa göre hukuki anlamda özgürlüğü; "insanın kendi isteği ile kabul ettiği yasalardan başka hiçbir yasaya uymamak" şeklinde tanımlayabiliriz. Bu

tanımdan hareketle eşitlik ise; “aynı yasaya tabi olan vatandaşların hiçbir biçimde benzer işlemlerde kendini ya da başkasını zorlayamama hali” olarak tanımlanabilecektir. Bu hususta Kant; hukuka bağlılık ilkesi altında toplanacak ve kişilerin salt insan olması özelliklerinden dolayı sahip oldukları haklar olan, “hukuki özgürlük” ve “hukuki eşitlik” durumlarının genel-geçer olmasının, hem dünya devletlerinin hem de insanların birbirleri ile olan ilişkilerinin vazgeçilmez temel ilkesi olarak *anayasa düşüncesinin de temelini oluşturduğunu* ileri sürmektedir (Kant’tan aktaran Çevik, 2012: 14).

Öne sürülen düşünceler ışığında Kant’ın ifade ettiği eşitlik ilkesinin ana hatlarıyla “tam bir formel eşitlik” olduğunu kabul edebiliriz. Yani bir başka deyişle eşitlik ilkesi, tüm yurttaşların hukuk önündeki eşitliğini de kapsamaktadır. Bu durum da bizi filozofun bir bakıma fırsat eşitliğini de desteklediği düşüncesine götürmektedir. Çünkü ona göre devlet denen yapı içerisindeki tüm görev ve mevkiler her yurttaşta açıktır (Cevizci’den aktaran Ergin, 2010: 164).

Kant, hukuki anlamdaki görüşleriyle beraber, “yasa” kavramı hususunda hukuki yasalar ile Tanrısal yasaları ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutmuştur. Ona göre; hukuki yasalar tamamen bağlayıcılık olgusu üzerinde durmakta iken, Tanrısal yasalar ise kendilerine saf akıl aracılığı ile ulaşılabilen ve en yüksek zorunluluk içeren yasalardır. Bu bakımdan da söz konusu ayırımın amacı; karşılıklı yükümlülük içeren eşitlik kavramı ile aksi bir biçimde yükümlülük kavramı ile karşılaştırılması mümkün olmayan Tanrı kavramı arasında ilişkinin kurulamayacak olmasından ileri gelmektedir (Kant’tan aktaran Çevik, 2012: 14).

Buradan hareketle de filozof, bilhassa “Cumhuriyetçi” anayasaları benimseyen devlet yöneticilerinin bu görüş sonucu olarak sadece devlet vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini değil, ahlâk yasasından kaynaklanan yükümlülüklerini de korumayı bir ödev edinmeleri gerektiğini öne sürmektedir. Bu düşüncenin hukuksal bir yol olarak görülmesi gerektiği ve bu yolda barış durumunun sağlanması ve sürekliliğinin de korunması için uluslararası bir sözleşmenin yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu sözleşmeye filozof “Barış İttifakı” (foeduspaifium) adını vermektedir. Bu ittifak söz konusu “Barış Antlaşması”ndan (patumpacis) gelecek olası savaşları önlemeyi hedeflemesi açısından farklılık taşımaktadır. Barış ittifakının amacı; herhangi bir devlet üzerinde egemenlik kurmak değil, *aksine bu ittifaka dâhil olan tüm devletlerin özgürlüklerini güvence altına almaktır*. Bu düşünce aynı zamanda bir aydınlanma hareketi olarak da tanımlanabilir. Kant’a göre devletler tamamen kendi özgürlüklerini koruma amaçlı olarak bu ittifakta/merkezde yer alacaklardır. Ona göre, ülkeler arasında savaş ya da barış dönemlerinde geçerli olabilecek uluslararası normların mümkün olabileceği bir hukuk düzeni mümkün kılınmalıdır. Filozof bu bağlamda; yasanın getirdiği barış düzeninin savaşın tamamen ortadan kalkacağı bir düzenin yolunu açana kadar geçerli olması gerektiğini belirtmiştir (Çevik, 2012: 14). Bu konudaki görüşleri incelendiğinde bu tarz bir sistemin “Ebedi Barış Ödevi” olduğunu dile getirdiği görülecektir.

SONUÇ

Felsefenin hukuka ilişkin bir bölümü olan hukuk felsefesi, hukuka ilişkin ilkeleri, kararları ortaya çıkararak, insan ilişkilerindeki temellendirilen hakları ve yükümlülükleri araştıran bir bölümdür. Hukuk felsefesi, daha önce belirtilmiş olduğu üzere modern hukuka da öncülük etmektedir. Çünkü filozofların öne sürdüğü düşünceler, temellendirilen savların köklendirilmesini veyahut hayata geçirilmesini sağlamaktadır.

Bu hususta tez konusu düşünür Kant, kendi düşünce sistemini oluşturmanın yanı sıra hukuk felsefesi açısından da önemli bir mihenk taşı konumundadır. İmmanuel Kant hem kendi çağını, hem de kendinden sonraki çağdaki düşünce sistemini derinden etkileyen bir filozoftur. Bu bağlamda hem ailesinden almış olduğu ilk eğitim, hem de sonradan edinmiş olduğu eğitimlerle beraber, felsefi düşünce sistemi için önemli adımlar atmıştır.

Filozof kendi felsefi sistemini bilhassa Ahlak felsefesi alanında oluşturmuş ve buradan hareketle yaptığı çıkarımlarla felsefenin diğer alanlarında ve bilhassa hukuk felsefesinde de önemli sonuçlar elde etmiştir. Filozofun en önemli eserleri Salt Aklın Eleştirisi, Pratik Aklın Eleştirisi ve Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi adlı eserleridir. Bu eserler Kant'ın üç önemli "kritisizm eseri" olarak bilinmektedir. Filozof bu eserleri olgunluk çağında vermiştir.

Filozof öncelikle kendi felsefi sistemi içerisinde, felsefeye bir bilim statüsü kazandırmak için önemli uğraşlar vermiş ve tabiri caizse bu konuda bir devrim yapmaya çalışmıştır. Bu hususta kendinden önceki bilgi kuramına ait düşünceleri geliştirerek akılcılığa önem vermiştir. Bu bağlamda Kritisizm denen eleştiri felsefesini oluşturarak bilginin meydana geliş sürecinde hem akıllı hem de deneyi egemen kılmıştır.

Kritisizmi egemen kıldığı eserlerine bakıldığında, filozofun öncelikle saf akıl ve pratik akıl arasındaki çıkmazla uğraştığı görülecektir. Ona göre gerçekliğin nedensellik ilişkisi içindeki bilgisi teorik aklın, buna karşın normların bağlayıcı olma hususu ya da ödev ve hukukun sağladıklarına ilişkin bilgi ise pratik aklın konusu olmaktadır. Bu da bizi kendisinin çıkarımı ışığında, felsefeye dair temel çatışmalardan olan bilme ve değerlendirme arasındaki kavramsallaştırmaya götürmektedir.

Bir başka deyişle şöyle denebilir ki Kant, Saf Aklın Eleştirisinde neyi bilebileceğimizi bizlere söylemektedir. Çünkü o, bu eserde bir bakıma bilginin olanaklılığını tartışmıştır. Bu hususta da en önemli sorun, bilginin olanaklılığı sorunudur. Bu bağlamda da filozof, zihnimizin deney öncesi yani "a priori" olarak konulmuş olan bilgileri aşamayacağını ifade etmiştir. Hatta bu hususta da bilginin hammaddesinin duyular aracılığıyla oluştuğunu öne sürmüştür. Yani zihin duyular aracılığıyla dış dünyadan algıladıklarını, tıpkı bir hammadde gibi algılar ve işler. Daha sonra ise bu algılar, zihnin kalıplarına girer ve gerekli formları edinir. Son olarak ise bu formlar akıl tarafından işlenerek bilgi elde edilir.

Pratik Aklın Eleştirisinde ise, Saf Akılda öğrenilen, yani bilebileceğimizi öğrendiğimiz bilgileri nasıl eyleme ya da pratik hayata dökebileceğimizi göstermiştir. Yani bir bakıma, neyi yapabileceğimizi bizlere söylemektedir. Kant bu eserinde hem Saf Aklın Eleştirisinin devamını biz gösterirken, hem de bilginin konusu olmayan ve fakat yine de

düşünülmesinin kaçınılmaz olarak nitelendirildiği kavramlara değinmiştir. Bu kavramlar kendi felsefesi içinde “aşkın” olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca ona göre saf akıl bize olanı verirken, pratik akıl ise olması gerekeni vermektedir. Ayrıca filozofa göre saf akılda bir paradoks olarak yer bulan -ve kendi felsefesi içinde önemli bir yeri olan- özgürlük kavramı da, pratik akılda olması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu iki önemli kritik dâhilinde Kritisizm’i yani eleştiri felsefesini oluşturan Kant, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere ne tam olarak deneycilik, ne de tam olarak akılcılık üzerine yoğunlaşmıştır. Kant’a göre, kendi felsefi sistemi dâhilinde bilginin meydana gelebilmesi için hem deney, hem de akıl (zihin) gerekmektedir. O, bilginin ancak bu şekilde ortaya çıkabileceğini savunmaktadır.

Öne sürdüğü düşünceleri ahlak felsefesi alanında da sürdüren Kant, ahlak felsefesi alanında bir milat olmuştur. Bu hususta hem çağdaşı olan, hem de kendinden önceki düşünürleri ahlak felsefesinin dışına iterek kendi felsefesini oluşturmuştur. Bu hususta özellikle, ahlakın mutluluk gibi öznel bir duyguya bağlanamayacağını iddia ederek, herkes için geçerli, genel-geçer kuralların olması gerektiğini öne sürmüştür.

Bu konuda da iyi istenç, ödev, ahlak yasası ve özgürlük olan dört temel kavram üzerinde yoğunlaşarak kendi ahlaki sistemini kurgulamıştır. Bu hususta önemli olanın, herkes için genel bir yasa statüsü kazanan, ödev duygusundan kaynaklanan davranışlar olduğunu ve bunların “ahlaki davranış” olarak nitelendirilebileceğini dile getirmiştir. Kant’ın üzerinde durduğu dört kavramdan kısaca şu şekilde bahsedebiliriz.

İyi istenç, filozofa göre dünyadaki “mutlak iyi” olabilecek tek kavramdır. Bu yüzden eylemler iyi istenç (irade) ile yakın ilişkide bulunmalıdır. Filozof bu durumu da ahlak felsefesi içinde, eylemlerin ahlaksal değerinin doğrudan doğruya ödev bilincinden kaynaklanması gerektiği şeklinde bir çıkarım ile bağdaştırmaktadır. Yani kısa betimlemek gerekirse Kant’a göre kişileri, eylemlerini yapmaya sürükleyen şey “ödev duygusu” ise o davranış ahlakidir denir.

Ödev, Kant’a göre, mutlak bir biçimde ahlak yasasına saygı gereğince yapılan eylemlerdir. Bu bakımdan eğer ki eylemler doğrudan doğruya ödev duygusundan ve ödev bilincinden dolayı yapılıyorsa o eylem ahlaki bir nitelik taşımaktadır.

Ahlak yasası, filozofun felsefesi içinde her koşul altında geçerli olan kesin bir buyruk niteliği taşımaktadır. Genel geçer bir özelliği bulunmaktadır. Ona göre kişilerin yapmış olduğu hareketler ve davranışlar öyle bir biçimde zuhur etmelidir ki, bir doğa yasası olabilsin, evrensel olsun ve dayandığı ilke herkes için geçerli olabilsin.

Özgürlük, kuşkusuz Kant felsefesi içinde en önemli yere sahip ilkelerden biridir. Özgürlük önemli bir olgu ve bir nevi nedendir. Bilhassa irade özgürlüğü bu konuda çok önemlidir. Çünkü ona göre ancak iradi olarak özgür bir kişi ahlaki davranışlar sergileyebilir.

Çalışma içerisinde de incelendiği üzere Kant, her ne kadar kendi hukuk felsefesi sistemini kuramamış olsa da, özellikle öne sürdüğü düşünceler ışığında hem kamu hukuku, hem de

özel hukuka ilişkin önemli görüşler öne sürmüştür. Hak kavramından aile hukukuna, mülkiyet hakkından sözleşme hakkına değin uzanan bir yelpaze içinde önemli görüşler öne sürmüştür.

Bu hususta öne sürdüğü görüşlere kısaca değinmemiz gerekirse, Kant öncelikle her ne kadar hukuk sistemi kuramamış olsa da, doğal hukukun gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda kendisi özellikle olması gereken hukuk üzerinde durmuştur denebilir.

İmmanuel Kant'a göre hukuk ve kanunlara ilişkin kavramlar, zorlama ile eşdeğer kavramlardır. Ve ona göre konu hukuk olunca da asıl önemli olan, kişilerin özgürce davranmalarınıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kant, doğal hukukun gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu konuda kendisi öncelikle Ulpianus'un yolundan gitmeyi uygun görmüştür. Bu da onu üç önemli formüle götürmüştür. Bunlar: dürüst yaşa, kimseye zarar verme ve kim neyi hak ediyorsa onu ver'dir.

Kant, hukuk felsefesi dâhilinde belirli ayrımlarda bulunmuştur. Bu ayrımlardan en önemlisi doğal hak ve pozitif hak ayrımıdır. Ona göre doğal haklar doğuştandır. A priori bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla onun felsefesi içinde doğuştan gelen tek bir hak vardır. O da "özgürlük"tür. Özgürlük de, ancak başkalarının özgürlüğü ile var olabildiği sürece, herkese ait olan bir hak olarak nitelendirilir. Ayrıca özgürlük kişilerin toplum olarak birleşiminde ve toplumu oluşturmaları sürecinde de etkilidir. Bu bakımdan da, insanlık tarihi Kant felsefesi içinde bir özgürleşme süreci olarak nitelendirilir. Keza bu anlayış dâhilinde sosyal sözleşme anlayışı ile, gün be gün toplum, bugünkü halini almıştır denebilir. Pozitif haklar ise, doğal hakların aksine doğuştan ortaya çıkmayan, daha doğrusu kanun koyucular, belirli bir düzen ya da kişiler tarafından ortaya konulan ya da oluşturulan kurallardır. Bu kurallar zaman içinde ve içinde bulunduğu topluluğun gereksinimleri göz önünde bulundurularak oluşturulmuşlardır. Kant, hukuk ve kanun konusundaki düşüncelerini pozitif haklar konusunda da ileri sürmüş ve onların da zorlamaya dâhil olduğunu kabul etmiştir. Çünkü insanların çatışmaları ve devletin oluşması süreci bu durumu zorunlu kılar bir mahiyette bulunmuştur.

Kant'ın hukuk ve bilhassa doğal haklar konusunda ortaya koyduğu düşünceler bununla da kalmamıştır. Bu konudaki önemli ayrıntılar, hukukta benim olan kavramı, mülk ve mülkiyet, dışsal benlik ve sahiplik, toprak mülkiyeti, aile hukukuna ilişkin kavramlar ve sözleşmeler hususudur. Bunlara kısaca değinmek gerekirse:

Benim olan, Hukukta benim olanın anlamı, Kant'a göre kişilerin hukuki anlamda bağlarının bulunduğu her eşyanın onlara ait olması anlamına gelmektedir. Yalnız bunun için ya eşyaların sahipsiz olmaları ya da başkası tarafından kullanılması halinde kişide mağduriyet yaratabilme ihtimali olması gerekmektedir. Kısacası bu şeyler/malların kullanım yetkileri kişiye aittir ve somut olarak kullanılabilir halde bulunurlar.

Mülk ve mülkiyet, filozofun özellikle önem verdiği konulardandır. Ona göre kişilerin kendilerine ait olduğunu beyan ettikleri her nesne ya da eşyalar onlara ait sayılır ve bu

bağlamda mülkiyet hakkı da onlara geçmiş olarak kabul görür. Mülkiyet hakkının var olması için de mutlaka ilgili şeyin cismani bir varlığının bulunması ve bu eşyaların sahiplenilmemiş olması gerekir. Kant'ın mülkiyet ile ilgili ortaya koyduğu en önemli düşünce de, eşyaya sahip olunması halinde sahibi olan kişinin onun kullanımını kısıtlamayıp, sadece sahipliğini kısıtlayabilme yetkisine haiz olmasıdır. Filozofun mülkiyete ilişkin betimlemelerinin modern hukukla ve hukukumuzla bağdaştığını söyleyebiliriz.

Dışsal benlik ve dışsal sahiplik, kısaca kişinin doğrudan etkisi altında olmayan ve fakat başkası tarafından edinildiği ya da kullanıldığı takdirde kişiye zarar getirmesi muhtemel olan haldir. Kant toprak mülkiyetini bu konuda hem örneksemiş, hem de bu yolla edinileceğini dile getirmiştir. Örneğin bu minvalde değerlendirmek gerekirse, kişilerin üzerlerinde bulunduğu toprak parçası onların etkileri altındadır. Fakat doğrudan sahip olabilmeleri -ya da eski zamanlarda tapu kaydı gibi bir durum olmadığı için- mümkün değildir. Fakat onların kullandığı, hayatlarını sürdürdükleri yer onların olmalıdır. Ve hatta bu topraktan elde edilen ürünler ya da getiriler de pek tabii ki onun üzerinde egemenlik sağlayan kişilere ait olacaktır.

Aynı mantıkla devam edildiğinde Kant'a hukuki görüşleri arasında yer bulan aynı hak kavramı da bu mantık içinde doğmuş ve yer bulmuştur. Ona göre aynı hak, bir eşya üzerindeki en geniş yetkiler olup, o eşyadan türlü şekillerde yararlanma (örneğin toprak edinimi ve getirileri şeklinde) hakkını bize tanımaktadır. Tıpkı modern hukukumuzda ve kendi hukuk sistemimizde kullandığımız, medeni hukukumuzda da yer bulan aynı hak kavramında olduğu gibi.

Sözleşme ile edinim, Kant hukuk felsefesine ait görüşleri arasında yer bulan bir diğer görüştür. Buna göre filozof sözleşmelerin dört ana maddeden oluşması gerektiğini kabul etmiştir. Bu maddelerden ikisi hazırlayıcı, diğer ikisi ise yapıcı maddelerdir. Bunun dışında sözleşmelerin taahhüt ve yerine getirilme gibi hususlarına da değinmiştir. Hepsi bir bütün olarak ele alındığında filozofun bu hususta da modern hukukta kullanılan sözleşmelere ait olan hukuki anlayışı çok önceden benimsemiş olduğu görülmektedir. Modern hukuka ve kendi hukuk sistemimize göre de sözleşmelerde önemli iki bölüm bulunmakta ve bunlar icap(öneri) ve kabul adlı aşamalara sahip olup içeriği Kant'ın sistematığına oldukça yakındır.

Aile hukukuna ilişkin haklarla ilgili olarak Kant, öncelikle aile kavramına önem vermiştir. Bu bağlamda iki cinsin birbiri ile olan karşılıklı ve müştereken ilişkilerinden meydana gelen bir bağ olduğunu öne sürmüştür. Ona göre bu yakınlık ve karşılıklı iradelerin uyuşması sonucu kurulması gereken bir "sözleşme"dir. Arada bu denli bir bağ varsa mutlaka evlilik ve aile kavramı da gereklidir. Bu durum salt aklın kurallarından ileri gelmektedir. Bu bağlamda da gayrimeşru bir ilişki Kant felsefesi içinde kabul edilemez. Bu bağlamda bize göre filozofun öne sürdüğü görüş, onun yetişme tarzı ve küçük yaşta edindiği dini bakış açısının bir getirisi aynı zamanda ahlak felsefesine dair olan düşüncelerinin bir devamı olarak görülebilir.

Evlilik ona göre, başka bir deyişle kişilerin birbirine olan bir nevi teslimiyetidir. Evlilik ve aile ye ilişkin birçok hak bulunmakla beraber en önemlisi çocuklara ilişkin olan haklardır. Filozofa göre, çocuklar bir aile için, çoğalmadan kaynaklı meydana gelen bir eserdir. Özgürce yetiştirilmeleri gerekmektedir. Birer mülk değildirlir. Aile ve özellikle de aile reisi onlara sahip çıkmalı, korumalı ve kollamalıdır. Aile içinde hem çocuklar hem de geri kalanlar bakımından aile reisine karşı bir itaat ilişkisi bulunmalıdır. Fakat bu ilişki asla kişilerin ve bu yakınlığın suiistimal edilebilme ihtimalini içermemelidir. Çünkü Kant'a göre her insan özgür doğar. Bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında da aile kavramı, önemi ve getirileri ile ilgili olarak Kant'a ait düşüncelerin modern hukuk sistemlerinde hala devam ettirildiği ve bu konuda öncülük yaptığı söylenebilir.

Ceza ve Af hakkı, filozofun felsefi düşüncelerinde zorlama ile ortaya çıkan durumların bir sonucudur. Mutlaka devlet otoritesi altında ortaya çıkarılmalıdır. Çünkü devlet denen kurum, herhangi bir biçimde suça karışan bir vatandaşın, ceza alması ya da ceza çekmesi konusunda önemli haklara sahip olmalıdır. Fakat bu konuda tüm vatandaşlar eşit haklara sahip olmalıdır. Yani bir vatandaş ile bir hükümdar arasında da herhangi bir eşitsizlik kabul edilemez. Ona göre suç varsa cezası da olmalıdır. Cezalar konusunda eşitliğin yanı sıra bu cezayı verecek bir makam da bulunmalıdır. Makam, herkese, aynı uygulamayı sunmalıdır. Bu cezaların sınırını o belirler. Ayrıca belirtmelidir ki Kant'a göre ölüm cezası, sadece cinayet suçunu işleyen kişilere verilmelidir.

Öne sürdüğü görüşler incelendiğinde ortaya çıkan en önemli sonuç, İmmanuel Kant'ın hukuk felsefesinin, ahlâk felsefesine ait görüşlerinin içinden doğmuş olduğudur. Bu hususta da öne sürdüğü düşünceler ile, kamu hukuku alanındaki ceza ve zorlamaya ilişkin düşünceleri, özel hukuk alanındaki bilhassa medeni hukuka ait görüşleri (aile hukuku, eşya hukuku ve mülkiyet, sözleşmeler hukuku) şu anda kullandığımız modern hukuka ait sistemlere öncülük etmiştir.

Ayrıca filozofun uluslararası hukuk alanında da önemli katkıları olmuştur. Bu konuda özgürlük hususu ve gerekliliği, devletlerin uluslararası alandaki ilişkileri ve vatandaşların bu konudaki ödev ve tutumları konusunda da önemli düşünceler dile getirmiştir. Bu düşünceler daha sonraları Milletler Cemiyeti oluşumunda dahi etkili olmuştur.

Kant'ın uluslar arası hukuk alanındaki düşünceleri öncelikle toplum sözleşmesi teorisi bağlamında gelişmiştir. Bu hususta Kant, kendinden önceki filozofların düşüncelerini geliştirmiştir. Toplum sözleşmesi temelde toplum içinde yaşayanların genel itibariyle yükümlülüklerini araştıran bir teoridir. Bu teorinin temel amacı devlet denen kurumsal yapının ortaya çıkış sebebini belirlemek ve insanların neden bu kurumsal yapıya ihtiyaç duyduklarını araştırmaktır.

Kant öncesindeki filozoflar toplum sözleşmesinde özellikle ortaya çıkış hususunda doğa durumundan bahsetmişlerdir. Ve bu durum sonrası yaşanan çatışma olgusu ve tehlikesi ile topluma geçiş sürecini ele almışlardır. Kant ise toplum sözleşmesini bir teori ve "varsayım" olarak nitelendirmektedir. Ona göre toplum sözleşmesi teorisi amaç itibariyle devlet iktidarının meşru bir biçimde temellendirilmesi hususunda işlev görmektedir. Kant

buradan hareketle aynı düşüncenin sivil anayasa olgusunu beraberinde getirdiğini savunmaktadır. Fakat bunların hepsinin temeline inildiğinde ise, böyle bir sözleşmenin, insanların başka bir etki altında kalmadan, özgürce vermeleri gereken bir seçim olduğu ifadesi yatmaktadır.

Yine aynı düşünce temel alındığında Kant'a göre, böyle bir sözleşme olmadığında toplum içinde bir çatışma olması olasıdır. Çünkü toplumdaki kişiler doğa durumunda yaşamaktadırlar. Ve çatışma halinin olmaması için de doğa durumu içerisinde bu durumun ötesinde bir yargıca ihtiyaç vardır. Fakat doğa durumu içinde böyle bir şey söz konusu olamaz. İşte tam da bu noktada özgürce oluşmuş bir kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kurum devlettir. Ve Kant felsefesinde özgürce oluşan bir devlet ile hukuk devleti ilkesi de ortaya çıkmış olacak ve bu da bizi her vatandaşın bağımsızlığına götürecektir.

Kant'a göre ayrıca bu devlet yasama, yürütme ve yargının da bir arada olduğu bir devlet olmalıdır. Çünkü bu üç güç bir arada olduğunda özerklik ve özgürlük devlet nezdinde sürdürülebilir bir niteliğe bürünecektir.

Kant, ayrıca devlet biçimlerinden de söz etmiş ve bu bağlamda da düşünceler öne sürmüştür. Bu düşünceler ışığında da denebilir ki, ona göre en basit yönetim şekli monarşidir. Fakat en rahat biçimde kötüye kullanılabilme ihtimali olan da odur. Bunun yanı sıra Cumhuriyet olgusuna da değinen filozof, toplum iradesinin tam olarak yansıtılması bakımından Cumhuriyete çok önem vermiştir. Böylece insanlar Cumhuriyet ile birlikte kaderlerini tek kişiye bırakmaz, ellerinde tutmaya devam ederler.

Filozof hukuk felsefesi bağlamında ayrıca ebedi bir barış olasılığı üzerinde durmuş ve bu konuda da düşünceler öne sürmüştür. Buna göre, insanlar özgürce kendi koyduğu yasalara uyan varlıklar olarak devlet denen kurumu meydana getirdikten sonra doğa durumundan devlete geçmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda da ona göre devletler tarih sahnesine bu minvalde çıkmış ve yerlerini almışlardır. Ve fakat birden fazla devletin olduğu yerde, tıpkı ilk doğa durumunda olduğu gibi pek tabii ki çatışmaların olması da olasıdır. İşte tam da bu yüzden Kant'a göre tüm ulusların görüş birliğine varması ile kurulabilecek olan bir uluslar birliği bu olası çatışmaları da önleyebilecektir.

Bu birlik temelde yine insanların oluşturduğu bir biçimde meşruiyet kazanmalıdır. Çünkü ona göre insanlar en baştan itibaren özgürlüklerini ahlak yasası ile kazanmış olup toplum sözleşmesi bağlamında da özgürlüklerini pekiştirmişlerdir. Bu bakımdan da aynı özgürlük ve anlayışı sürdürmek için eşitçe sözleşme yoluna gidilmesi gerekmektedir. Bu da bizleri bir nevi “dünya vatandaşlığı”na doğru götürecektir. Bu nedenden dolayı da devletler ve pek tabii ki insanlar bir barış ittifakı anlayışı içinde birleşmelidirler. Böylece devletler de insanların/vatandaşların özgürlüklerini güvence altına almış olacaklardır. Bu da İmmanuel Kant'a göre ebedi barış ödevi olarak nitelendirilmektedir.

Kant'ın öne sürdüğü tüm bu düşüncelerin ışığında kısaca belirtilmelidir ki, onun öne sürdüğü görüşler kendi felsefi ve ahlaki düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu düşünceler ve kendi felsefi sisteminde hâkim kıldığı; akli ilkeler, ahlaka ilişkin sistem,

yasa(ahlak yasası) ve düşünceler, özgürlük-eşitlik gibi kavramlar hem kendi felsefi sisteminde hem de hukuk felsefesine ait düşüncelerinde en temelden en son haline kadar etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu.
- 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu.
- Adorno T. W. (2012). *Ahlâk Felsefesinin Sorunları*. (Çev.: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yay.
- Akarsu, B. (1982). *Ahlâk Öğretileri-2 Immanuel Kant'ın Ahlâk Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yay.
- Akarsu, B. (1999). *Immanuel Kant'ın Ahlâk Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yay.
- Aral, V. (2012). *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*. İstanbul: On İki Levha Yay.
- Arslan, A. (2007). *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Behçet, A. S. (2010). *Ahlâk Metafiziğinde Özgürlük ve Ahlâk Yasası Sorunu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Bertrand, A. (2001). *Ahlâk Felsefesi*. (Çev.: Hayrani Altıntaş). Ankara: Akçağ Yay.
- Bolay, S. H. (2004). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Bozkurt, N. (2005). *Kant*. İstanbul: Say. Yay.
- Cassirer, E. (2007). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*. (Çev.: Doğan Özlem). İstanbul: İnkılap Yay.
- Cevizci, A. (2002). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Engin Yay.
- Cevizci, A. (2014). *Etik (Ahlâk Felsefesi)*. İstanbul: Say Yay.
- Cevizci, A. (2014). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say. Yay.
- Cevizci, A. (2014). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yay.
- Copleston, F. (2004). *Felsefe Tarihi – Kant*. İstanbul: İdea Yay.
- Çevik, A. (2012). *Sartre ve Kant'ta Özgürlük ve Etik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Çilingir, L. (2009). *Ahlâk Felsefesine Giriş*. Ankara: Elis Yay.
- Çilingir, L. (2014). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Elis Yay.
- Çörekçioğlu, H. (2016). Otonomi Sorunu: Eleştirel Mesafe ve Düşünüm. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*. 9(1). <http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/Hkn-97-105.pdf>.
- Ergin, S. (2010). *Aydınlanma Döneminde Doğal Hukuk Düşüncesinin Gelişimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.
- Erişirgil, M. E. (1997). *Kant ve Felsefesi*. İstanbul: İnsan Yay.
- Geier, M. (2009). *Kant'ın Dünyası*. (Çev.: Erol Özbek). İstanbul: İletişim Yay.
- Gökberk, M. (2008). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gözler, K. (2008). Tabii Hukuk ve Pozitivizme Göre Adalet Kavramı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 4 (15). (77-90).
- Guyer, P. (2005). *Kant'ın Ödevler Sistemi*. Cogito: Yapı Kredi Yay., Sayı:41. (s.285).
- Gündoğan, A. O. (2011). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Dem Yay.
- Güriz, A. (2003). *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Heimsoeth, H. (2014). *Kant'ın Felsefesi*. (Çev.: Takiyyettin Meşgüşoğlu). Ankara: Doğu Batı Yay.
- <http://www.dmy.info/dogal-hukuk-filozoflari/>. Erişim Tarihi: 18/10/2017.
- <http://www.sozce.com/nedir/104789-dusunus-ahlaki> Erişim Tarihi: 10/12/2017.
- <http://www.temasa.org/wp-content/uploads/2016/sayi4/135-139.pdf>. Erişim Tarihi: 18/10/2017.
- Işıқтаç, Y. (2015). *Hukuk Felsefesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- İzveren, A. (1994). *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kant, İ. (1790). *Science Of Right*. (Alm Çev.: W. Hastie). (Ebook formatı Adnan Menderes Üniversitesi Veri Tabanı.)
- Kant, İ. (1982). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev.: İonna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay.
- Kant, İ. (1999). *Pratik Usun Eleştirisi*. (Çev.: İonna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay.
- Kant, İ. (1999). *Pratik Usun Eleştirisi*. (Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu). İstanbul: Say Yay.
- Kant, İ. (2001). *Pratik Usun Eleştirisi*. (Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu). İstanbul: Say Yay.
- Keçeli, H. A. (2010). *Kant'ta Özgürlük ve Ödev Sorunu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Keyman, S. (1981). *Hukuka Giriş ve Metodoloji*. Ankara: Doruk Yay.
- Özlem, D. (2014). Ahlâkta, Hukukta ve Siyasette Özgürlük Kavramı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 72(1). (87-88).
- Özlem, D. (2014). *Etik - Ahlâk Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap.
- Recki, B. (2005). Kant ve Aydınlanma. (Çev.:Hakan Çörekçioğlu). *Cogito: Yapı Kredi Yay.* (41). (201).
- Remzi, M., S. Aydın ve M. Ispartalı. (2012). *Medeni Hukuk*. İstanbul: İkinci Sayfa Yay.
- Satıcı, M. (2012). *Kant'ın Hukuk Felsefesi ve Çağdaş Hukuk Felsefesine Etkisi*. (Yayımlanmamış DoktoraTezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Saygın, A. (2013). *Herkes İçin Felsefe Dizisi-1 Kant Etiğine Giriş*. Bursa: Sertan Yay.
- Strathern, P. (1998). *90 Dakikada Kant*. İstanbul: Gendaş Yay.
- Stroll, A. A., A. A. Long, V. J. Bourke, ve R. Campbell. (2014). *Etik Kuramları*. (Çev.: Prof. Dr. Mehmet Türkeri). Ankara: Lotus Yay.
- Tan, N. (2011). İmkan delilinden Transandantel İdeale: Kant'ta Tanrı Kavramının Kökleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16/2. (157-169).
- Torun, Y. (2005). *Hugo Grotius'un Hukuk ve Siyaset Felsefesi*. Ankara: Kaknüs Yay.
- Torun, Y. (2006). Doğal Haklar Öğretisi. Ahmet Cevizci (Ed.). *Felsefe Ansiklopedisi* içinde (634-638). Ankara: Ebabil Yay.
- Torun, Y. (2012). *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Orion Kitabevi.

- Torun, Y. (2015). İnsan ve Toplum. Atatürk Üniversitesi (Ed.). *Felsefe Ders Kitabı* içinde (2-13).
Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Tuğcu, T. (2001). *Immanuel Kant ve Transendental İdealizm*. Ankara: Alesta Yay.
- Uslu, C. (2011). *Doğal Hukuk ve Doğal Haklar - İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Ankara:
Liberte Yay.
- Wood, A. W. (2009). *Kant*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Yazıcı, S. (2014). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Yeni İnsan Yay.
- Yıldız, M. (2002). Devlet ve Hukuk Bağlamında Hobbes, Rousseau ve Kant'ta Özgürlük Sorunu.
Kaygı - Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi. 4(2).(4-5).
- Zapata, T. T. (2013). *Borçlar Hukuku – Genel Hükümler*. Ankara: Savaş Yay.
- Zeytin, Z. ve Ö. Ergün. (2017). *Türk Medeni Hukuku*. Ankara: Seçkin Yay.

ÖZGEÇMİŞ

Şanser Vurgun, 2008 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Üç yıllık avukatlık deneyimi sonrasında, 2013 yılında Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Programında Tezli Yüksek Lisans eğitime başlamıştır. Aynı yıl Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulunda Öğretim Görevlisi olarak akademik hayatına başlamış olan yazar, akademik görevine halen devam etmektedir.

